

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
KAMU HUKUKU PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TÜRK ANAYASA HUKUKU'NDA
YÜCE DİVAN**

Çağdaş EROL

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Serdar NARİN

İZMİR-2012

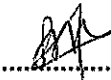
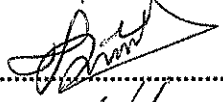
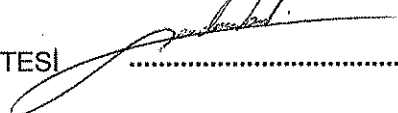
YÜKSEK LİSANS
TEZ/ PROJE ONAY SAYFASI

2008800271

Üniversite : Dokuz Eylül Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Adı ve Soyadı : ÇAĞDAŞ EROL
Tez Başlığı : Türk Anayasa Hukuku'nda Yüce Divan

Savunma Tarihi : 05.01.2012
Danışmanı : Yrd.Doç.Dr.Serdar NARİN

JÜRİ ÜYELERİ

<u>Ünvanı, Adı, Soyadı</u>	<u>Üniversitesi</u>	<u>İmza</u>
Yrd.Doç.Dr.Serdar NARİN	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	
Yrd.Doç.Dr.Tijen DÜNDAR SEZER	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	
Yrd.Doç.Dr.Serdar NART	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	

Oybirliği ☒

Oy Çokluğu ()

ÇAĞDAŞ EROL tarafından hazırlanmış ve sunulmuş "Türk Anayasa Hukuku'nda Yüce Divan" başlıklı Tezi ☒ / Projesi () kabul edilmiştir.

Prof.Dr. Utku UTKULU
Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**Türk Anayasa Hukuku’nda Yüce Divan**” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

... / ... / ...

Çağdaş EROL

ÖZET
Yüksek Lisans Tezi
Türk Anayasa Hukuku'nda Yüce Divan

Çağdaş EROL

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Kamu Hukuku Anabilim Dalı
Kamu Hukuku Programı

Devletin üst düzey kamu görevlilerinin görevleriyle ilgili suçlardan ötürü yargılanması, işin doğası gereği özel bir durumdur. Bu nedenle bu kişilerin görevlerinden dolayı işledikleri suçlarla ilgili olarak yargılama yetkisi Yüce Divan'a verilmiştir. Yüce Divan, farklı uygulamalar olsa bile, genel olarak tüm dünya ülkelerinde var olan bir kurumdur. Her ülke kendi hukukunda bu kuruma bir şekilde yer vermiştir. Ülkemizde ise Yüce Divan görevini 1961 yılından bu yana Anayasa Mahkemesi yerine getirmektedir.

Aslında Anayasa Mahkemesi Yüce Divan sıfatıyla çok başvurulan bir kurum değildir. Asıl görevi normların Anayasa'ya uygunluğunu denetlemek olan Anayasa Mahkemesi'nin Yüce Divan sıfatıyla ceza yargılaması yapması bir istisnadır. Anayasa Mahkemesi temelde bir ceza mahkemesi niteliğinde kurumsallaşmamıştır. Bu nedenle Yüce Divan sıfatı ve yetkisi ile ilgili birçok eleştiriye maruz kalmıştır. Bu eleştiriler genel olarak Anayasa Mahkemesi'nin kurumsal yapısı ve üyelerinin seçimi ve niteliğine ilişkin olmuştur.

Çalışmamızın amacı; Yüce Divan kavramını, yapısını, sistemlerini karşılaştırmalı hukuktan örneklerle tarihsel gelişimini ve Yüce Divan yargılamasına ilişkin soruşturma ve yargılama usullerini inceleyerek Yüce Divan sistemimize yönelik eleştirilere cevap bulmaktır.

Anahtar Kelimeler: Yüce Divan, Anayasa Mahkemesi, Meclis Soruşturması.

ABSTRACT
Master's Thesis
Supreme Court In Turkish Constitutional Law

Çağdaş EROL

Dokuz Eylül University
Graduate School of Social Sciences
Department of Public Law
Public Law Program

Judging of the senior officials of a state for the crimes related to their duties is a special case due to the nature of the work. Therefore, the authority of judging these people for their crimes related to their duties have been given to Supreme Court. Even if there are different applications, Supreme Court is an institution that exist in all countries in general. Each country has given place to this institution in their law systems in a way. In our country, Constitutional Court carries out the task of Supreme Court since 1961.

In fact, Constitutional Court is not an institution that many referred as Supreme Court. Making criminal proceedings is an exception for Supreme Court which has the main task of checking the constitutionality of the norms. Constitutional Court is not institutionalized as a criminal court. For that reason it has taken many criticism about Supreme Court authority and adjective. These criticisms generally have been about the institutional structure of the court and the election and the composition of the members.

The aim of our study is; finding answers to the criticisms about our Supreme Court System by examining the concept, the structure and the systems and the historical development of Supreme Court with the examples of comparative law.

Key Words: Supreme Court, Constitutional Court, Parliamentary Inquiry.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

YÜCE DİVAN KAVRAMI, KURULUŞ AMACI, TARİHSEL GELİŞİMİ VE KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTA YÜCE DİVAN SİSTEMLERİ

I- ANAYASA YARGISININ GENEL TANIMI.....	3
A- Genel Olarak	3
B- Kavramın Tanımı	4
II- YÜCE DİVAN KAVRAMI VE KURULUŞ AMACI	6
A- Yüce Divan Kavramı	6
B- Kuruluş Amacı	6
III- YÜCE DİVAN'IN TARİHSEL GELİŞİMİ	8
A- Yüce Divan'ın Tarihsel Kökeni: Impeachment	8
B- Türkiye'de Yüce Divan	9
1- 1876 Anayasası'nda Yüce Divan.....	9
2- 1921 Anayasası'nda Yüce Divan.....	12
3- 1924 Anayasası'nda Yüce Divan.....	13

a- 27 Mayıs 1960 İhtilali ve Yüce Divan	16
b- 13.12.1960 tarihli ve 157 sayılı Kanun’la Kurulan Yüce Divan	18
4- 1961 Anayasası Döneminde Yüce Divan	19
5- 1982 Anayasası’nda Yüce Divan	20
IV- KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTA YÜCE DİVAN SİSTEMLERİ	22
A- Yasama Organı Sistemi	22
1- İngiltere	23
2- Amerika Birleşik Devletleri	23
B- Temyiz Mahkemesi Sistemi	25
1- İsviçre	25
2- Belçika	25
C- Özel “Yüce Divan Mahkemesi” Sistemi	26
1- Fransa	26
2- Yunanistan	27
D- Anayasa Mahkemesi Sistemi	28
1- Almanya	28
2- İtalya	29

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK ANAYASA HUKUKU’NDA YÜCE DİVAN VE YÜCE DİVAN SİSTEMİNE YÖNELİK ELEŞTİRİLER İLE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

I- TÜRK ANAYASA HUKUKU’NDA YÜCE DİVAN	31
A- Genel Olarak Anayasa Mahkemesi	31
1- Statüsü	33
2- Teşkilat Yapısı	37
a- Üyelerin Seçimi ve Nitelikleri	38

b- Raportörler	41
c- Raportör Yardımcıları	42
B- Yüce Divan Görevinin Anayasa Mahkemesi'ne Verilmesinin Nedenleri	43
C- Yüce Divan'ın Hukuki Niteliği ve Yargı Teşkilatındaki Yeri	45
D- Yüce Divan'ın Görev ve Yetkileri	46
1- Kişiler Yönünden Yetkisi	46
a- Cumhurbaşkanı	47
b- Meclis Başkanı	53
c- Başbakan ve Bakanlar	54
d- Yüksek Hakimler ve Savcılar	56
e- Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Üyeleri	57
f- Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanları	61
2- Suçlar (Madde) Bakımından Yetkisi	61
3- Yer Bakımından Yetkisi	63
4- İrtibat Dolayısıyla Görev Alanının Genişlemesi	63
II- YÜCE DİVAN YARGILAMASI	64
A- Hazırlık Soruşturması	64
1- Cumhurbaşkanı	66
2- Meclis Başkanı	68
3- Başbakan ve Bakanlar (Meclis Soruşturması)	69
4- Yüksek Hakimler ve Savcılar	77
a- Anayasa Mahkemesi Başkan ve Üyeleri	77
b- Yargıtay Başkanı, Başsavcısı ve Üyeleri	79
c- Danıştay Başkanı, Başsavcısı ve Üyeleri	80
d- Sayıştay Başkanı ve Üyeleri	82
e- Askeri Yargıtay Başkanı, Başsavcısı ve Üyeleri	83

f- Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Başkanı, Başsavcısı ve Üyeleri	84
5- Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Üyeleri	85
6- Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanları	87
B- Kovuşturma Evresi	88
1- Dava Açan Belgenin İadesi veya Kabulü	89
2- Duruşma Hazırlığı	91
3- Duruşma	92
4- Hüküm	97
5- Yargılamanın Yenilenmesi	99
C- Yüce Divan Kararlarının İnfazı ve Koşullu Salıverilme	101
III- YÜCE DİVAN SİSTEMİNE YÖNELİK ELEŞTİRİLER	102
A- Soruşturma Evresine Yönelik Eleştiriler	102
B- Yüce Divan Görevinin Anayasa Mahkemesi Tarafından Yapılmasına Yönelik Eleştiriler 104	104
IV- ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	107
A- Yeni Sistem Önerileri	108
B- Sorunların Anayasa Mahkemesi Bünyesinde Çözülmesi	111
SONUÇ	114
KAYNAKÇA	118

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AMKD	Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi
AÜHFD	Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
AÜSBF	Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
AÜSBFD	Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi
Bkz	Bakınız
C	Cilt
CMK	Ceza Muhakemesi Kanunu
Çev	Çeviren
DEÜSBE	Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
dn	Dipnot
E	Esas
GÜHFD	Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
HD	Hukuk Dairesi
HSYK	Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu
İÜHFM	İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
K	Karar
Kt	Karar Tarihi
MBK	Milli Birlik Komitesi
m	Madde
no	numara
s	Sayfa
Sa	Sayı
TBBD	Türkiye Barolar Birliği Dergisi
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK	Türk Ceza Kanunu
vd	Ve Devamı
YDK	Yüce Divan Kararı

GİRİŞ

Üst düzey kamu görevlilerinin ceza sorumluluğu, her zaman çok büyük bir öneme sahip olmuştur. Bu durumun nedeni daha çok üst düzey kamu görevlilerinin sosyal ve kamusal statüleridir. Gerçekten ülkemizde de, suç şüphesi altında bulunanların statüleri, konunun kamuoyunda yankısını önemli ölçüde etkilemektedir.

Bilindiği üzere ülkemizde Anayasa Mahkemesi, bazı üst düzey kamu görevlilerini, görev suçları nedeniyle, Yüce Divan sıfatıyla yargılamaktadır. Bu bağlamda Anayasa Mahkemesi Yüce Divan sıfatıyla; Cumhurbaşkanı, Meclis Başkanı, Başbakanı, bakanları, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu üyelerini, yüksek hakim ve savcılar ve Genelkurmay Başkanı ile kuvvet komutanlarını “görev suçlarından dolayı” açılacak ceza davalarında yargılamakla görevlidir.

Yüce Divan, Türk Anayasa Hukuku sistemine ilk defa, “Divan’ı Ali” ismiyle 1876 Anayasası ile girmiştir. Divan’ı Ali ismiyle anılan Yüce Divan, karma yapılı ve gerektiğinde toplanan olağanüstü bir mahkemedir. Daha sonra, 1924 Anayasası da, 1876 Anayasası’ndakine benzer bir Yüce Divan sistemi öngörmüştür. Yüce Divan sistemi konusunda en önemli gelişme 1961 Anayasası ile gerçekleşmiştir. Zira, ilk defa bu Anayasa ile Yüce Divan yetkisi, olağan bir yüksek mahkeme olan Anayasa Mahkemesi’ne verilmiştir. 1982 Anayasası da, genel olarak 1961 Anayasası’nın Yüce Divan sistemini sürdürmektedir.

Görüldüğü üzere Yüce Divan, ceza sorumluluğunun doğması halinde Anayasa da sayılan bazı üst düzey kamu görevlilerini yargılamakla yetkilidir. Bunun dışında Cumhurbaşkanının, Başbakanın ve bakanların siyasal, hukuksal ve mali sorumluluğu, Yüce Divan yargılamasının konusunu oluşturmaz. Bu nedenle çalışmamızda, anılan kamu görevlilerinin yalnızca görevleriyle ilgili ceza sorumluluğu ele alınacaktır.

İki bölümden oluşan çalışmamızın sistematığı ise şöyle olacaktır:

Birinci bölümde: Anayasa yargısının genel bir tanımı, bununla birlikte Yüce Divan'ın tanımlanması, tarihsel gelişimi ve karşılaştırmalı hukuktan bazı örneklerle incelemesi yapılacaktır.

İkinci bölümde: Anayasa Mahkemesi'nin Yüce Divan sıfatıyla incelenmesi, işleyişi, görevleri, yargılama usulü ve verilen kararlara karşı kanun yolları ile birlikte Yüce Divan sistemimize yönelik eleştiriler ve bu eleştirilere verilen cevaplarla birlikte bu konuda ileri sürülebilecek çözüm önerileri incelenecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

YÜCE DİVAN KAVRAMI, KURULUŞ AMACI, TARİHSEL GELİŞİMİ VE KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTA YÜCE DİVAN SİSTEMLERİ

I- ANAYASA YARGISININ GENEL TANIMI

A- Genel Olarak

İlk olarak 1803 tarihinde *Marbury v. Madison* kararıyla Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkmış olan anayasa yargısı uzun yıllar bu ülkeye özgü bir kurum olarak kabul görmüştür¹. II. Dünya Savaşı sonrasında Alman, İtalyan, Avusturya Anayasaları ile Avrupa'da başlayan anayasa yargısını, 1958'de Fransa'da kurulan Anayasa Konseyi ve 1961 Anayasasıyla ortaya çıkan Türk Anayasa Mahkemesi izlemiştir. Amerikan sisteminden farklı olarak, Avrupa modeli anayasa yargısı, ünlü Avusturyalı hukukçu Hans Kelsen'in formüle ettiği normlar hiyerarşisi düzeninin mantıki sonucudur². Hukuku yürürlüğe koyan ya da uygulayan bütün devlet organları, meşru ve geçerli hukuk kuralı yaratmak ve uygulamak istiyorlarsa, bir üst kurala uygun davranmak zorundadırlar. Zira bu hukuk düzeninde, basamakta bir altta yer alan hukuk normu geçerliliğini üstte yer alan hukuk normuna uygun olmasından alır³. Görüldüğü üzere anayasa yargısı, yasama işlemlerinin Anayasa ve üstün hukuk ilkelerine uygunluğunu denetleyerek hukuk devleti ilkesini hayata geçirmeye çalışmaktadır. Hukuk devleti ilkesinin gerçekleştirilmesi amacına yönelik

¹ A.B.D. Yüksek Mahkemesi'nin 1803 tarihli *Marbury v. Madison* kararında şöyle deniyordu:

“Şu tersi ileri sürülemeyecek kadar açık, yalın bir önermedir ki, ya anayasaya aykırı olan her yasama işlemi (kanun) denetime bağlı tutulur; ya da yasama organı anayasayı bayağı bir kanunla değiştirebilir. Bu ikisi arasında ortalama bir yol yoktur. Anayasaya bayağı kanunlar gibi değiştirilemeyen üstün, yüce bir kanundur, ya da yasama organının dilediği zaman değiştirebileceği, bayağı kanunlarla eşdeğer ve düzeyde bir kanundur. Bu yollardan birincisi doğru ise, yasama organının anayasaya aykırı olan bir işlemi kanun değildir; ikinci yol doğru ise, o zaman yazılı anayasalar halkın gerçekte sınırlandırmaya elverişli bulunmayan bir gücü, sınırlandırmak için giriştikleri boş ve anlamsız çabalardır. Yazılı anayasaları düzenleyen kimselerin hepsi, hiç kuşkusuz anayasanın ülke içinde temel ve üstün bir kanun olması gereğini götmüşlerdir ve bundan dolayı da her hükümet sisteminde bu teoriye göre anayasaya aykırı bir yasama işleminin (bir kanunun) geçersiz olması gerekmiştir”. **Lipson** Leslie, *Politika Biliminin Temel Sorunları*, (çev. Tunçer Karamustafaoğlu), Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1978, s. 296-297.

² **Narin**, Serdar, “1982 Anayasası Düzeninde Anayasa Mahkemesi Yargıçlarında Aranan Nitelikler, Görev Süreleri ve Yargıçları Belirleme Kuralları”, *İzmir Barosu Dergisi*, Sa. 1, İzmir Ocak 2009, s. 166.

³ **Kaboğlu**, Ö. İbrahim, “Kelsen Modeli Sınırlarında Demokratikleşme Sürecinde Anayasa Yargıçları”, *Anayasa Yargısı* Sa. 10, Ankara 1993, s. 381.

faaliyet gösteren Anayasa Yargısı, bu amacına normlar hiyerarşisi mekanizmasını kullanarak ulaşmayı hedeflemektedir.

B- Kavramın Tanımı

İnceleme konumuz olan Yüce Divan yargılaması ülkemizde Anayasa Mahkemesi tarafından yürütülmektedir. Yüce Divan yargılamasını da yürüten Anayasa Mahkemesi'nin içinde bulunduğu yargı kolu olan "Anayasa Yargısı"nın tanımı inceleme konumuz olan Yüce Divan yargılamasını anlama açısından önem arz etmektedir.

Anayasa Yargısı kavramının tanımı konusunda doktrinde tam bir uyum bulunmamaktadır. Ancak Almanya Federal Cumhuriyetinde 20-21 Temmuz 1961 yılında Anayasa Yargısı konusunda yapılan kollogyumda ortak bir tanım bulunmaya çalışılmış, sonuç olarak bu kavramın " Anayasaya doğrudan doğruya riyeti sağlayan her türlü yargı faaliyeti" olduğu konusunda fikir birliğine varılmıştır. Ayrıca bu kavramın o ülkede yalnız kanunların değil, diğer hukuk metinlerinin de yargı yoluyla denetlenmesini kapsadığı yine aynı kollogyumda belirtilmiştir⁴.

Anayasa yargısı kavramı dar ve geniş anlamda ya da şekli ve maddi anlamda ele alınabilir.

Dar anlamda Anayasa yargısı, kanunların ve diğer yasama işlemlerinin Anayasaya uygunluğunun denetlenip sonuca bağlanması, geniş anlamda Anayasa yargısı ise, tüm Anayasa hukuku sorunlarının yargısal usullerle bir karara bağlanmasını ifade etmektedir⁵.

Şekli anlamda Anayasa yargısı kavramı yürürlükteki kanunların Anayasa Mahkemesi'nin görevi içine soktuğu bütün faaliyetlerin Anayasa yargısına dahil edilmesini ifade etmektedir⁶. Bu kapsam pozitif hukuk tarafından belirlendiği için bu kapsamı belirlemede herhangi bir zorluk bulunmamaktadır. Asıl zor olan konu maddi anlamda Anayasa yargısının kapsamını belirlemek ve tanımlamaktır. Maddi anlamda Anayasa yargısının kapsamı ve tanımını belirlemede bazı kıstaslar ileri sürülmüştür.

⁴ **Tikveş**, Özkan, "Anayasa Yargısı", *Adalet Dergisi*, C. 63, Sa. 1-4, Ankara 1978, s. 267; **Tikveş**, Özkan, *Teorik ve Pratik Anayasa Hukuku*, İzmir 1982, s. 321.

⁵ **Armağan**, Servet, *Anayasa Mahkemesi'nde Kazai Murakabe Sistemi*, İstanbul 1967, s. 10.

⁶ **Arslan**, Çetin, *Yüce Divan Olarak Anayasa Mahkemesi*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 1999, s. 24.

İlk görüşe göre Anayasa yargısının kapsamını belirlemekte taraflar kıstas olarak alınmalıdır. Ancak tarafların kıstas alınarak bir tanımlama yapılması isabetli olmayabilecektir. Çünkü, anlaşmazlığın tarafları her olaya göre değişebileceği gibi bu kıstas idare hukuku veya özel hukuk alanına giren ihtilafları da Anayasa yargısı kapsamı içine alabileceğinden yeterli bir kıstas olarak görülemez⁷.

İkinci bir görüşe göre ise; Anayasa yargısının kapsamını belirlemekte konu unsuru kıstas olarak ele alınmalı ve Anayasa yargısı buna göre tanımlanmalıdır. Ancak buradaki sorun da “konu” hakkında görüş birliğinin olmayışdır. Kelsen, Anayasa yargısını kanunların anayasaya uygunluğunun denetiminden ibaret sayarken, Tripel, kavramı “maddi Anayasa problemleri alanındaki yargı” şeklinde tanımlamaktadır⁸. Uygulamada genel olarak benimsenen görüş ise Alman Federal Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi’nin de benimsediği Friesenhahn’ın savunduğu görüştür. Bu görüşe göre, “maddi anlamda Anayasa yargısı, devletin yargı fonksiyonu içinde en yüksek dereceyi teşkil eden yargı türlerini içine alır” ve bu anlamdaki Anayasa yargısı kavramına devletin organları arasında Anayasa hukuku meselelerinde çıkan uyuşmazlıklar, Federal Devlet ile federe devletler arasında aynı alanda çıkan uyuşmazlıklar ve norm kontrolü davaları dahildir⁹.

Şunu belirtmek gerekir ki ülkemiz açısından maddi anlamda Anayasa yargısı kavramı içine Türk Anayasa Mahkemesi’nin sadece norm denetimi işlevi girebilmektedir. Anayasa Mahkemesinin diğer görevleri özellikle, inceleme konumuzu oluşturan Yüce Divan görevi maddi anlamda Anayasa yargısı kavramının kapsamı dışında kaldığından bu tanımında tam anlamıyla Anayasa yargısı kavramını ifade etmede yeterli olmadığını düşünmekteyiz.

⁷ **Azrak**, A. Ülkü, “Türk Anayasa Mahkemesi, Anayasa Düzenindeki Yeri, Teşkilatı ve Fonksiyonları”, İÜHFM, Cilt 28, Sa. 3-4, İstanbul 1962, s. 661-662.

⁸ **Azrak**, A. Ülkü, s. 662-663.

⁹ **Azrak**, A. Ülkü, s. 663.

II- YÜCE DİVAN KAVRAMI VE KURULUŞ AMACI

A- Yüce Divan Kavramı

“Yüce Divan” veya eski deyiimiyle “Divan-ı Ali” 1982 Anayasası’nda düzenlenen; fakat açık bir tanımı yapılmayan bir kavramdır. Dilbilimi açısından baktığımızda, Arapça kökenli olan “Divan” kelimesi, “devletin ileri gelenlerinin toplantısı”¹⁰; “Yüce” kelimesi ise ‘ululuk’, ‘üstünlük’ ve ‘yükseklik’¹¹ anlamlarına gelmektedir. Buradan yola çıkarak Yüce Divan’ın yüksek kurul veya yüksek mahkeme anlamına geldiğini söyleyebiliriz. Dolayısıyla bu sıfat ve tamamlama ile genel mahkemelerden daha yüksek bir mahkeme kastedilmektedir¹².

Anayasamızın 5982 sayılı Kanun ile değişik 148. maddesinde, Anayasa Mahkemesi’nin Yüce Divan sıfatıyla, Cumhurbaşkanını, TBMM Başkanını, Bakanlar Kurulu üyelerini, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Başkan ve üyelerini, Başsavcılarını, Cumhuriyet Başsavcivekilini, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu ve Sayıştay Başkan ve üyelerini ve ayrıca Genelkurmay Başkanı, Kara, Deniz ve Hava kuvvetleri Komutanları ile Jandarma Genel Komutanını görevleriyle ilgili suçlardan dolayı” yargılayacağı düzenlenmiştir. Pozitif hukukta Yüce Divan’ın açık bir tanımı yapılmazken doktrinde bir takım tanımlar yapılmıştır. Örneğin Öztürk’e göre, egemenlik denen gücü, halkın adına yürüten ve yargı erklerinde kullanan üst derecede ki kamu görevlilerinin görev suçlarını muhakeme etmek üzere kurulan mahkemelere “Yüce Divan” denilmektedir¹³.

B- Kuruluş Amacı

Bir mahkemenin kişi yönünden yetkisi, yargılayacağı kişiler ve bu kişilerin yargılanabileceği suçlarına göre belirlenmektedir. Kişi bakımından böyle bir ayrıma gidilmesi ve dolayısıyla bazı kişilerin ayrı mahkemelerde yargılanması yargılananlar açısından bir ayrıcalık anlamına gelmemektedir.

¹⁰ Özön, M. Nihat, Osmanlıca-Türkçe Sözlük, İnkılap ve Aka Kitabevleri, 5. Baskı, Ankara 1973, s. 152.

¹¹ Özön, s. 24.

¹² Yanık, Murat, *Yüce Divan*, Derin Yayınları, İstanbul 2008, s. 7.

¹³ Öztürk, Bahri, “Bir Ceza Mahkemesi Olarak Anayasa Mahkemesi: Yüce Divan”, *Anayasa Yargısı*, Sa. 12, Ankara 1995, s. 59.

Bir kısmı tartışmalı ve ikna edici olmaktan uzak olsa da, genel mahkeme sistemi dışında, bazı kamu görevlileri için özel bir mahkeme kurmanın birçok nedeni vardır. Bunları kısaca şöyle ifade edebiliriz:

1- Üst düzey kamu görevlilerinin genel mahkeme hakimleri tarafından yargılanmaları, onların bazı idari tasarruflarından etkilenebilecek hakimlerin bu tür davalarda çekingen ve tereddütlü hareket etmelerine neden olabilir¹⁴. Ayrıca, gerçekliğe aykırı olarak kamuoyunda böyle bir yanlış algı oluşabilir. Bu nedenle adil ve eşit yargılanma ilkesine aykırı olan bu olasılığı ve yanlış algıları ortadan kaldırmak için, etkin konumda olan bu kamu görevlilerini daha yüksek dereceli ve etkiye daha kapalı mahkemelerde yargılatmak daha doğrudur¹⁵.

2- Yüce Divan'da yargılanacak üst düzey kamu görevlileri, bulundukları bu konumun işlevi ve özelliği nedeniyle siyasal amaçlarla haksızlığa uğrayabilirler. Bu endişe, onların daha üstün ve güvenceli bir anayasal teminata kavuşturulmalarını gerektirir¹⁶.

3- Sanığın sıfatının ve görevinin önemi ile yargılanacağı mahkemenin seviyesi arasında bir orantı olmalıdır. Bu nedenle Yüce Divan gereklidir. Bu görüş mahkemeler arasında bir seviye farkı bulunmadığı, genel mahkemeler çok ağır suçlara baktıkları halde Yüce çokta ağır olmayan cezaları gerektiren (örneğin, 5237 sayılı TCK'nın 257. maddesinde tanımlanan görevi kötüye kullanma suçu) suçların yargılanmasında görevli olduğu; dolayısıyla Yüce Divan'ın bir mahkemeden çok bir "Anayasal Organ" olarak kabul edilmesi gerektiği ileri sürülerek eleştirilmiştir¹⁷.

4- Bu konuda ileri sürülen bir başka görüşe göre, özellikle Başbakan ve bakanların sorumluluklarının takdirinde siyasal bir değerlendirme de yapılması gerektiğinden, genel mahkemelerin bu tür siyasi davaların dışında kalması daha yerinde olacaktır. Ayrıca bazı kamu görevlilerinin cezai sorumlulukları, aynı zamanda siyasi sorumluluklarının bir devamı olması nedeniyle, söz konusu kişilerin suçluluklarının takdirinde yalnızca kanun hükümlerinin değil; siyasi ve toplumsal

¹⁴ Barhelemy, Josephe, *Traite de Droit Constitutionnel*, Paris 1933'den aktaran, **Bilge**, Necip, *Bakanların Görev ve Sorumluları*, Yeni Desen Matbaası, Ankara 1956, s. 36.

¹⁵ **Yanık**, *Yüce Divan*, s. 10.

¹⁶ Erem'e göre, Yüce Divan yargılamasını açıklayan tek makul görüş budur. **Erem**, Faruk, *Anayasa Mahkemesinin Yüce Divan Olarak İncelenmesi*, Ajans Türk Matbaası, Ankara 1963, s. 8.

¹⁷ **Erem**, s. 8.

zaruret ve menfaatlerin de dikkate alınması gerektiğinden ayrı bir yargı merciine ihtiyaç duyulmaktadır¹⁸. Bu görüş suçluluğun tayin ve tespitinde suçların kanuniliği ilkesi yerine sosyal ve siyasi ölçütlerin esas alınmasını öngördüğü için eleştirilmiştir¹⁹.

Sonuç olarak Yüce Divan'ın kuruluş amacı olarak yukarıda ifade edilen gerekçelerin hemen hepsinin ortak bir paydası vardır. O da, hukuk devleti ilkesinin doğal gereği olan, iddia ve savunmayı zayıf bırakmadan “adil bir yargılama” yapılarak maddi gerçeğe ulaşma olgusudur²⁰.

III- YÜCE DİVAN'IN TARİHSEL GELİŞİMİ

A- Yüce Divan'ın Tarihsel Kökeni: Impeachment

Yüce Divan'ın tarihsel kökeni genellikle uzun süredir İngiltere’de uygulanmayan eski ve köklü bir Anglo-Sakson kurumu olan “Impeachment”a dayandırılmaktadır²¹. İngiltere’de, Parlamento bu kurumu, önceleri Kral'ın iktidarını sınırlandırmak için kullanmış daha sonra ise bu kurum yürütme ve yargının yolsuzluklarına karşı etkin bir denetim mekanizması olarak kullanılmıştır²².

İngiltere’de yüz yıllardır uygulanan bir cezai sorumluluk mekanizması olan Impeachment, 19. yüzyılda parlamenter hükümet rejiminin kurumsallaşmasıyla beraber yerini “siyasi sorumluluğa” bırakmıştır. Son impeachment uygulaması 1805 yılında yapılmış olup yaklaşık ikiyüz yıldır bu kurum, İngiltere’de hiç işletilmemiştir²³.

Buna karşılık, 1787 Anayasası ile İngiltere’den alınan bu kurum Amerika Birleşik Devletleri’nde halen varlığını sürdürmektedir. Dolayısıyla, eski ve köklü bir Anglo-Sakson kurumu olan “impeachment”ın bugün için Amerikan Başkanlık

¹⁸ Barhelemy, Josephe, Traite de Droit Constitutionnel, Paris 1933’den aktaran, **Bilge**, s. 36.

¹⁹ **Erem**, s. 8.

²⁰ **Öztürk**, Bahri, s. 60.

²¹ **Şahin**, Kemal, Yasamanın Yürütme ve Yargı Üzerindeki Kılıcı-İmpeachment-, Beta Basım Yayın, İstanbul 2001, s. 13.

²² **Yanık**, *Yüce Divan*, s. 14 -15.

²³ **Yanık**, *Yüce Divan*, s. 15.

Sistemi'ne özgü bir kurum haline geldiği söylenebilir²⁴. Ancak bu kurum ABD'de zamanla değişime uğrayarak sadece görevden alma yaptırımına bağlanan siyasal bir sorumluluk mekanizması haline gelmiştir. Amerikan Anayasası göre, Impeachment yargılaması sonucunda, Senato en fazla ilgilinin görevine son verebilir²⁵. Bunun dışında, yargılama makamı olan Senato, ülkemizdeki Yüce Divan Mahkemesi gibi hürriyeti bağlayıcı ceza verememektedir.

Görüldüğü üzere eski ve köklü bir Anglo-Amerikan kurumu olan Impeachment sayesinde, mutlakiyet döneminin dokunulmaz ve yargılanamaz kamu görevlileri yargılanmaya başlanmış ve böylece demokratik hukuk devleti anlayışı kurumsallaşarak Yüce Divan yargılamasının ilk adımları atılmaya başlanmıştır. Ancak daha çok siyasal sorumluluk yaptırımına bağlanan Impeachment kurumunun Yüce Divan yargılamasının tam karşılığı olduğunu söylemek mümkün değildir.

B- Türkiye’de Yüce Divan

Türkiye’de Yüce Divan, ilk kez 1876 Anayasası ile uygulanmaya başlamakla birlikte uğradığı bazı yapısal değişiklikler ve yeniliklerle tüm anayasalarımızda varlığını sürdürmüş ve halen yürürlükte bulunan 1982 Anayasası’nda da varlığını sürdürmektedir. Bu bölümde, tarihsel süreçte Yüce Divan’ın ülkemizde geçirdiği evrimi incelemeye çalışacağız.

1- 1876 Anayasası’nda Yüce Divan

Yüce Divan, ilk olarak, ilk Osmanlı - Türk Anayasası olan 1876 tarihli Kanun-i Esasi’nin 92-95. maddelerinde “Divan-ı Ali” ismiyle düzenlenmiştir. Bu Anayasayla yargı alanında birçok yenilikler yapılmıştır. Bazı üst düzey kamu görevlilerini yargılamak üzere Divan-ı Ali adında, özel bir yüksek mahkemenin kurulması da bu yeniliklerden biridir.

1876 tarihli Kanun-i Esasi’nin 92. maddesine göre görevi; Bakanları, Temyiz Mahkemesi Başkan ve üyeleri ile Padişahın şahsını, saltanatını ve devleti tehlikeli bir duruma düşürmeye teşebbüs edenleri yargılamak olan Divan-ı Ali, 10’u Heyeti Ayan (Senato), 10’u Şuray-ı Devlet (Danıştay) ve 10’u Mahkeme-i Temyiz (Yargıtay) ile

²⁴ Amerikan Anayasasını yapanlar tarafından, İngiltere’den alınan yasamanın yürütme ve yargı üzerindeki denetim aracı olan bu kurum, yasama organına, diğer erkler karşısında belirgin bir üstünlük sağlamıştır. **Şahin**, s. 3.

²⁵ **Yanık**, *Yüce Divan*, s. 16.

İstinaf Mahkemesi Başkan ve üyeleri arasından kur'a ile belirlenen toplam 30 üyeden oluşmaktadır. Yine aynı maddeye göre Divan-ı Ali sürekli olarak çalışan bir mahkeme değildir. Padişahın isteği üzerine lüzum görüldükçe Heyet-i Ayan Dairesinde toplanır²⁶.

1876 Anayasası'nın 93. maddesi uyarınca göre Yüce Divan yani Divan-ı Ali iki daireden oluşmaktadır. Bunlardan birincisi iddia dairesi olan "Daire-i İthamiye", ikincisi ise karar makamı olan "Divan-ı Hüküm"dür. İddia dairesi yani Daire-i İthamiye; üçü heyeti Ayan, üçü Temyiz ve İstinaf Mahkemesi ve diğer üçüde Şurayı Devlet üyeleri arasından kur'a ile seçilen toplam dokuz üyeden oluşmaktadır (1876 tarihli Kanun-i Esasi m.93). Karar makamı olan Divan-ı Hüküm ise; yedisi Heyet-i Ayan, yedisi Temyiz ve İstinaf Mahkemesi ve diğer yedisi Şurayı Devlet başkan ve üyeleri arasından yine kur'a ile seçilen toplam 21 üyeden oluşmaktadır (1876 tarihli Kanun-i Esasi m. 95).

Bu düzenlemelerden anlaşılacağı üzere, Divan-ı Ali'nin çok geniş yetkileri bulunmaktadır ki Divan-ı Ali'nin Bakanları, Temyiz Mahkemesi Başkan ve üyelerini yargılama dışında, hem padişahın şahsını ve makamını hem de devletin varlığını tehlikeli bir duruma düşürmeye teşebbüs eden herkesi yargılama yetkisi vardır. Ancak burada belirtmek gerekir ki Bakanların buradaki sorumluluğu görevleriyle ilgili suçlarla ilgilidir (1876 tarihli Kanun-i Esasi m. 33). Yani, Bakanlar görev suçları dışındaki suçları nedeniyle, normal vatandaşlardan farksız bir şekilde genel mahkemelerde yargılanacaklardır. Buna karşılık Temyiz Mahkemesi Başkan ve üyeleri ile müddeiumumilerinin sadece görev suçlarından dolayı değil, 1879 tarihli Usul-i Muhakemat-ı Cezaiye Kanun-ı Muvakkatı' nın 403. maddesinde belirtilen, "gerek ifayı memuriyet esnasında ve gerek haricinden" ifadesinden yola çıkılarak, her türlü suçlarından dolayı Divan-ı Ali'de yargılanacakları sonucuna ulaşılmaktadır²⁷.

²⁶ Metinler için Bkz: **Gözübüyük, A. Şeref, Açıklamalı Türk Anayasaları**, Ankara 1993, "1876 tarihli Kanun-ı Esasi 92. maddesi; Divan-ı Ali otuz azadan mürekkeptir. Bunların onu Heyet-i Ayan ve onu Şurayı Devlet ve onu Mahkeme-i Temyiz ve istinaf rüesa ve azasından kur'a ile tefrik ve tayin olunarak Heyet-i Ayan dairesinde lüzum görüldükçe ba irade-i seniye akdolunur. Vazifesi Vükela ile Mahkeme-i Temyiz rüesa ve azasının ve zat hukuku şahane aleyhinde harekete ve devleti bir hali muhataraya ilkaya tasaddi eyliyenlerin muhakemesidir."; **Öztürk, Bahri; Erdem, M. Ruhan, Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku**, 9. Baskı, Ankara 2006, s. 791 vd.

²⁷ **Arslan, Çetin**, s. 10.

Gerek Divan-ı İthamiye gerekse de Divan-ı Hüküm kararlarını üye tam sayılarının üçte iki çoğunluğuyla alırlar. Divan-ı Hüküm önüne gelen davalara yürürlükte bulunan kanun hükümlerine göre bakar ve sonuçlandırır. Divan-ı Hüküm'ün verdiği kararlar kesindir ve aleyhine temyiz ve yahut herhangi bir kanun yoluna gidilemez.

1876 tarihli Kanun-i Esasi'nin 94. maddesine göre bu iki dairenin birinde görev yapan kişi diğerinde görev alamaz. Muhakeme hukukunun iddia ve karar makamlarının ayrı olması ilkesi gereği Daire-i İthamiye ile Divan-ı Hüküm üyeliklerinin aynı şahısta birleşmemesi nedeniyle üyeler tamamen farklı olmaktadır²⁸.

Başbakan ve bakanların Divan-ı Ali'ye gönderilmeleri hususu 1876 tarihli Kanun-i Esasi'nin 31. maddesinde düzenlenmektedir. Buna göre, bakanlar hakkında soruşturma açılabilmesi bir veya birden çok Heyet-i Mebusan üyesinin talebiyle mümkündür. Heyet-i Mebusan başkanı, yapılan şikayet üzerine üç gün içinde dosyayı bu amaçla kurulan ve bu önerenin yerinde olup olmadığına ve Heyet-i Mebusan Genel Kuruluna sunulup sunulmayacağına karar veren Komisyona gönderir²⁹. Komisyon talebin dinlenip dinlenmeyeceğini salt çoğunlukla kararlaştırır. Komisyon, görüşmeye değer bulduğu takdirde rapor olarak durumu Heyet-i Mebusan Genel Kuruluna sunar. Genel Kurulda, komisyon raporu okunduktan sonra hakkında suçlama bulunan bakanın savunması alınır ve daha sonra Divan-ı Ali'ye sevkle ilgili olarak üçte iki çoğunlukla karar verilir. Bundan sonra yargılama talebini içeren tutanak Makam-ı Sadarete (Başbakanlık) aracılığıyla Padişahın onayına sunulur. Padişah Genel Kurul kararından bağımsız olarak suçlanana Divan-ı Ali'ye isterse gönderir isterse göndermez. Göndermediği takdirde, Genel Kurul kararına rağmen bakanların yargılanması mümkün değildir. Bakanlar Divan-ı Ali önüne geldikten sonra beraat edinceye kadar ki süre içinde bakanlıktan ayrılır (1876 tarihli Kanun-i Esasi m. 34).

²⁸ **Gözübüyük, A. Şeref**, “Açıklamalı Türk Anayasaları”, “1876 tarihli Kanun-i Esasi 94. maddesi; Bu daire şikayet olunan zevatın müttehen olup olmadığına sülûsan ekseriyetiyle karar verir ve Daire-i İthamiyede bulunanlar Divan-ı Hükümde bulunamaz.”

²⁹ Bu Komisyonun yaptığı iş savcılarının hazırlık soruşturmasına benzemektedir.

Kuzu, Burhan, 1876 Kanun-i Esasisinde Suç Muhakemesine İlişkin Hükümlerin Sonraki Anayasalarımızla Karşılaştırmalı Olarak Açıklanması, Bayrak Matbaacılık, İstanbul 1988, s. 24.

Temyiz Mahkemesi Başkan, üye ve müddeiumumileri için öngörülen soruşturma usulü ise 1879 tarihli Usul-i Muhakemat-ı Cezaiye Kanun-ı Muvakkatının 387 ve 403. maddelerinde düzenlenmiştir. Buna göre; bir Temyiz Mahkemesi üyesi hakkında göreviyle ilgili bir suç iddiası ileri sürüldüğünde, birinci başkan veya görevlendireceği bir üye sorgu hakimi; başsavcı veya görevlendireceği bir savcı da savcılık görevini yapar. Bu soruşturma sonucunda, ilgilinin Divan-ı Ali'ye sevk edilebilmesi için, Adalet Bakanı'nın onayı gereklidir. Bu onay üzerine şüpheli yüksek hakim veya savcı, yukarıda belirtilen usule göre Divan-ı Ali'de yargılanır³⁰.

Osmanlı döneminde Divan-ı Ali'de herhangi bir yargılama yapılmamış ve Divan-ı Ali sadece teorik bir anayasal düzenleme olarak kalmıştır. Bu dönemde bazı soruşturmalar açıldıysa da yargılama safhasına geçilememiştir. Bunun nedeni, bakanları dilediği gibi atayan, görevden alan ve çok geniş yetkilere sahip bulunan Padişahın anayasal konumudur³¹. Osmanlı döneminde gerçekleşen bir olayda, bir İngiliz firmasına kefaletsiz ödeme yapılması nedeniyle dönemin Bahriye eski Nazırı olan Mahmut Muhtar Paşa'nın yargılanması ancak Cumhuriyet döneminde Yüce Divan tarafından yapılabilmiş, yapılan yargılama sonucunda, eski bakan Yüce Divan tarafından 30.11.1929 tarihinde suçlu bulunarak tazminat ödemeye mahkum edilmiştir³².

2- 1921 Anayasası'nda Yüce Divan

Kurtuluş savaşı sürecinde hazırlanan 1921 Anayasasında Yüce Divan konusunda herhangi bir düzenlemeye yer verilmemiştir. 1921 Anayasası, 1876 tarihli Kanun-i Esasi'yi tamamen yürürlükten kaldırmadığı için, Kanun-i Esasi'nin 1921 Anayasası'na aykırı olmayan hükümleri uygulanmaya devam etmiştir³³. Bu bağlamda, Yüce Divan konusunda, 1876 tarihli Kanun-i Esasi'nin ilgili hükümlerinin yürürlükte olduğunu söyleyebiliriz.

1921 Anayasası döneminde meclis kuvvetler birliği ilkesini benimseyerek tabii hakim ilkesine, yargı bağımsızlığına ve hakimlik teminatına aykırı olarak, kendi

³⁰ Yanık, *Yüce Divan*, s. 19.

³¹ Kumaş, Rahmi, *İktidardan Yüce Divana*, Tekin Yayınevi, Ankara 1980, s. 19.

³² Bilge, Necip, *Bakanların Görev ve Sorumluları*, Yeni Desen Matbaası, Ankara 1956, s. 73-76.

³³ Tanör, Bülent, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, Der Yayınları, İstanbul 1995, s. 207.

üyelerinden oluşan İstiklal Mahkemelerini kurmuştur³⁴. 1924 Anayasasına kadar olan, iki anayasanın da birlikte yürürlükte olduğu bu dönemde, dönemin siyasal ve tarihsel şartlarından kaynaklanan nedenlerle bu şekilde olağanüstü uygulamalara gidilmiştir.

3- 1924 Anayasası'nda Yüce Divan

Yüce Divan, 1924 tarihli Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun Yargı Erki'ni düzenleyen dördüncü bölümünün, "Yüce Divan" başlığı altındaki 61 ile 67. maddeleri arasında düzenlenerek Cumhuriyet dönemi Anayasalarında yerini almıştır. 1924 Anayasası'na göre de Yüce Divan sürekli çalışan bir organ değildir. Gerekli görüldüğünde Bakanları, Yargıtay ve Danıştay başkanları ve üyelerini ve Cumhuriyet Başsavcısını görevlerinden dolayı yargılamak üzere TBMM kararıyla kurulan bir organ konumundadır³⁵.

1924 Anayasası'na göre Yüce Divan, 15 asıl ve 6 yedek olmak üzere toplam 21 üyeden oluşmaktadır. Bu 21 üyenin 11'i Mahkeme-i Temyizden (Yargıtay), 10'u Şurayı Devletten (Danıştay) seçilmektedir. Yüce Divan'ı oluşturan üyeler gizli oyla ve salt çoğunlukla kendi aralarından bir başkan ve bir başkanvekili seçerler (1924 Anayasası m. 62/2). Geri kalan üyeler arasından ise kur'a ile seçilen Yargıtay üyeliğinden üç ve Danıştay üyeliğinden de üç kişi olmak üzere yedek üyeliğe ayrılırlar. Yüce Divan'ın karar alabilmesi için ondört üye ve bir başkan olmak üzere onbeş kişi ile toplanması gerekir, bu şekilde toplanan Yüce Divan kararlarını salt çoğunlukla verebilmektedir³⁶. Yüce Divan'da savcılık görevini Cumhuriyet Başsavcısı yerine getirir (1924 Anayasası m. 64).

1924 Anayasası'na göre Yüce Divan'ın yargılama yetkisine Bakanlar, Yargıtay ve Danıştay Başkan ve üyeleri ile Cumhuriyet Başsavcısı girmektedir. 1924 Anayasası'nda 1937 yılında 3155 sayılı Kanun'la yapılan değişiklik ile Yüce Divan siyasi müsteşarları da görevleriyle ilgili suçlardan yargılamaya başlamıştır. Yine Yüce Divan söz konusu edilen bu kişileri görevlerinden doğacak suçlar dışında

³⁴ Gözler, Kemal, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, 5. Baskı, Ekin Kitabevi, Bursa 2008, s. 42.

³⁵ Öztürk; Erdem, s. 792; Yanık, Yüce Divan, s. 22.

³⁶ Gözübüyük, A. Şeref, "Açıklamalı Türk Anayasaları", "1924 Anayasası m. 63; Divan-ı Ali bir reis ve ondört aza ile teşekkül ve ekseriyeti mutlaka ile karar ittihaz eder. Mütebaki altı zat ledelicab heyetin noksanını ikmal için ihtiyat aza vaziyetindedir. İşbu ihtiyat aza üçü mahkeme-i Temyiz, üçü Şurayı Devlet'ten müntehab aza arasından olmak üzere kur'a ile tefrik olunurlar, Reisliğe ve reis vekilliğine intihab olunanlar bu kur'aya dahil olmazlar."

görevlerinden doğan mali ve hukuki sorumlulukları nedeniyle de yargılamaktadır³⁷. Ancak yargılamaya esas olan bu sorumluluk kişilere yönelik değil devlete karşı olan sorumluluktur. Yani bakanların kişilere karşı olan sorumluluğunun yargılama mercii Yüce Divan olmayıp genel mahkemelerdir³⁸.

1924 Anayasası'na göre Yüce Divan'ın yargılamada uygulayacağı usul ve esasa dair hükümler yine yürürlükte bulunan kanun hükümleridir (1924 Anayasası m. 66). Yüce Divan'ın bu kanun hükümlerine göre vermiş olduğu kararlar kesindir (1924 Anayasası m. 65).

Cumhurbaşkanı'nın vatan hainliği nedeniyle sorumlu tutulması ve bu hususun tespitini yapma görevinin TBMM'ye verilmiş olması da 1924 Anayasası'nın getirmiş olduğu farklı bir yaklaşımdır (1924 Anayasası m. 41).

Diğer bir taraftan, Yüce Divan tarafından yargılanacak kişilere göre Divana sevk kararını veren organlarda değişmektedir.

I- Başbakan ve Bakanlar: Başbakan ve Bakanlar hakkındaki soruşturma usulü 1927 tarihli TBMM İçtüzüğü'nün Meclis tahkikatı başlığını taşıyan 169 vd. maddelerinde düzenlenmiştir. Buna göre, bir Başbakan veya bakan hakkında bir veya birkaç milletvekilinin vereceği önerge veya yargı organlarınca görev yönünden verilecek bir karar üzerine, Meclis Başkanlığına başvurulduğu takdirde, Meclis Başkanlığı, soruşturma gerekip gerekmediğini tespit etmek için beş üyeden oluşan bir komisyonu görevlendirir. Komisyon, gereken çalışmaları yaparak oluşturduğu raporunu TBMM'ye sunar. Bunun üzerine, TBMM, önerge sahiplerini komisyon raporunu ve ilgilinin savunmasını dikkate alarak soruşturmayı yapmak için, Adalet ve Anayasa Komisyonu üyelerinden oluşan karma bir komisyonu veya 5-15 milletvekilinden oluşan özel bir Soruşturma Komisyonunu görevlendirir. İlk soruşturma merciine ait yetkilere sahip olan bu komisyon, verilen görevi TBMM adına yerine getirir. Komisyon adeta bir savcı gibi çalışarak yaptığı soruşturma sonucunu bir rapor ile TBMM'ye sunar. Buna göre Başbakan veya bakanlardan birinin sorumluluğu yönünde bir rapor düzenlenmiş ise TBMM Genel Kurulu şüpheli Başbakan veya bakanın Yüce Divan'a sevk edilmesine veya edilmemesine karar

³⁷ Gözübüyük, A., Şeref, *Anayasa Hukuku*, 4. Baskı, Ankara 1993, s. 216-217.

³⁸ Bilge, s. 186-192, Yargıtay 4. HD'nin 06.04.1946 tarihli ve 2275 E., 1487 K. sayılı kararı için.

verir. TBMM'nin soruşturma yapılmasına veya soruşturma yapılmasına yer olmadığına dair verdiği kararlar kesindir³⁹.

Bu dönemde, on iki Meclis Tahkikatı açılmasına rağmen, sadece dört bakan Yüce Divan'a sevk edilmiş ve yargılanmıştır. Bunlar; Yüce Divan'a 1928'de gönderilen Deniz eski Bakanı İhsan Eryavuz ve Ticaret eski bakanı Ali Cenani, 1929'da gönderilen Deniz eski bakanı Mahmut Muhtar Paşa ve 1947'de gönderilen Tekel eski bakanı Suat Hayri Ürgüplü'dür⁴⁰.

II- Yargıtay Başkanı, Üyeleri ve Yargıtay Başsavcısı: Yargıtay Başkanı, üyeleri ve Başsavcısı'nın soruşturma usulü ise 1929 tarihli 766 sayılı Hakimler Kanunu'nun ilgili maddelerinde düzenlenmiştir. Buna göre, Yargıtay Başkanı ve üyelerinin görev ve kişisel suçlarının⁴¹ soruşturması, Adalet Bakanlığı tarafından görevlendirilecek Yargıtay daire başkanlarından biri ve Başsavcı tarafından yapılacaktır. Başsavcı hakkındaki soruşturmada ise, savcılık görevini daire başkanlarından biri yürütecektir. Soruşturma sonucu lüzumu muhakeme kararı verildiği takdirde dosya Adalet Bakanlığı aracılığıyla Yüce Divan'a gönderilecektir.

III- Danıştay Başkan ve Üyeleri: 17.02.1913 tarihli Memurin Muhakematı Hakkında Kanunu Muvakkat'ın 11. maddesinde Danıştay'ın Başkan ve üyeleri hakkındaki ilk soruşturmanın 10. maddede sayılan milli irade ile atanmış merkez memurları gibi yapılacağı, son soruşturmanın ise Yargıtay'da olacağı hükme bağlanmıştır. Aynı kanun son soruşturma görevinin ise Yargıtay'a ait olacağını emretmiştir. Ancak 1924 Anayasası'nın 61. maddesi gereğince son soruşturma artık Yüce Divan'da yapılacaktır. İlk soruşturma ise yine Memurin Muhakematı Hakkında Kanunu Muvakkat'ın 10. maddesine göre yapılacaktır. Buna göre Başbakanın belirlediği kurul tarafından düzenlenen Danıştay Başkan ve üyeleri hakkındaki soruşturma dosyası Danıştay 2. Dairesine gönderilir. Danıştay 2. Dairesi yaptığı inceleme sonucu Men'i Muhakeme kararı veya Lüzumu Muhakeme kararı verir.

³⁹ Gözübüyük, A. Pulat, "Mebuslar ve Vekiller Hakkında Soruşturma ve Kovuşturma Usulü", *Adalet Dergisi*, Ekim 1954, Sa. 10, s. 1190-1191.

⁴⁰ Yanık, *Yüce Divan*, s. 23-24.

⁴¹ 1924 Anayasası'nın 61. maddesine aykırı olarak, 1929 tarihli ve 766 sayılı Hakimler Kanunu'nun 32. maddesinde Yargıtay Başkanı, üyeleri ve Başsavcının kişisel suçlarının Yüce Divan tarafından kovuşturulacağı öngörülmüştür. Bu yanlışlık, 1932 tarihli 1224 sayılı Kanun'la düzeltilmiş ve kişisel suçlar Yüce Divan'ın görevinden çıkartılmıştır. Artık bu suçlara Yargıtay Ceza Genel Kurulu bakacaktır.

Men'i muhakeme kararı re'sen, lüzumu muhakeme kararı ise itiraz üzerine Danıştay İdari Daireler Kurulu'na gitmekte ve burada kesin olarak karara bağlanmaktadır⁴².

Danıştay üyelerinin görev ve kişisel suçları nedeniyle kovuşturma usulü ilk kez özel olarak 24.12.1964 tarihli ve 521 sayılı Kanun'la düzenlenmiş olup, gerek 669 sayılı Şurayı Devlet Kanunu'nda gerekse 3546 sayılı Devlet Şurası Kanunu'nda konuya ilişkin düzenleme bulunmamaktadır⁴³.

Yine belirtmek gerekir ki daha önceki dönemde olduğu gibi 1924 Anayasası döneminde de, Yargıtay ve Danıştay başkan ve üyelerinden Yüce Divan'da yargılanan olmamıştır.

a) 27 Mayıs 1960 İhtilali ve Yüce Divan

Türk Silahlı Kuvvetleri 27 Mayıs 1960 tarihinde ülke yönetimine el koymuş ve 38 subaydan oluşan Milli Birlik Komitesi (MBK) TBMM'yi dağıtmıştır. MBK ihtilali Anayasal bir zemine oturtmak amacıyla çıkardığı 12.06.1960 tarih ve 1 sayılı Kanun'la Anayasa'nın bazı maddelerini değiştirmiş, bazılarını ise tamamen yürürlükten kaldırmıştır. Bu kanunun 24. maddesi de 1924 Anayasası'nın Yüce Divan'ı düzenleyen 61-66 maddelerini yürürlükten kaldırmış, aynı kanunun 6. maddesiyle devrik Cumhurbaşkanı, Başbakanı, bakanları, eski iktidar mensuplarını ve bu kişilerin suçlarına iştirak edenleri kişisel ya da görev suçu ayrımı yapmaksızın yargılamak üzere "Yüksek Adalet Divanı"nı kurmuştur⁴⁴.

"Eski iktidar mensupları" tabirine feshedilen Demokrat Parti milletvekilleri ve "bu kişilerin suçuna iştirak edenler" tabirine de bazı generaller, valiler, emniyet müdürleri, belediye başkanları ve bunların yardımcıları da dahil olduğundan, Yüksek Adalet Divanı'nın yargıladığı sanık sayısı yaklaşık 600 civarındadır.

Yüksek Adalet Divanı Adli, İdari ve Askeri yargıya tabi hakimler arasından Bakanlar Kurulu'nun teklifi ve MBK'nın kararıyla bir başkan, sekiz asıl ve altı yedek üyeden oluşmaktadır (1.sayılı Kanun m. 6). Yüksek Adalet Divanı'na seçilecek adli ve idari hakimlerin, Yargıtay ve Danıştay üyesi yüksek hakim olması şartı aranmamaktadır.

⁴² Arslan, Çetin, s. 15.

⁴³ Özdeş, Orhan, "Danıştay ve Tarihi Gelişimi", *Danıştay Dergisi*, Yıl 1, Sa. 1, Ankara 1971, s. 29.

⁴⁴ Arslan, Çetin, s. 16-17.

Yüksek Adalet Divanı'nda yargılanacak sanıkların sorumluluklarının araştırılması için yine Bakanlar Kurulu'nun önerisi üzerine MBK tarafından seçilen bir başkan ve yeteri kadar üyeden oluşan "Yüksek Soruşturma Kurulu" görevlendirilmiştir. Yüksek Adalet Divanı'nda savcılık görevi ise MBK tarafından Yüksek Soruşturma Kurulu üyeleri arasından seçilen Başsavcı ile yeteri kadar yardımcısı tarafından yürütülür (1 sayılı Kanun m.6/5).

Yüksek Adalet Divanı devrik Cumhurbaşkanı, Başbakanı, Bakanları ve eski iktidar milletvekillerini ve bunların suçlarına iştirak edenler ile birlikte 1924 Anayasası'nda Yüce Divan görevi içinde bulunan diğer görevlileri yargılamak üzere kurulmuş tabii hakim ilkesine aykırı olarak kurulmuş olağanüstü bir mahkemedir⁴⁵.

Yüksek Adalet Divanı'nın kararları kesin olup, sadece idam cezalarının infazı MBK'nın onayına bağlıdır. 1924 Anayasası'nda düzenlenmiş bulunan Yüce Divan mevcut mevzuat hükümleri çerçevesinde karar verirken 12.06.1960 tarihli ve 1 sayılı Kanun'la kurulan Yüksek Adalet Divanı ise yeni çıkarılan kanunlara göre yargılama yapmıştır. Bu da Yüksek Adalet Divanı'nın yaptığı yargılama açısından hukuk devleti, adil yargılama ve tabi hakim ilkesine aykırı olarak kurulan olağanüstü bir mahkeme olarak kabulüne yönelik eleştirileri destekler mahiyettedir⁴⁶.

Yüksek Adalet Divanı tarafından bakılan 19 davada toplam 592 kişi yargılanmıştır. Bu 592 kişi Demokrat Parti'nin son dönem milletvekillerinden ve onların suçlarına iştirak edenlerden oluşmaktadır. 592 sanıktan 15'i idam cezasına, 31'i ömür boyu hapis cezasına, 418'i de çeşitli sürelerde hapis cezalarına çarptırılmıştır. Bu yargılamalarda 5 kişinin davası düşmüş, 123 kişi ise beraat etmiştir. MBK. 11 idam cezasını müebbet ağır hapse çevirirken, diğer idam cezalarını ise onaylamıştır. 16 Eylül'de Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan, 17 Eylül'de ise Adnan Menderes'in idam cezaları infaz edilmiştir⁴⁷. Bu uluslararası hukuk ilkelerine aykırı olarak verilen idam cezası kararları adil yargılama açısından

⁴⁵ Soyaslan, Doğan "Anayasanın Ceza Normları Tarafından Korunması Anayasa'nın İhlali TCK. 146", *Anayasa Yargısı*, Sa. 10, Ankara 1993, s. 87-88; Dinçer, Güven, "Tartışma", *Anayasa Yargısı*, Sa. 10, Ankara 1993, s. 91.

⁴⁶ Esen'e göre ise, 27 Mayıs Askeri Müdahalesi, insan haklarına saygılı, demokratik, meşru ve hukuk devleti ilkesine uygun bir hürriyet mücadelesidir. Esen, B. Nuri, *Türk Anayasa Hukuku*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1971, s. 131-137.

⁴⁷ http://ansiklopedika.org/Y%C3%BCksek_Adalet_Divan%C4%B1 ,(15.07.2011),
http://tr.wikipedia.org/wiki/Yass%C4%B1ada_Yarg%C4%B1lamalar%C4%B1 , (15.07.2011)

Ülkemizde telafisi olmayan derin yaralar açmıştır. En basitinden günümüzde tarafı olduğumuz Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde ölüm cezasına ilişkin açık güvenceler yer almasada, sözleşmenin 3,6,7 ve 14. maddelerinden ölüm cezalarına ilişkin güvenceler çıkartmak mümkündür. Buna göre idam cezasına ilişkin yargılamada sanığın adil ve usulüne uygun yargılanma hakkı vardır ve adil yargılama tarafsız ve bağımsız bir mahkeme tarafından yapılmalıdır⁴⁸. Ancak maalesef tabii hakim ilkesine aykırı olarak kurulan ve bağımsız olduğunu söylemek pek de mümkün olmayan Yüksek Adalet Divanı tarafından verilen bu idam kararları ülkemiz yargısı açısından acı bir tecrübe olmuştur.

b) 13.12.1960 tarihli ve 157 sayılı Kanun’la Kurulan Yüce Divan

27 Mayıs İhtilali’nden 16 Aralık 1960 tarihine kadar Yüce Divan görevini MBK’nın çıkardığı 1 sayılı Kanun’la kurulan Yüksek Adalet Divanı yerine getirmiştir. 13.12.1960 tarih ve 157 sayılı “Kurucu Meclis Teşkili Hakkında Kanun” ile 1924 Anayasası’nın Yüce Divan yargısını düzenleyen 61-66. maddeleri tekrar yürürlüğe konulmuştur. Buna göre, Meclis soruşturmasına karar verildiğinde MBK ile Temsilciler Meclisinden seçilecek yedişer üyeden kurulu soruşturma komisyonu gerekli soruşturmayı yapacaktır. Soruşturma komisyonu, yedi yesi MBK içerisinden, kalan yedi yesi ise Temsilciler Meclisi’nden seçilmek üzere toplam ondört üyeden oluşmaktadır. Soruşturma komisyonu tarafından hazırlanan soruşturma raporu Kurucu Meclis’e sunulur. Kurucu Meclis’in⁴⁹ soruşturma raporu üzerinde yapacağı inceleme zerine 1924 Anayasası’nın 61-66. maddelerine göre Yüce Divan kurulmasına gerek olup olmadığı yönünde bir karar verilir (157 sayılı Kanun m. 38/1). Kurucu Meclis’in yargılama yapılmasına karar vermesi durumunda yargılama yapmakla görevli mahkeme artık Yüksek Adalet Divanı değil, “Yüce Divan” olacaktır.

Kurucu Meclis tarafından gerektiğinde kurulacak olan Yüce Divan yüksek yargı organlarının başkan ve üyelerini, Cumhuriyet Başsavcısını, Danıştay Başkanun

⁴⁸ **Dündar**, Tijen, *Anayasa Hukuku Açısından Yaşam Hakkı*, DEÜSBE, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir 1998, s. 157.

⁴⁹ 157 sayılı Kanunun 1. maddesine göre Kurucu Meclis “ ...Milli Birlik Komitesi ile, demokratik hukuk devletinin kurulması yolunda ve mevcut şartlara uygun olarak milletin en geniş manasıyla temsili gayesini gözeten ve bu kanun hükümlerine göre kurulacak Temsilciler Meclisi’nden teşekkül eder.”

sözcüsünü görevinden doğan suçları nedeniyle yargılama yetkisine sahiptir. Yüce Divan bu yetkilerini 1924 Anayasası'nın 61-66 maddeleri doğrultusunda kullanacaktır⁵⁰.

4- 1961 Anayasası Döneminde Yüce Divan

Ülkemizde, Anayasa Yargısı düşüncesinin benimsenmesi ve kurumsallaşması 1961 Anayasası öncesi dönemdeki çoğunlukçu iktidar uygulamalarına bir tepki olarak gerçekleşmiştir⁵¹. 27 Mayıs 1960 ihtilali ile başlayan ve 1961 Anayasası'nın yürürlüğe girdiği 9 Temmuz 1961 tarihine kadarki süreç gerek Yüce Divan gerekse Anayasa yargısı ile ilgili eleştirilerin en yoğun olduğu dönem olmuştur. 1961 Anayasası ile Yüce Divan ve Anayasa Yargısı için yeni bir dönem başlamıştır. Özellikle yasaların ve TBMM İçtüzüğü'nün Anayasaya uygunluğunu denetlemekle görevli Anayasa Mahkemesi'nin kurulması ve Yüce Divan görevinin bu mahkemeye verilmesi ülkemiz için "Anayasa Yargısı" açısından tam bir milat olmuştur.

1961 Anayasası'nın 145 ile 152. maddeleri Anayasa Mahkemesini düzenlemiştir. 1961 Anayasası'nın 145. maddesine göre onbeş asıl ve beş yedek üyeden oluşan Anayasa Mahkemesi'nin asıl üyelerinden dördü Yargıtay, üçü Danıştay Genel Kurullarınca kendi başkan ve üyeleriyle Başsavcı ve Başkanın sözcüsü arasından üye tam sayılarının salt çoğunluğuyla ve gizli oyla seçilir. Bir üye, Sayıştay Genel Kurulunca kendi başkan ve üyeleri arasından yine aynı yöntemle seçilir. Ayrıca Millet Meclisi üç, Cumhuriyet Senatosu iki ve Cumhurbaşkanı da iki üye seçmektedir. Cumhurbaşkanı'nın seçeceği üyelerden birin, Askeri Yargıtay Genel Kurulu'nun üye tam sayısının salt çoğunluğuyla ve gizli oyla göstereceği üç aday arasından seçer. Bu şekilde oluşan Anayasa Mahkemesi, kendi üyeleri arasından, gizli oyla ve üçte iki çoğunlukla dört yıl için bir Başkan ve bir Başkanvekili seçer. Ayrıca Anayasa'nın 148. maddesinde, Mahkemenin kuruluş ve yargılama usullerinin çıkarılacak bir kanunla; çalışma yöntemi ve üyeleri arasındaki iş bölümünün ise kendi yapacağı İçtüzük ile düzenleneceği hükme bağlanmıştır.

Anayasa Mahkemesine asıl veya yedek üye olabilmek için kırk yaşını doldurmuş bulunmak ve Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay veya Sayıştay da

⁵⁰ Arslan, Çetin, s. 21.

⁵¹ Gören, Zafer, " Türk ve Alman Anayasa Hukukunda Anayasa Yargısının Sınırları ve Yürürlüğü Durdurma Kararları", *Anayasa Yargısı*, Sa.12, Ankara 1995, s. 214.

Başkanlık, üyelik, Başsavcılık, Başkanun sözcülüğü veya üniversitelerde hukuk, iktisat ve siyasal bilimler alanlarında en az beş yıl öğretim üyeliği veya on beş yıl avukatlık yapmış olmak şartı aranmaktadır. Anayasa Mahkemesi'ne, Yargıtay iki, Danıştay ile Yasama Meclislerinin her biri de birer yedek üye seçerler. Yedek üyelerin seçiminde de, asıl üyelerin seçimindeki usul uygulanır.

1961 Anayasası'nın 147. maddesi Anayasa Mahkemesi'nin görevlerini belirtmektedir. Bu bağlamda; Anayasa Mahkemesi; Cumhurbaşkanını, Bakanlar Kurulu üyelerini, Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay, Yüksek Hakimler Kurulu ve Sayıştay Başkan ve üyelerini, Cumhuriyet Başsavcısını, Başkanunsözcüsünü, Askeri Yargıtay Başsavcısını ve kendi üyelerini görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılar. Yüce Divan'da savcılık görevini Cumhuriyet Başsavcısı yapar ve Yüce Divan kararları kesindir.

Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Bakanlar Kurulu üyelerinin soruşturması TBMM tarafından ve diğer kişilerin soruşturması ise kendi kurumlarınca yapılır.

1961 Anayasası, Cumhurbaşkanı'nın sorumluluğu konusunda 1924 Anayasası'ndan farklı olarak yeni bir düzenleme yapmıştır. Bu düzenlemeye göre, Cumhurbaşkanı vatana ihanet suçlamasıyla ilgili olarak Mecliste değil, Yüce Divan'da yargılanacaktır. Ayrıca, 1924 Anayasası döneminde Yüce Divan, bakanların mali ve hukuki sorumluluklarını da incelerken, 1961 Anayasası, Yüce Divan'ın bakanların sadece görev suçlarını inceleyeceğini hükme bağlamıştır. Yine Yüce Divan, 1876 tarihli Kanun-i Esasi ve 1924 Anayasalarında gerek görüldüğünde kurulan olağanüstü bir mahkeme iken 1961 Anayasası ile tabii hakim ilkesine uygun olarak daimi görev yapan yetkili bir mahkeme statüsü kazanmıştır.

5- 1982 Anayasası'nda Yüce Divan

Anayasa Mahkemesi, 1982 Anayasası'nda Üçüncü Kısım, Üçüncü Bölümde "Yargı" başlığı altında yer alan "Yüksek Mahkemeler" içerisinde düzenlenmiştir. Yeni Anayasa'nın 7 Kasım 1982 tarihinde yapılan halk oylaması ile kabul edilmesiyle, 1982 Anayasası'nın öngördüğü olağan Yüce Divan sistemi bütün kurumlarıyla işlemeye başlamıştır. 1982 Anayasası, 1961 Anayasası'ndaki Yüce Divan sistemini büyük oranda korumuştur. İki sistem arasındaki en önemli farklardan biri, yeni yapılan Anayasa'da modern Anayasa Mahkemesi anlayışı ve

uygulamalarına aykırı olarak, TBMM'nin Anayasa Mahkemesine üye seçme yetkisine son verilmiş olmasıdır. Ancak bu farklılık 1982 Anayasası'nda 07.05.2010 tarih ve 5982 sayılı Kanun'la yapılan değişiklikle giderilmiş ve TBMM, Anayasa Mahkemesine üye seçme imkanına tekrar kavuşturulmuştur.

Anayasa Mahkemesi'nin görev ve yetkilerini düzenleyen 1982 Anayasası'nın 148. maddesine göre Anayasa Mahkemesi; Cumhurbaşkanı, Bakanlar Kurulu üyelerini, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Başkan ve üyelerin, Başsavcılarını, Cumhuriyet Başsavcivekilini, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu ve Sayıştay Başkan ve üyelerini görevleriyle ilgili suçlardan dolayı yargılamaktadır. Görüldüğü üzere Anayasa Mahkemesi'nin Yüce Divan sıfatıyla yargılayabileceği kişiler 148. maddede sınırlı sayıda ifade edilerek belirlenmiştir. Ancak 1982 Anayasası'nda 07.05.2010 tarih ve 5982 sayılı Kanun ile yapılan değişikliklerle görevleriyle ilgili suçlardan ötürü Anayasa Mahkemesi'nin Yüce Divan sıfatıyla yargılayacağı kişiler arasına "TBMM Başkanı", Genelkurmay Başkanı, Kara, Deniz, Hava Kuvvetleri Komutanları ile Jandarma Genel Komutanı da dahil edilmiştir.

Yüce Divan'da savcılık görevini (Yargıtay) Cumhuriyet Başsavcısı veya Cumhuriyet Başsavcivekili yapar. Yüce Divan'ın verdiği kararlar kesin kararlar olup aleyhine herhangi bir kanun yoluna gidilemez.

Yüce Divan konusunun tarihsel gelişimini incelediğimiz bu bölümde sonuç olarak; 1876, 1924, 1961 ve 1982 Anayasaları'nın tamamında Yüce Divan görevinin karma bir heyet tarafından yapıldığını belirtmeliyiz. Bu karma heyet, 1876 Anayasası'nda Senato, Danıştay ve Yargıtay, 1924 Anayasası'nda Danıştay ve Yargıtay üyelerinden oluşmaktaydı. Aynı şekilde bu karma nitelik 1961 ve 1982 Anayasaları'nda da sürdürülmüş olup Yasa koyucunun Yüce Divan görevini istikrarlı bir şekilde tek başına adli veya idari yüksek bir yargı organına vermemesi dikkat çekici ve vurgulanması gereken bir noktadır⁵².

⁵² Yanık, *Yüce Divan*, s. 38.

1982 Anayasası'nın öngördüğü Yüce Divan sistemi ve bu görevi üstlenen Anayasa Mahkemesi'nin hukuk sistemimizdeki yeri, yapısı, işleyişi ve yargılama usulleri gibi hususlar, önemi nedeniyle çalışmamızın II. Bölümünde ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır.

IV- KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTA YÜCE DİVAN SİSTEMLERİ

Yüce Divan yargılaması konusunda karşılaştırmalı hukukta farklı sistemler ve uygulamalar görülmektedir. Yüce Divan'da yargılanan kamu görevlilerinin hangi suçlardan sorumlu olacağı, hangi mahkemelerde hangi usulle yargılanacağı ve bu yargı makamlarının yetkilerinin neler olduğu konusunda karşılaştırmalı hukukta birbirinden çok farklı düzenlemeler görülmektedir.

Karşılaştırmalı hukukta Yüce Divan sistemlerini ve uygulamalarını dört ana başlıkta inceleyebiliriz.

A- YASAMA ORGANI SİSTEMİ

Bu sistemi uygulayan ülkelerde Yüce Divan görevi, yasama meclislerinden biri tarafından yerine getirilmektedir. Tarihsel olarak ilk gözlemlenen Yüce Divan sistemi ve uygulaması, Yasama Organı sistemidir çünkü Yasama Organı'nın Yüce Divan olarak görev yapması, kuvvetler ayrılığının henüz kurumsallaşmadığı dönemlerden kalma bir gelenektir. Bu sistemi uygulayan ülkelerin başında İngiltere gelmiştir ve diğer ülkeler bu sistemi oradan iktibas etmişlerdir⁵³. Kuvvetler ayrılığının uygulandığı ve kurumsallaştığı çağdaş demokrasilerde yasama organının yargılama yetkisine sahip olması kabul edilebilir bir durum olarak izah edilemez. Nitekim çağdaş hukuk devleti anlayışının bu gerekliliğini dikkate alan İngiltere, 2005 yılında bu sistemden ayrılma kararı almıştır⁵⁴.

Yasama organı sistemine İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri uygulanan sistemler örnek verilebilir.

⁵³ Bilge, s. 35.

⁵⁴ Yanık, *Yüce Divan*, s. 40.

1- İngiltere

Yüce Divan yargılamasının kökeni diyebileceğimiz “Impeachment” parlamento’nun Kral’a karşı yüzyıllar boyunca sürdürdüğü özgürlük ve iktidar mücadelesinin ürünü olarak, bir cezai sorumluluk mekanizması olarak İngiltere’de ortaya çıkmıştır⁵⁵. Impeachment, üst düzey kamu görevlilerinin Avam Kamarası’nca suçlanıp Lordlar kamarasınca yargılanması anlamına gelmektedir.

Impeachment, İngiltere’de parlamenter hükümet rejiminin kurumsallaşmasıyla yerini “siyasal sorumluluğa bırakmış ve 19. yüzyıl da işlevini kendiliğinden yitirmeye başlamıştır. Bununla beraber Impeachment bugün için de halen teorik anlamda varlığını sürdürmektedir ancak en son Impeachment uygulaması 1805 tarihinde yapılmıştır⁵⁶.

İngiltere’de 2005 yılında kabul edilen Anayasal Reform Yasası (*Constitutional Reform Act*) ile Yüce Divan sisteminde köklü değişikliklere gidilmiştir. Bu değişikliklerin en önemlisi, Lordlar Kamarası’nın yargı yetkisinin sona erdirilmesidir. Anayasal Reform Yasası’nın üçüncü bölümü uyarınca Lordlar Kamarasının yargısal yetkileri 1 Ekim 2009’da faaliyete geçen Yüksek Mahkeme’ye (*Supreme Court*) geçmiştir⁵⁷.

2- Amerika Birleşik Devletleri

1789 Anayasasıyla İngiltere’den iktisap edilen Impeachment Amerika Birleşik Devletleri’nde halen varlığını sürdürmekte olan bir uygulamadır.

Amerika Birleşik Devletleri’nde Başkan ve üst düzey kamu görevlilerinin kişisel suçlarından ötürü yargılanması genel mahkemelerce yapılmaktadır. Ancak Başkan, Federal Hakimler ve bazı üst düzey kamu görevlileri, “Impeachment” uygulaması sonucu Temsilciler Meclisi tarafından suçlanıp Senato tarafından görevden alınabilir veya kamu haklarından yoksun bırakılabilirler⁵⁸. ABD Impeachment uygulamasında Senato’ya ceza yargılamasını iyi bilen Yüksek Mahkeme Başkanı başkanlık eder. Impeachment uygulamasında yargılama makamı olarak görev yapan Senato, hürriyeti bağlayıcı ceza verme yetkisine sahip değildir;

⁵⁵ Yanık, *Yüce Divan*, s. 41.

⁵⁶ Çam, Esat, *Siyaset Bilimine Giriş*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1981, s. 59.

⁵⁷ http://en.wikipedia.org/wiki/Supreme_Court_of_the_United_Kingdom, (15.07.2011).

⁵⁸ Şahin, s. 1 ve 61; Yanık, *Yüce Divan*, s. 42.

ancak Senato sanığın görevine son verebilir veya sanığı kamu haklarından yoksun bırakabilir. Bununla birlikte sanık, Impeachment yargılaması dışında genel ceza mahkemelerince de yargılanır.

Senato'nun yargılama sonucu verdiği kararlar kesindir ve verilen kararlar hakkında herhangi bir yargı yoluna gidilemez. Amerikan Yüksek Mahkemesi de bu kararlara yönelik itirazları incelenebilir bulmayarak reddetmiştir⁵⁹.

Amerikan Anayasası'nın II. bölümüne göre, Impeachment yargılamasına “federal memurlar” tabidir. Dolayısıyla, yargılanacak olanlar sadece federal memurlardır. Örneğin, milletvekilleri bu tanımın içine girmez⁶⁰.

Impeachment uygulamasında yargılanacaklar, sadece vatana ihanet, rüşvet ve diğer ağır cürümlerinden dolayı Senato'da yargılanabilirler. Bu suçlardan sadece vatana ihanet suçu, Anayasa'nın III. bölümünde tanımlanmış olup, buna göre, vatana ihanet, Birleşik Devletlere karşı savaş açmak veya düşmanlarına yardım ederek onların tarafını tutmaktır. Ayrıca hiç kimse, iki kişinin tanıklığı veya itirafı olmadan ihanetten suçlu bulunamayacaktır⁶¹.

Amerikan Impeachment uygulamasında asıl tartışma vatana ihanet, rüşvet suçundan ziyade “diğer ağır cürümler” kavramı üzerinde yoğunlaşmaktadır, çünkü bu ifadenin içeriğine hangi suçların dahil olduğu net değildir. Amerikan öğretisinde Anayasa Hukuku'nda kıyas yasağı bulunmadığından, bu kavramın içine hangi suçların dahil olacağının kıyas yoluyla ve yargısal içtihatlarla belirlenmesi gerektiği ileri sürülmektedir⁶².

Amerikan Anayasası'nın kurucularından Hamilton, Impeachment kurumunun kamu adına görev yapanların kamu temsilcileri tarafından soruşturulması olduğunu ve kamu adına soruşturma görevini kamunun temsilcilerinden daha iyi hiç kimsenin yapamayacağını ileri sürmüştür⁶³. Bizim de hem fikir olduğumuz görüşe göre ise,

⁵⁹ Şahin, s. 200-217.

⁶⁰ Şahin, s. 65.

⁶¹ Yanık, *Yüce Divan*, s. 42-43.

⁶² Şahin, s. 160-170.

⁶³ Yanık, *Yüce Divan*, s. 44.

kuvvetler ayrılığının ve yargı bağımsızlığının kurumsallaştığı bir çağda, yargılamayı siyasal bir organın yapmasını savunmak olanaksızdır⁶⁴.

B- Temyiz Mahkemesi Sistemi

Bu sistemi kabul eden ülkelerde, Yüce Divan yargılaması için özel bir yargılama merciine gerek görülmemiş olup, Yüce Divan görevi Temyiz Mahkemesi tarafından yerine getirilmektedir. Bu sistemi uygulayan ülkelere İsviçre ve Belçika'yı örnek gösterebiliriz.

1- İsviçre

Federatif bir yapıya sahip olan İsviçre'de, Anayasa'nın 188. ve devamı maddelerine göre, Federal Yüksek Mahkeme dışında başka yüksek mahkeme bulunmamaktadır. Anayasa'ya uygunluk denetimi dahil, çok geniş yetkileri olan Federal Yüksek Mahkeme, ülkedeki en yüksek yargı organı olarak aynı zamanda Yüce Divan görevini de yapar⁶⁵.

2- Belçika

Belçika Anayasası'na göre bakanların görev suçlarından dolayı itham yetkisi Meclis'e ait olup yargılama için özel bir mercii öngörülmemiştir. Belçika Anayasası'nın 103. maddesi uyarınca Yüce Divan görevi temyiz mahkemesi olan Yargıtay'dadır⁶⁶. Belçika'da kanunların, kanun hükmünde kararnamelerin Anayasa'ya uygunluğunu denetleyen bir "Belçika Hakem Mahkemesi" olmasına rağmen Yüce Divan görevinin Yargıtay'a verilmesinin nedeni Yargıtay'ın bağımsızlığı ve hukuk konusunda uzmanlığı olarak gösterilmiştir⁶⁷. Yargıtay, Kral tarafından atanan bir başkan, bir başkan yardımcısı ve 24 üyeden oluşmaktadır.

Belçika Anayasası'nın 147 maddesine göre Yargıtay tüm eyalet ve bölge hükümetleri üyelerini (bakanlarını) yargılama yetkisine sahiptir. Anayasa'nın 88. maddesine göre de Kral görevinden dolayı sorumsuz olup tüm sorumluluk bakanlara aittir.

⁶⁴ Yanık, *Yüce Divan*, s. 44.

⁶⁵ Yanık, *Yüce Divan*, s. 46.

⁶⁶ Belçika Anayasası metni için bkz. http://en.wikisource.org/wiki/Constitution_of_Belgium, (15.07.2011)

⁶⁷ Arslan, Çetin, s. 33-34.

C- Özel “Yüce Divan Mahkemesi” Sistemi

Bu sistemde, Yüce Divan görevi bu amaçla oluşturulmuş özel bir mahkeme tarafından yerine getirilmektedir. Bu sistemi uygulayan ülkelere Fransa ve Yunanistan’ı örnek gösterebiliriz.

1- Fransa

Fransa’da devlet başkanı ve bakanların sorumluluğundan ancak 1789 İhtilalinden sonra bahsedilmeye başlanılmıştır. 1789 yılında yayımlanan İnsan ve Yurttaş Hakları beyannamesinde yer alan, “toplum bütün kamu görevlilerinden hesap sorma hakkına sahiptir”⁶⁸ ilkesinden sonra, üst düzey kamu görevlilerinin sorumluluğuna gidilmeye başlanılmıştır.

Fransa’nın kendine özgü bir Anayasa Yargısı sistemi mevcuttur. Bu ülkede yasaların Anayasa’ya uygunluğunu denetleyen bir Yüksek Mahkeme yoktur. Yasaların Anayasa’ya uygunluğu denetimi ve diğer bazı görevleri, “Anayasa Konseyi” yerine getirmektedir.

Fransa’da Yüce Divan görevini özel olarak kurulmuş “Yüksek Adalet Divanı” yerine getirmektedir (Fransız Anayasası m. 67-68)⁶⁹. Yüksek Adalet Divanı, her genel veya ara seçimden sonra yenilenen Millet Meclisi ve Senato’nun kendi üyeleri arasından, altı yıl için eşit sayıda seçtiği yirmi dört asıl ve on iki yedek üyeden oluşmaktadır⁷⁰. Divan kendi üyeleri arasından bir başkan seçmektedir. Yüksek Adalet Divan’ı üyeliği, Meclis’in tamamen veya Senato’nun kısmi olarak yenilenmesiyle, istifayla, meclis üyeliğinin düşmesiyle veya Yüksek Adalet Divanı’nın görevden almasıyla sona ermektedir.

Yüksek Adalet Divanı, kararlarını gizli oyla ve salt çoğunlukla almaktadır. Bu yargılamada savcılık görevini Cumhuriyet Başsavcısı yerine getirir. Ayrıca her yıl Yargıtay üyeleri arasından beş asıl ve iki yedek üyeden oluşan bir “sorgu komisyonu” kurulur⁷¹. Sanığın Yüce Divan’a sevk edilip edilmeyeceğine bu

⁶⁸ Kuzu, Burhan, *Türk Anayasa Metinleri ve İlgili Mevzuat*, Filiz Kitabevi, İstanbul 2005, s. 750.

⁶⁹ Fransız Anayasası metni için Bkz. <http://www.servat.unibe.ch/icl/fr00000.html>, (15.07.2011).

⁷⁰ Larguier, Jean, “Fransa’da Ceza Yargılama Mercileri”, (çev. Salim Özdemir), *Adalet Dergisi*, Yıl:65, Sa.2-3, Ankara 1974, s. 227.

⁷¹ Gürbüz, Yaşar, *Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler*, İstanbul 1987, s. 140.

komisyon karar vermektedir⁷². Yüksek Adalet Divanı'nda duruşmalar alenidir ancak gizlilik kararı her zaman alınabilmektedir. Yüksek Adalet Divanı, yürürlükteki yasalara göre yargılama yapar ve kararları kesindir⁷³.

Fransa'da 21.07.1993 tarihinde yapılan Anayasa değişiklikleriyle, Yüksek Adalet Divanı'nın yanında, Cumhuriyet Adalet Divanı adıyla yeni bir Yüce Divan Mahkemesi kurulmuştur. Değişiklikten önce, hem Cumhurbaşkanı hem de bakanları yargılayan Yüksek Adalet Divanı değişiklikle birlikte artık sadece Cumhurbaşkanı yargılayabilmekte, bakanları ise görevleriyle ilgili suçlarda yalnızca Cumhuriyet Adalet Divanı yargılayabilmektedir. Bu tarz bir değişikliğin nedeni olarak da 1987'den 1993'e kadar birkaç bakanın Yüce Divan'a gönderilmesi için girişimde bulunulmuş olunmasına rağmen, siyasal sebeplerle herhangi bir sonuca ulaşılamamış olunması gösterilmiştir⁷⁴.

Cumhuriyet Adalet Divanı on beş üyeden oluşmaktadır. Bu üyelerin on ikisi Meclis ve Senato tarafından yarı yarıya olmak üzere kendi üyeleri arasından ve üçü ise Yargıtay'dan seçilmektedir. İtham sistemi için; üçü Yargıtay'dan, ikisi Danıştay'dan, ikisi de Sayıştay'dan olmak üzere toplam yedi üyeden oluşan Dilekçeler Komisyonu kurulmuştur. Görev nedeniyle işlendiği iddia olunan suç nedeniyle bakanlar aleyhine her vatandaş komisyona başvurabilmektedir. Şikayet, komisyon tarafından haklı bulunduğu takdirde Cumhuriyet Başsavcısı tarafından Cumhuriyet Adalet Divanı'na dava açılmaktadır. Cumhuriyet Adalet Divanı'nın kararları kesin olmayıp, kararlara karşı Yargıtay Ceza Genel Kurulu'na temyiz başvurusunda bulunmak mümkündür⁷⁵.

2- Yunanistan

Yunanistan'da Yüce Divan yargılamasını, Anayasa'nın dördüncü bölümünde bulunan 86. maddesine göre, on iki hakimden oluşan özel bir mahkeme yapmaktadır⁷⁶.

⁷² **Selçuk**, Sami, "Fransız Adalet Dizgesi" (Rapor), *Adalet Dergisi*, Cilt 18, Sa. 5-6, Ankara 1977, s. 436.

⁷³ **Selçuk**, s. 436.

⁷⁴ **Eroğul**, Cem, *Çağdaş Devlet Düzenleri (İngiltere, Amerika, Fransa, Almanya)*, 2. Baskı, Ankara 1997, s. 163.

⁷⁵ **Eroğul**, s. 164.

⁷⁶ Yunanistan Anayasası metni için bkz. <http://www.hri.org/docs/syntaxma/>, (15.07.2011).

Anayasa'nın 49. maddesine göre, devlet başkanı kasten anayasayı ihlal ve yüksek ihanet dışında göreviyle ilgili eylem ve işlemlerden sorumlu değildir. Anayasa'yı ihlal ve yüksek ihanet suçlarından dolayı Devlet Başkanı'nın suçlanabilmesi için, Parlamento'nun üye tam sayısının üçte birinin teklifi ve üçte ikisinin bu teklifi kabul etmesi gerekmektedir. Anayasa'nın 34. maddesi uyarınca Devlet Başkanı suçlandığında görevinden çekilmekte ve yerine vekaleten başkası bakmaktadır⁷⁷. Devlet Başkanı yargılama sonunda beraat ederse tekrar görevine geri dönebilmektedir. Yine Anayasa'nın 86. maddesine göre Parlamento, görevinden ayrılmış olsalar bile bakanları Yüce Divan'a gönderebilmektedir.

D- Anayasa Mahkemesi Sistemi

Karşılaştırmalı hukukta, Yüce Divan görevini genellikle Anayasa Mahkemeleri üstlenmektedir⁷⁸. Anayasa Mahkemesi sistemi diğer bir adıyla Kıta Avrupa'sı Modeli denen bu model kaynağını ilk örnek uygulama olan Avusturya Anayasa Mahkemesi'nden almaktadır. Kıta Avrupa'sı modeli olarak anılan bu model, Avrupa modeli ve Avrupa-Amerika Karma modeli olmak üzere kendi içerisinde ikiye ayrılmaktadır. Anayasa yargısı sistemi olarak bu sistemi seçen ülkelerin çoğunda, Yüce Divan görevini Anayasa Mahkemeleri yapmaktadır⁷⁹.

1- Almanya

Almanya'da bütün üst düzey devlet görevlilerinin yargılanması için özel bir "Yüce Divan" mahkemesi öngörülmemiştir. Bu nedenle üst düzey kişilerin yargılanması ceza yargılamasına dair yürürlükte bulunan mevzuat hükümlerine göre yapılmaktadır⁸⁰. Federal Alman Anayasası'nın 61. maddesine göre, federal yasaları ihlal eden Cumhurbaşkanı'nı yargılamakla görevli olan Federal Anayasa Mahkemesi, Federal Meclis ile Federal Konsey'in üçte iki çoğunlukla ve eşit sayıda seçtiği, her biri sekiz üyeden oluşan iki daireden oluşmaktadır. Tamamının hukukçu olması öngörülen Mahkeme üyelerinin görev süresi, on iki yıldır⁸¹.

⁷⁷ Yanık, *Yüce Divan*, s. 53.

⁷⁸ Tunç, Hasan, *Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı*, Yetkin Yayınları, Ankara 1997, s. 50.

⁷⁹ Özbudun, Ergun, *Demokrasiye Geçiş Sürecinde Anayasa Yapımı*, Ankara 1993, s. 159.

⁸⁰ Öztürk, Bahri, s. 65.

⁸¹ Yanık, *Yüce Divan*, s. 59.

Alman Anayasası'nın 61. maddesinde Devlet Başkanı hakkında Anayasa'yı veya federal bir yasayı ihlal ettiği iddiasıyla Federal Meclis'in veya Federal Konsey'in Anayasa Mahkemesi'ne dava açabileceğine dair bir hüküm bulunmakta ise de⁸², bu dava bir ceza davası olmayıp görevden uzaklaştırmaya yönelik özel bir davadır. Anayasa Mahkemesi bu yetkisini hiç kullanmamıştır⁸³.

Yine Alman Anayasası'nın 98. maddesine göre; bir federal yargıç resmi sıfatıyla veya özel olarak Anayasa ilkelerini veya ülkenin anayasal düzenini ihlal ederse Federal Meclis'in talebi üzerine Anayasa Mahkemesi onun başka bir göreve nakline ya da emeklilik listesine alınmasına ve hatta görevinin sonlandırılmasına üçte iki çoğunlukla karar verebilmektedir⁸⁴.

Bununla beraber Devlet Başkanı ve Federal yargıçlardan farklı olarak Anayasa Mahkemesi'nde bakanlar aleyhine bu şekilde dava açılması mümkün değildir. Bakanları vatana ihanet suçundan dolayı yargılayacak makam Yüksek Eyalet Mahkemesi'dir⁸⁵.

2- İtalya

Ülkemiz Yüce Divan sisteminin de esin kaynağı olan İtalyan Yüce Divan siteminde, Yüce Divan görevini İtalyan Anayasası'na göre Anayasa Mahkemesi yapmaktadır⁸⁶. Anayasa Mahkemesi İtalyan Anayasası'nın 134-137. maddeleri arasında düzenlenmiştir.

İtalyan Anayasası'na göre Anayasa Mahkemesi'ne adli ve idari yargıya mensup hakimler ile hukuk fakülteleri profesörleri ile meslekte en az yirmi sene çalışmış olan avukatlar seçilebilmektedir⁸⁷.

İtalyan Anayasa Mahkemesi toplam on beş üyeden oluşmaktadır. Üyelerden beşi, Cumhurbaşkanı, beşi parlamento, beşi ise adli ve idari yargı yüksek hakimleri

⁸² Alman Anayasası metni için bkz. <http://www.constitution.org/cons/germany.txt>, (15.07.2011).

⁸³ **Kıratlı**, Metin, *Alman Federal Anayasa Mahkemesi*, AÜSBF Yayınları, Ankara 1963, s. 23-24; **Öztürk**, Bahri, s. 65.

⁸⁴ **Kıratlı**, s. 25; Ayrıca metin için Bkz. <http://www.constitution.org/cons/germany.txt>, (15.07.2011).

⁸⁵ **Öztürk**, Bahri, s. 65.

⁸⁶ **Öztürk; Erdem**, s. 796.

⁸⁷ **Akgüç**, Atıf, *İtalyan Cumhuriyeti Anayasası*, Ankara 1972, s. 35-37; **Öztürk**, Bahri, s. 65.

tarafından dokuz yıllığına seçilmektedir. Ayrıca üyeler kendi aralarından bir başkan seçerler. Görev süresi dolduktan sonra üyeliğe tekrar seçilmek mümkün değildir⁸⁸.

Anayasa Mahkemesi'ni düzenleyen İtalyan Anayasası'nın 134-137. maddelerine göre Yüce Divan, Cumhurbaşkanı, Başbakan ve bakanların görev suçlarına ilişkin davalara bakmakla görevli idi. Ancak Fransa da olduğu gibi İtalya'da da 1989 yılında Yüce Divan sisteminde köklü değişiklikler yapılmış ve 16.01.1989 tarihinde çıkarılan 1 no'lu Kanun ile İtalyan Anayasası'nda yapılan değişiklik sonucu Anayasa Mahkemesi'nin Başbakan ve bakanlar üzerindeki yargılama yetkisi adli yargıya devredilmiştir⁸⁹. Cumhurbaşkanı ise Yüce Divan sıfatıyla Anayasa Mahkemesi'nde yargılanmaya devam etmektedir ve vatana ihanet ile anayasayı ihlal suçları haricinde görevini yerine getirirken yaptığı işlerden dolayı sorumluluğu bulunmamaktadır.

Cumhurbaşkanı, başbakan ve bakanları itham yetkisi parlamento'ya ait bir yetkidir. Bu bağlamda, Parlamento Cumhurbaşkanı hakkında sadece vatana ihanet ve anayasayı ihlal suçunda, Başbakan ve bakanlar hakkında ise görevlerinden doğan tüm suçlar nedeniyle yapacağı birleşik oturumda salt çoğunlukla vereceği kararda itham işlemini yapmaktadır⁹⁰. Parlamento itham kararında; ithamın dayanaklarını, delillerini ve şüphelilere hangi suçların isnat edildiğini belirtmelidir⁹¹.

1953 tarih ve 1 sayılı Anayasa Kanun'un 13. maddesine göre; Yüce Divan'da savcılık görevini Parlamento'nun kendi üyeleri arasından seçeceği bir veya birkaç parlamenter yürütür.

Anayasa Mahkemesi yargılamayı yürürlükte bulunan yasalara göre yürütür ve verdiği kararlar kesindir, ancak hükümden sonra ortaya çıkacak yeni deliller ışığında yargılamanın yenilenmesi mümkün kılınmıştır⁹².

⁸⁸ **Kanadoğlu**, O. Korkut, *Anayasa Mahkemesi*, Beta Yayınları, İstanbul 2004, s. 53-54.

⁸⁹ **Özay**, İlhan, "Yeni Bir Düzendeki Anayasa Mahkemesinin Kuruluş Görev ve Yetkileri ile Yargılama Usulleri", *Anayasa Yargısı*, Sa. 12, Ankara 1995, s. 47, dn.5; **Öztürk; Erdem**, s. 796.

⁹⁰ **Alacakaptan**, Uğur, İtalyan Anayasa Mahkemesi ile İlgili Hükümler, *AÜHFD*, C. 18, Sa. 1-4, Ankara 1961, s. 515; **Öztürk; Erdem**, s. 796.

⁹¹ **Alacakaptan**, s. 514-515.

⁹² **Alacakaptan**, s. 516.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK ANAYASA HUKUKU'NDA YÜCE DİVAN VE YÜCE DİVAN SİSTEMİNE YÖNELİK ELEŞTİRİLER İLE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

I- TÜRK ANAYASA HUKUKU'NDA YÜCE DİVAN

A- Genel Olarak Anayasa Mahkemesi

Ülkemizde gerek 1961 Anayasası gerekse 1982 Anayasası döneminde Anayasa Mahkemesine asli fonksiyonu olan “Anayasa Yargısı” yanında başka bazı görevlerde verilmiştir. Anayasa Mahkemesi’nin kısaca bahsetmekte yarar gördüğümüz bu görevleri şunlardır:

1982 Anayasası’nın 148. maddesine göre, Anayasa Mahkemesi, kanunların, kanun hükmünde kararnamelerin ve TBMM İçtüzüğü’nün Anayasa’ya şekil ve esas bakımından uygunluğunu inceler ve denetler. Anayasa değişikliklerini ise sadece şekil bakımından denetlemektedir.

Ayrıca, Anayasa’nın 152. maddesine göre, bir davaya bakmakla görevli mahkeme, uygulanacak bir kanun veya kanun hükmünde kararnamenin hükümlerini Anayasa’ya aykırı görürse veya taraflardan birinin ileri sürdüğü aykırılık iddiasını ciddi bulursa, bu aykırılık iddiasını ön mesele yaparak davayı geri bırakır. Anayasa Mahkemesi de, mahkemelerce kendisine Anayasa’nın 152. maddesine göre bu şekilde intikal ettirilen işleri yine aynı madde gereğince karara bağlamakla yükümlüdür. Anayasa Mahkemesi’nin kararları herkese karşı etkilidir. Erga Omnes etki denen bu etki karşısında yalnız tarafları bağlayıcı, olayla sınırlı kararlar verilememektedir⁹³.

Anayasamızın 148. maddesine 07.05.2010 tarih ve 5982 sayılı Kanun’un 18 maddesince getirilen ek ibare ile de Anayasa Mahkemesi’ne bireysel başvuruları karara bağlama yetkisi verilmiş olup aynı kanunla bireysel başvuruya ilişkin esas ve usullerin kanun ile belirleneceği ifade edilmiştir. Bireylere bireysel başvuru yani

⁹³ **Narin**, Serdar, *Türk Anayasa Mahkemesi’nin Norm Denetimi Sonucunda Verdiği Kararların Hukuksal Yaptırımı ve Etkisi*, DEÜSBE, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir 2001, s. 137.

“Anayasal Yakınma” hakkının tanınması, Anayasal uyuşmazlıkların giderilmesi açısından olumlu katkılar yapabilecektir. Zira Anayasal yakınma hakkının tanınması beraberinde olayla sınırlı ve yalnız tarafları bağlayıcı karar verebilme olanağını beraberinde getirecektir⁹⁴.

Anayasa’nın 5982 sayılı Kanun’la değişik 148. maddesine göre, Anayasa Mahkemesi, Cumhurbaşkanı’nı, TBMM Başkanı’nı, Bakanlar Kurulu üyelerini, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Başkan ve üyelerini, Başsavcılarını, Cumhuriyet Başsavcivekilini, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Başkanı ve üyelerini ve Sayıştay Başkanı ve üyelerini, Genel Kurmay Başkanı’nı, Kara, Deniz, Hava Kuvvetleri Komutanları ile Jandarma Genel Komutanı’nı görevleri ile ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılar. Anayasa’nın 69. maddesi uyarınca Anayasa Mahkemesi, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı’nın açtığı parti kapatma davalarına bakmakla ve siyasi partilerin mali denetimini yapmakla görevlidir.

Anayasa Mahkemesi, Anayasa’nın 85. maddesi uyarınca, milletvekilleri ile TBMM üyesi olmayan bakanların yasama dokunulmazlıklarının kaldırılmasına ya da üyeliğin düşmesine ilişkin TBMM kararlarına yönelik Anayasa’ya ya da İçtüzüğe aykırılık iddialarına dayanan iptal istemlerini karara bağlar.

Anayasa Mahkemesi, Anayasa’nın 158. maddesi uyarınca, Uyuşmazlık Mahkemesi’ne başkanlık yapacak üye ile yokluğunda yerine vekillik edecek üyeyi kendi üyeleri arasından görevlendirir.

Son olarak Anayasa’nın 148. maddesinin son fıkrasına göre, Anayasa Mahkemesi kendisine Anayasa ile verilen diğer görevleri yerine getirir. Burada belirtilen “görevleri” kavramından bizim de katıldığımız görüşe göre “verilen”den çok “verilecek olan” şeklinde anlamak daha uygundur; çünkü Anayasa ile verilmiş yetki kapsamına giren başka bir görev bulunmamaktadır⁹⁵.

Anayasa Mahkemesi’nin kendi başkanı ile başkanvekilini seçmesi, kendi içtüzüğünü yapması, bir üyenin görevini sağlık sorunları nedeniyle yerine

⁹⁴ **Narin**, Serdar, *Türk Anayasa Mahkemesi’nin Norm Denetimi Sonucunda Verdiği Kararların Hukuksal Yaptırımı ve Etkisi*, s. 138.

⁹⁵ **Arslan**, Çetin, s. 38.

getirememesinden ötürü üyeliğinin sona ermesine karar vermesi, Anayasa Mahkemesi'nin olağan çalışmalarının gerek ve sonuçlarındandır⁹⁶.

Her ülke kendi Anayasa Mahkemesi'nin statüsünü, kurucu iktidarın tercihleri doğrultusunda, tarihsel, sosyal ve siyasi etmenleri de dikkate alarak belirlemiştir. Bu sebeple, Yüce Divan olgusunu doğru tartışıp, sağlıklı sonuçlara ulaşmak için, ülkemizde bu görevi yapan Anayasa Mahkemesi'nin statüsünü ve yapısını ortaya koymak gerekmektedir.

1- Statüsü

Yüce Divan kurumunu tartışırken, bu sıfatın sahibi olan Anayasa Mahkemesi'nin hukuki statüsünün belirlenmesi önemli ve gereklidir. Bu belirleme, Yüce Divan yetkisinin hangi mahkeme tarafından ve hangi usullerle daha doğru bir şekilde yerine getirilebileceği hususunu belirlemede faydalı olacaktır.

Kıta Avrupası Anayasa Hukuku'nda, Anayasa Mahkemesi'nin salt olağan bir yüksek mahkeme değil de “anayasal organ” olduğu konusunda hem uygulamada hem de öğretide genel bir kabulün var olduğu söylenebilir⁹⁷. Karşılaştırmalı hukuktaki bu yaklaşım, ulusal öğretimizde de çoğunlukla benimsenmektedir⁹⁸. Bu yazarlar görüşlerini, 1924 Anayasası'nın 4. maddesinde yer alan “Türk Milletini ancak TBMM temsil eder ve Millet adına egemenlik hakkını yalnız o kullanır” hükmünün, 1961 ve 1982 Anayasalarında, “ Türk Milleti, egemenliğini Anayasa'nın koyduğu esaslara göre, yetkili organları eliyle kullanır” şeklinde değişmesine dayandırmaktadır.

Ancak, bir kurumun “anayasa organı” olabilmesi için, adının Anayasa'da anılmasının yanında, bazı ilave özelliklere sahip olması gerekmektedir. Bu görüşü savunanlara göre, Anayasa'nın, Anayasa Mahkemesi'nin kuruluşunu, görev ve yetkilerini, üyelerinin seçimini diğer yüksek mahkemelere oranla daha geniş olarak düzenlemiş olması, yine Anayasa'nın, Anayasa Mahkemesi'nin kendi çalışma

⁹⁶ **Özden**, “Yekta Güngör, Anayasa Mahkemesi Üyelerinin Hukusal Konumu”, *Bahri Savcı'ya Armağan*, Ankara 1988, s. 376.

⁹⁷ **Erdoğan**, Mustafa, “Anayasa Mahkemeleri Önemli midir?”, *AÜHFD*, C. 54, Sa.3, Ankara 2005, s. 4.

⁹⁸ **Özbudun**, Ergun, *Türk Anayasa Hukuku*, Yetkin Yayınları, Ankara 2005, s. 372; **Gören**, Zafer, *Anayasa Hukukuna Giriş*, 2. Baskı, İzmir 1999, s. 269; **Kanadoğlu**, s. 3-7; **Tanör**, Bülent; **Yüzbaşıoğlu**, Necmi, *1982 Anayasası'na Göre Türk Anayasa Hukuku*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2002, s. 467; **Sağlam**, Fazıl, “ Yetki ve İşlev Bağlamında Anayasa Mahkemesi'nin Yasama, Yürütme ve Yargı ile İlişkisi, *Anayasa Yargısı*, C. 13, Ankara 1996, s. 48.

esaslarını belirleyebileceğini kabul etmiş olması, Anayasa Mahkemesi kararlarının yasama, yürütme ve yargı organları ile tüm tüzel ve gerçek kişileri bağlaması, Anayasa Mahkemesi'nin diğer devlet organları karşısındaki bağımsızlığının olağan yargı organlarına göre daha üst güvencelere sahip olması, Anayasa Mahkemesi'nin özerk bir bütçeye sahip olması ve bir üyesinin Uyuşmazlık Mahkemesi Başkanlığı yapması ile görev uyuşmazlıklarında verdiği kararların diğer mahkemeleri bağlaması Anayasa Mahkemesi'nin anayasa organı olduğunun bir kanıtıdır⁹⁹.

Anayasa Mahkemesi'nin, yerine getirdiği işlev bakımından genel yargı teşkilatının dışında özel ve bağımsız bir konuma sahip olduğu; bu nedenle de Anayasa Mahkemesi'nin devlet yönetiminde pay sahibi olduğu ileri sürülmektedir¹⁰⁰.

Gerçek şudur ki, Anayasa Mahkemeleri, gerek karşılaştırmalı gerekse ulusal hukukta, “anayasanın üstünlüğü” ilkesinden yola çıkarak, başlangıçta hukuk normlarının Anayasa'ya uygunluğunu denetleyen dar bir alanda işe başlamışken, zamanla içtihat yoluyla yeni bir anayasa düzeni yaratmaya kadar giden bir gelişme ve evrim süreci geçirmiştir¹⁰¹. Bu duruma 1961 Anayasası döneminde, Anayasa Mahkemesi'nin içtihat yoluyla kendisini anayasa değişikliklerini esastan denetleme konusunda yetkili görmesini ve 1982 Anayasası döneminde vermeye başladığı yürütmeyi durdurma kararlarını örnek gösterebiliriz¹⁰².

1982 Anayasası, anayasa yargısı konusunda 1961 Anayasası'ndan farklı düzenlemeler öngörmüştür. Bunun sebebi de 1961 Anayasası döneminde Anayasa Mahkemesi'nin kendisine çizilen sınırları aşarak, kendisine birçok yetki alanı oluşturmuş olmasıdır. Öyle ki Anayasa Mahkemesi'nin anayasa değişikliklerini esas ve şekil yönünden denetleyebileceği konusundaki içtihatlarından¹⁰³ sonra, “eş kurucu iktidar” ve “tali kurucu iktidar” haline geldiği dahi iddia edilmiştir¹⁰⁴. Bu nedenle,

⁹⁹ İba, Şeref, *Anayasa Hukuku ve Siyasi Kurumlar*, Turhan Kitabevi, Ankara 2008, s. 199-200; Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku*, s. 370.

¹⁰⁰ Gören, *Anayasa Hukukuna Giriş*, s. 269.

¹⁰¹ Yüzbaşıoğlu, Necmi, *Anayasallık Bloku*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1993, s. 9-10.

¹⁰² Yanık, Murat, “Kanunların Şekil Yönünden Anayasaya Uygunluğunun Denetimi”, E-Akademi, Aralık 2007. Makale için Bkz. <http://www.e-akademi.org/makaleler/myanik-2.htm>, (15.07.2011).

¹⁰³ **Anayasa Mahkemesi Kararı**, 1970/1, K. 1970/31, Kt. 16.06.1970, AMKD., Sa. 8, s. 323; **Anayasa Mahkemesi Kararı**, 1973/13, K. 1975/87, Kt. 15.04.1975, AMKD., Sa. 13, s. 431.

¹⁰⁴ Gözler, Kemal, “Realist Yorum Teorisi ve Mekanist Anayasa Anlayışı”, *Anayasa Yargısı*, C. 15, Ankara 1998, s. 230; Kaboğlu, İbrahim Özden, *Anayasa Yargısı*, İmge Kitabevi, İstanbul 1997, s. 173.

kuruluşundan itibaren yarım asır geçmesine rağmen, Anayasa Mahkemesi'nin meşruluğu hala tartışılmaya devam etmektedir¹⁰⁵.

Anayasa yargısının varlık nedeni, kanunlar ile anayasa arasındaki hiyerarşi olduğuna göre, anayasa yargısının fonksiyonu bu hiyerarşinin müeyyidelendirilmesinden başka bir şey değildir. Anayasa mahkemeleri, kanunların Anayasa'ya uygunluğunu denetlerken çok dikkatli olmalı, bu denetimde ölçü olarak münhasıran “Anayasa normlarını” kullanmalıdır. Gözler'e göre, Anayasa mahkemeleri, ölçü olarak, anayasa normlarını değil de, “adalet”, “sosyal dayanışma” gibi birtakım genel, soyut kavramları veya “anayasaüstü ilkeler”, “hukukun genel ilkeleri” gibi bir takım pozitif temelden yoksun ilkeleri kullanırlarsa meşruluklarını yitirirler¹⁰⁶. Erdoğan'a göre, “Anayasa yargısının politika belirleyici bir hale dönüşmesini engellemek yine yargıçların elindedir. Bu da her şeyden önce yargıçların tutarlı bir anayasal yorum teorisi geliştirmelerine bağlıdır. Aksi halde, yüksek mahkeme el yordamı yöntemiyle veya konjonktürel dalgalanmalara göre karar vermek durumunda kalır ki bu da hem anayasa yargısının işlevinin amacından sapmasına hem de bu işle görevli yüksek mahkemenin saygınlığının zayıflamasına yol açar.”¹⁰⁷

Anayasa koyucu, Anayasa Mahkemesi'nin yasama yetkisine ortak olmadığını vurgulamak amacıyla 1982 Anayasası'nın 153/2 maddesine, “ Anayasa Mahkemesi bir kanun veya kanun hükmünde kararnamenin tamamını veya bir hükmünü iptal ederken, kanun koyucu gibi hareketle, yeni bir uygulamaya yol açacak biçimde hüküm tesis edemez” hükmünü koymuştur¹⁰⁸. Ancak buna rağmen Anayasa Mahkemesi, istikrarlı bir şekilde yetkisini genişletme ve siyasal alanı bloke etme eğiliminde olmuş ve böylece anayasal kurumlara program dayatma misyonu yüklendiğini göstermiştir¹⁰⁹.

¹⁰⁵ Anayasa Mahkemesi'nin Meşruluğu konusu için Bkz. **Gözler**, Kemal, “Anayasa Yargısının Meşruluğu Sorunu”, *AÜSBFD*, C. 61, Sa. 3, Temmuz-Eylül 2006, s. 131-166.

¹⁰⁶ **Gözler**, Kemal, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, 9. Baskı, Ekin Basın Yayın Dağıtım, Bursa 2010, s. 414.

¹⁰⁷ **Erdoğan**, Mustafa, *Anayasal Demokrasi*, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 3. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara 1999, s. 72.

¹⁰⁸ **Sağlam**, s. 48.

¹⁰⁹ **Sancar**, Mithat, “Devlet Aklı” *Kıskacında Hukuk Devleti*, İletişim Yayınları, İstanbul 2000, s. 75.

Bu sorun öğretide yoğun tartışmalara konu olmuştur. Bir görüşe göre, 1961 Anayasası'nı hazırlayanlar, milli egemenliği kullanacak olan organlara, Senato ve Anayasa Mahkemesi'ni eklemişlerdir ve Anayasa Mahkemesi yargı içinde yer alan ama yüksek mahkemelerden ayrı, "sui generis" bir organdır. Ancak 1982 Anayasası, Anayasa Mahkemesi'nin bu statüsünü değiştirerek onu yüksek mahkemelerle aynı düzeye çekmiş, dolayısıyla yeni Anayasayla Anayasa Mahkemesi, kendine özgü özellikleri bulunan fakat özü itibariyle siyasal iktidara ortak olmayan, olağan bir yüksek mahkemedir¹¹⁰.

Öğretide ki diğer bazı yazarlar ise Anayasa Mahkemesi'nin, Yüce Divan görevi nedeniyle sahip olduğu "yüce kavramına, birtakım değişik anlamlar yüklemektedirler¹¹¹. Ancak bizim de katıldığımız görüşe göre, Anayasa Mahkemesi'nin bazı devlet görevlilerini yargılamakta kullandığı "yüce" niteliğinden, kurucu iktidarın ötesinde anlamlar çıkarmak doğru değildir. Dolayısıyla, sadece bir kelimedenden yola çıkarak, Anayasa Mahkemesi'nin diğer yüksek mahkemelerin üstünde, "yüce" bir mahkeme olduğunu düşünmek yerinde değildir. Zira Türk Anayasa Hukuku'nda yüksek mahkemeler arasında herhangi bir astlık-üstlük ilişkisi bulunmamaktadır¹¹². Nitekim uygulama da, Yargıtay ve Danıştay'ın Anayasa Mahkemesi'nin "anayasaya uygun yorum" konusundaki içtihatlarıyla kendilerini bağlı görmemeleri, bu görüşü destekler niteliktedir¹¹³.

Sonuç olarak karşılaştırmalı hukuk ve olması gereken hukuk açısından farklı görüşler ileri sürülebilirse de Türk Anayasa Hukuku'nda Anayasa Mahkemesi'nin, diğer yüksek mahkemelerden tamamen farklı ve daha bağımsız bir "anayasa organı" statüsüne sahip olmadığını söyleyebiliriz. Her ne kadar, anayasa ve mevzuatlarda, Anayasa Mahkemesi'ni diğer mahkemelerden belli oranda öne çıkaran bazı düzenlemeler mevcut ise de, bunlar, Anayasa Mahkemesi'nin diğer yüksek mahkemelerden farklı olarak bir "anayasa organı" olduğu sonucunu doğurmaz¹¹⁴.

¹¹⁰ **Daver**, Bülent, "Anayasa Mahkemesi Yargısı", *Anayasa Yargısı*, C. 3, Ankara 1986, s. 9-12.

¹¹¹ **Azrak**, s. 652-654.

¹¹² **Yanık**, *Yüce Divan*, s. 74-75.

¹¹³ Bu konuda geniş bilgi için Bkz. **Memiş**, Emin, *Anayasaya Uygun Yorum*, Filiz Kitabevi, İstanbul 2007, s. 178-187.

¹¹⁴ **Yanık**, *Yüce Divan*, s. 76.

2- Teşkilat Yapısı

Yüce Divan yargılamasını yapacak teşkilat ve üyeler, Anayasa Mahkemesi'nin olağan teşkilat ve üyeleridir.

Anayasa Mahkemesi teşkilatı; Başkanlık, Genel Kurul, bölümler, komisyonlar, Genel Sekreterlik ve idari birimlerden oluşur.

Genel Kurul, Mahkemenin on yedi üyesinden oluşur. Genel Kurul, Başkanın veya belirleyeceği başkanvekilinin başkanlığında en az on iki üye ile toplanır.

Bilindiği üzere Anayasamızda 07.05.2010 tarih ve 5982 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikle vatandaşlara Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuruda bulunma hakkı tanınmıştır. İşte bu bireysel başvuruları karara bağlamak üzere Anayasa Mahkemesi'nde bir başkanvekili başkanlığında yedişer üyesi olan iki bölüm bulunur. Bölümler, bir başkanvekilinin başkanlığında dört üyenin katılımıyla toplanır. Bölüm ve komisyonların oluşumu ve iş bölümü ile ilgili hususlar İçtüzükle düzenlenir.

Anayasa Mahkemesi'nin idari işleyişini yürütmek üzere Başkanlığa bağlı olarak bir Genel Sekreterlik birimi bulunmaktadır. Genel Sekreterliğe bağlı birimlerin çalışma esasları yönetmelikle düzenlenir.

Genel Sekreter, Başkan tarafından raportörler arasından görevlendirilir. Genel Sekreterin görevde olmaması durumunda, yerine Genel Sekreterin belirleyeceği Genel Sekreter yardımcısı vekâlet eder.

6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulü Hakkında Kanun'un 23/3. maddesinde belirtildiği üzere; "Genel Sekreter, Başkanın gözetim ve denetimi altında;

- a) Başvuruların kayıt ve sevk edilmesi,
- b) Genel Kurul ve bölüm toplantılarıyla ilgili idari işlerin yürütülmesi,
- c) Kararların ve raporların otomasyonunun sağlanması ve arşivlenmesi,
- ç) Mahkemenin yazışmalarının yapılması,
- d) Mahkeme kararlarının uygulanmasının takip edilmesi ve bu konuda Genel Kurula bilgi verilmesi,
- e) Bütçenin harcanması ve bu konuda Başkana bilgi verilmesi,
- f) Mahkemenin kurumsal, bilimsel, idari, mali ve teknik işlerinin yürütülmesi,
- g) Protokol işlerinin düzenlenmesi,

ğ) Personelin sevk ve idaresinin sağlanması,

h) Kanun, İçtüzük ve yönetmelik hükümleri çerçevesinde Başkan tarafından verilen diğer işlerin yapılması, konularında görevli ve yetkilidir.”

Başkan tarafından raportörler arasından üç Genel Sekreter yardımcısı görevlendirilir. Genel Sekreter yardımcılarının görevleri ve aralarındaki iş bölümü ile ilgili hususlar yönetmelikle düzenlenir (6216 sayılı Kanun m. 23/4).

Anayasa Mahkemesi’nin teşkilat yapısından genel olarak bahsettikten sonra Anayasa Mahkemesi üyelerinin seçimi ve üyelerin nitelikleri konusuna ayrı başlık altında değinmekte yarar bulunmaktadır.

a- Üyelerin Seçimi ve Nitelikleri

Anayasamızın 07.05.2010 tarihli ve 5982 sayılı Kanun ile değişik 146. maddesine göre, Anayasa Mahkemesi TBMM ve Cumhurbaşkanı tarafından on iki yıllığına seçilen toplam on yedi üyeden oluşur.

Anayasa’nın 146/2 maddesine göre; “Türkiye Büyük Millet Meclisi; iki üyeyi Sayıştay Genel Kurulunun kendi başkan ve üyeleri arasından, her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden, bir üyeyi ise baro başkanlarının serbest avukatlar arasından gösterecekleri üç aday içinden yapacağı gizli oylamayla seçer. Türkiye Büyük Millet Meclisinde yapılacak bu seçimde, her boş üyelik için ilk oylamada üye tam sayısının üçte iki ve ikinci oylamada üye tam sayısının salt çoğunluğu aranır. İkinci oylamada salt çoğunluk sağlanamazsa, bu oylamada en çok oy alan iki aday için üçüncü oylama yapılır; üçüncü oylamada en fazla oy alan aday üye seçilmiş olur.”

Anayasa’nın 146/3 maddesine göre ise; “Cumhurbaşkanı; üç üyeyi Yargıtay, iki üyeyi Danıştay, bir üyeyi Askerî Yargıtay, bir üyeyi Askerî Yüksek İdare Mahkemesi genel kurullarınca kendi başkan ve üyeleri arasından her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden; en az ikisi hukukçu olmak üzere üç üyeyi Yükseköğretim Kurulunun kendi üyesi olmayan yükseköğretim kurumlarının hukuk, iktisat ve siyasal bilimler dallarında görev yapan öğretim üyeleri arasından göstereceği üçer aday içinden; dört üyeyi üst kademe yöneticileri, serbest avukatlar,

birinci sınıf hâkim ve savcılar ile en az beş yıl raportörlük yapmış Anayasa Mahkemesi raportörleri arasından seçer.”

1982 Anayasası’nda 2010 değişikliğinden önce olduğu gibi sonrasında da 1961 Anayasası’ndan farklı olarak Askeri Yüksek İdare Mahkemesine de üye gönderebilme hakkı tanınmıştır¹¹⁵.

Yine Anayasamızın 146/4. maddesi uyarınca, “Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay, Askerî Yüksek İdare Mahkemesi ve Sayıştay genel kurulları ile Yükseköğretim Kurulundan Anayasa Mahkemesi üyeliğine aday göstermek için yapılacak seçimlerde, her boş üyelik için, en fazla oy alan üç kişi aday gösterilmiş sayılır. Baro başkanlarının serbest avukatlar arasından gösterecekleri üç aday için yapılacak seçimde en fazla oy alan üç kişi aday gösterilmiş sayılır.”

Anayasa Mahkemesi üye olarak seçilebilmek için Anayasa’nın 146/5. maddesinde birtakım şartlar aranmaktadır. Buna göre; “Anayasa Mahkemesine üye seçilebilmek için, kırk beş yaşın doldurulmuş olması kaydıyla; yükseköğretim kurumları öğretim üyelerinin profesör veya doçent unvanını kazanmış, avukatların en az yirmi yıl fiilen avukatlık yapmış, üst kademe yöneticilerinin yükseköğrenim görmüş ve en az yirmi yıl kamu hizmetinde fiilen çalışmış, birinci sınıf hâkim ve savcıların adaylık dahil en az yirmi yıl çalışmış olması şarttır.”

Anayasa Mahkemesi üyeleri kendi aralarından gizli oyla ve üye tamsayısının salt çoğunluğuyla dört yıl için bir başkan ve iki başkanvekili seçerler. Süresi biten başkan ve başkan vekilleri tekrar seçilebilirler (Anayasa m. 146/6).

Anayasa Mahkemesi üyeleri asli görevleri olan Anayasa Mahkemesi üyeliği dışında resmi veya özel hiçbir görev alamazlar (Anayasa 146/son).

6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulü Hakkında Kanun’un 10. ve 11. maddelerinde Anayasa Mahkemesi üyelik süresi ve teminatı ile üyeliğin boşalması ve sona ermesi halleri düzenlenmiştir.

6126 sayılı Kanun’un, Anayasa Mahkemesi üyelik teminatı ve süresini düzenleyen 10. maddesine göre;

¹¹⁵ **Armağan**, Servet, “1961 Anayasasının Son Değişikliğinden Sonra Anayasa Mahkemesi”, *İÜHFİM*, C. 28, Sa. 1-4, İstanbul 1972, s. 123-124.

“(1) Mahkeme üyeleri on iki yıl için seçilirler. Bir kimse iki defa üye seçilemez¹¹⁶.”

(2) Başkan ve üyeler azlolunamaz; kendileri istemedikçe görev süreleri dolmadan veya altmış beş yaşından önce emekliye sevk edilemezler.

(3) Başkan ve üyelerin görevleri yalnızca Anayasada ve bu Kanunda öngörülen hâllerde sona erer.”

Yine, 6126 sayılı Kanun’un Anayasa Mahkemesi üyeliğinin boşalması ve sona ermesini düzenleyen 11. maddesine göre ise;

“(1) Başkan, bir üyenin görev süresinin dolacağı tarihten iki ay önce, bunun dışında bir boşalma olduğu takdirde ise derhâl, keyfiyeti üyeyi seçmeye ve aday göstermeye yetkili olanlara yazıyla bildirir ve bu tarihten itibaren iki ay içinde 7. maddedeki usule göre boşalan üyelik kaynağından seçim yapılır.

(2) Başkan ve üyeler, yazılı olarak emekliliklerini isteyebilecekleri gibi, müddet ve kabule bağlı olmaksızın görevlerinden çekilebilirler; seçildikleri tarihten itibaren on iki yılın sonunda görevleri sona erer ve her halükarda altmış beş yaşını doldurunca emekliye ayrılırlar.

(3) Başkanlık ve üyelik; 24.02.1983 tarihli ve 2802 sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanununa göre hâkimlik ve savcılık mesleğinden çıkarılmayı gerektiren bir suçtan dolayı kesin hüküm giyilmesi veya Türk vatandaşlığının kaybedilmesi hâlinde kendiliğinden; görevin sağlık bakımından yerine getirilemeyeceğinin sağlık kurulu raporuyla kesin olarak anlaşılması halinde Mahkeme üye tam sayısının salt çoğunluğunun kararıyla ya da 19 uncu maddeye göre Genel Kurulun kararıyla üyelikten çekilmeye davet edilme cezası verilen üyenin kendiliğinden çekilmesi veya istifa etmiş sayılması hâllerinde sona erer.

(4) Askeri Yargıtay ve Askeri Yüksek İdare Mahkemesi tarafından gösterilecek adaylar arasından seçilen üyenin, ordu mensubu olmaktan doğan emeklilikle ilgili bütün hakları saklıdır.”

Yüce Divan üyelerinin seçimi, nitelikleri ve görevlerinin sona ermesini inceledikten sonra, Türk Anayasa Mahkemesi çalışma sisteminde ve Yüce Divan

¹¹⁶ Kaboğlu’na göre, “Anayasa Mahkemesi yargıçlarının görev sürelerinin kısılgının negatif etkileri olduğu gibi, bu sürenin çok uzun olması da Mahkemeyi toplumun dinamizminden koparacak ve onu demokratik meşruluk tartışmalarının odağına itecektir. Avrupa devletlerinin çoğunda makul sayılabilecek görev süreleri benimsenmiştir.” **Kaboğlu, Anayasa Yargısı**, s. 41.

yargılamasında önemli bir role sahip olan, “Raportör”lerin durumuna da kısaca değinmek gerekmektedir.

b- Raportörler

Anayasa Mahkemesi’nde, mahkemenin idari ve yargısal çalışmalarına yardımcı olmak amacıyla, üyelerin yanında yeteri kadar Raportör görevlendirilir veya atanır. Raportörler sahip oldukları uzmanlık ve tecrübeyle yapacakları araştırma, inceleme ve hazırlık çalışmalarıyla mahkeme heyetine yargısal faaliyetlerinde yardımcı olmaktadır.

Karşılaştırmalı hukukta da raportörlerin hizmetlerinden sıkça yararlanılmaktadır. İspanya ve İtalya’da bu görevi “inceleme asistanları”, Almanya ve Avusturya’da Türkiye’de olduğu gibi daimi raportörler yapar¹¹⁷.

6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulü Hakkında Kanun’un 24/2. maddesine göre, mesleklerinde en az beş yıl başarıyla çalışmış adli veya idari hâkim ya da savcı veya Sayıştay denetçileri, başdenetçileri ya da uzman denetçileri, Yükseköğretim kurumlarının hukuk, iktisat veya siyasal bilimler dallarında doçent, yardımcı doçent ya da doktorasını tamamlamış araştırma görevlisi olanlar ve adaylık süresi hariç, en az beş yıl başarıyla çalışmış raportör yardımcıları, Anayasa Mahkemesi Başkanı’nın uygun görmesi üzerine bağlı oldukları kurumun yetkili mercileri tarafından atanırlar.

6216 sayılı Kanun’da hüküm bulunan hâller dışında, görevlendirilen raportörlerin özlük işlerinde, mensup oldukları mesleklere ait hükümler uygulanır ve raportör olarak Mahkemede geçirdikleri süreler mesleklerinde geçmiş sayılır.

6216 sayılı Kanun’un 26. maddesi uyarınca, Raportörler, Başkan tarafından kendilerine verilen dosyaların ilk ve esas inceleme raporlarını hazırlar ve toplantılara katılırlar; bireysel başvurularla ilgili olarak Kanunda ve İçtüzükte belirtilen görevleri ifa ederler. Başkan tarafından gerektiğinde raportörlere tanık veya uzman dinleme ve benzeri görevler verilebildiği gibi Raportörler Başkan tarafından komisyonlarda görevlendirilebilirler. Raportörler Başkanın izin vermesi koşuluyla üniversitelerde, Türkiye Adalet Akademisinde ve benzeri kurum ve

¹¹⁷ **Kaboğlu**, *Anayasa Yargısı*, s. 47.

kuruluşlarda ders, kurs ve konferans verebilirler. Kanun, İktüzük, yönetmelik ya da Başkan tarafından verilen diğer görevleri yaparlar.

Raportörlerin destekleyici mahiyetteki bu görevleri, yargısal bir nitelik taşısa da hakim faaliyeti değildir.

Yüce Divan yargılaması teamüllerine göre, Yüce Divan Başkanlığı'na intikal eden ceza dava dosyaları Raportör veya Raportörlere verilmekte ve bunlar tarafından yapılan ilk incelemede, Yüce Divan'a sevk kararını bütünüyle sakatlayan bir durumun bulunup bulunmadığı, davanın kabule şayan olup olmadığı, davanın mahkemenin görevine girip girmediği ve davanın 5271 sayılı CMK'nın 174. maddesi açısından değerlendirilmesi yapılmaktadır¹¹⁸. Raportörün veya Raportörlerin, bu ilk değerlendirme raporuna göre, Yüce Divan tarafından işin esasına geçilerek iddianamenin kabulü ile duruşma açılmasına ya da iddianamenin reddine karar verilmektedir. İşin esasına geçilmesi durumunda, Raportörler, duruşma öncesinde duruşmaya hazırlık raporları düzenlemekte ve bu raporların duruşma öncesinde, Yüce Divan heyeti önünde müzakere edilmesi sırasında da, hazır bulunmaktadırlar¹¹⁹.

c- Raportör Yardımcıları

6216 sayılı Kanun'un 27. maddesi uyarınca, Anayasa Mahkemesi'nde, yargısal ve idari çalışmalara yardımcı olmak üzere yeteri kadar raportör yardımcısı atanır.

Hukuk, siyasal bilgiler, iktisat, işletme, iktisadî ve idari bilimler alanlarında en az dört yıllık yükseköğrenim yapmış veya bunlara denkliği kabul edilmiş yabancı öğretim kurumlarından mezun olanlar ya da yabancı bir hukuk fakültesini bitirip de Türkiye'deki hukuk fakülteleri programlarına göre eksik kalan derslerden sınava girip başarı belgesi almış bulunanlar arasından açılacak giriş sınavını kazananlar, Başkan tarafından raportör yardımcılığına aday olarak atanırlar.

Sınava girebilmek için askerlik hizmetini tamamlamış, erteletmiş veya askerlik hizmetinden muaf olmak, giriş sınavının yapıldığı yılın ocak ayının son günü itibarıyla, lisans ve lisansüstü öğrenimini yapmış olanlar için otuz, doktora öğrenimini tamamlamış olanlar için otuz beş yaşını bitirmemiş olmak, 14.07.1965

¹¹⁸ Yanık, *Yüce Divan*, s. 83.

¹¹⁹ Yanık, *Yüce Divan*, s. 83.

tarıhli ve 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 48. maddesinde belirtilen genel nitelikleri taşımak şarttır.

Raportör yardımcıları ve raportör yardımcı adayları 657 sayılı Kanun'daki genel idare hizmetleri sınıfına dahil olup, raportörlük sınıf ve derecelerine dâhil değildirler. Raportör yardımcılarının Raportörlüğe atanabilmeleri için adaylık süresi hariç olmak üzere bu görevde fiilen en az beş yıl çalışmış olmaları, hazırlayacakları meslekî nitelikteki tezin kabul edilmesi şarttır. Bu koşulları taşıyanlar, kadro durumu da gözetilerek Genel Sekreterin teklifi ve Başkanın onayı ile Raportörlüğe atanabilirler.

B- Yüce Divan Görevinin Anayasa Mahkemesi'ne Verilmesinin Nedenleri

Yüce Divan görevi, ilk defa 1961 Anayasası ile Anayasa Mahkemesi'ne verilmiştir. 1982 Anayasası'nda da bu uygulama devam ettirilmiştir. 1961 Anayasası ve 1982 Anayasası hazırlanırken, Yüce Divan görevinin hangi mahkemeye verileceği, yoğun bir şekilde tartışılmıştır.

Gerek 1961 gerekse 1982 Anayasası'nda Yüce Divan görevinin Anayasa Mahkemesi'ne verilmesi konusunda tatmin edici bir gerekçe gösterilmemiştir. 1961 Anayasası'nın 147. maddesinin gerekçesinin konu ile ilgili bölümünde "...kanunda yazılı şahısları da Yüce Divan sıfatıyla yargılamak Anayasa Mahkemesi'nin görevleri arasındadır. Eski Anayasamızda da bulunan Yüce Divan vazifesi bu suretle yüksek hakimlerden kurulu bulunan bu heyete verilmiştir"¹²⁰ denirken, 1982 Anayasası'nın Anayasa Mahkemesi'nin görev ve yetkilerini düzenleyen 148. maddesinin gerekçesinin yine konumuzla ilgili bölümünde Yüce Divan görevinin Anayasa Mahkemesi tarafından yerine getirilmesi ilke olarak benimsenmiş olduğundan, bu mahkemenin görevleri arasında bu hususa yer verilmiş..."¹²¹ denilmektedir.

1982 Anayasası döneminde Anayasa yapım sürecinde, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler ve Hukuk Fakültelerince hazırlanan, "Gerekçeli Anayasa

¹²⁰ Öztürk, Kazım, *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası*, Türkiye İş Bankası Yayınları, C. 3, Ankara 1966, s. 3753.

¹²¹ Polatcan, İsmet, *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası Gerekçeler Anayasa Mahkemesi Kararları, Bilimsel Görüşler*, İstanbul 1989, s. 385.

Önerisi”nde¹²² ve İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nce hazırlanan, anayasayla ilgili fakülte görüşünde¹²³, Yüce Divan görevinin, Anayasa Mahkemesi’nce yerine getirilmesi önerilmiştir.

Erem, Anayasa Mahkemesi’nin Yüce Divan sıfatıyla yargılayacağı kişilerin işledikleri suçların niteliği itibarıyla siyasi içerikli suçlar olduğunu ve bu nedenle yapılacak yargılamanın yasama yürütme ve yargı organlarının üstünde bir Anayasal organ olan Anayasa Mahkemesi’ne verilmesinin isabetli olacağını ifade etmiştir¹²⁴.

Feyzioğlu ise Yüce Divan olarak Anayasa Mahkemesi’nin görevlendirilmiş olmasını, “yargılamanın konusunu teşkil eden fiilin, sanığın siyasi takdir yetkisiyle doğrudan bağlantılı olmasıyla ve Anayasa Mahkemesi’nin, kanunların anayasaya uygunluğunun yargısal denetimini yaparken, siyasal takdir yetkisinin sınırlarını tespit etmede uzmanlaşmış bulunmasıyla” açıklamaktadır¹²⁵.

Bu görüşe karşı ileri sürülen diğer görüşe göre ise, Yüce Divan görevinin Anayasa Mahkemesi’ne verilmesinin nedeninin hukuki ve isabetli olmadığı, o günlerin politik konjonktürü ve gelişmelerinden kaynaklandığıdır¹²⁶. Yine, Eroğul da, Yüce Divan görevinin Anayasa Mahkemesi’ne verilmesinin isabetsiz olduğunu, mahkemenin ceza yargılamasında ehil olmadığını ve bu görevin bu mahkemeden alınarak Yargıtay’a verilmesi gerektiğini belirtmiştir¹²⁷.

Her ne kadar, öğretilerde farklı görüşler ortaya konmaya çalışıldıysa da, 1961 Anayasası’nda olduğu gibi, 1982 Anayasası’nda da kurucu iktidar, bu yetkiyi çoğunlukçu iktidar tehlikesine karşı anayasayı koruması için görevlendirdiği Anayasa Mahkemesi’ne vererek onun, siyasal iktidarlar karşısındaki “bekçilik misyonu”nun devam etmesini istemiştir¹²⁸.

¹²² **Gerekçeli Anayasa Önerisi**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No: 497 Ankara 1982, s. 179.

¹²³ **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nin Yeni Anayasaya İlişkin Görüş ve Önerileri**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, No: 646, İstanbul 1982, s. 111.

¹²⁴ **Erem**, s. 5.

¹²⁵ **Feyzioğlu**, Metin, *Meclis Soruşturması*, Savaş Yayınevi, Ankara 2006, s. 5.

¹²⁶ **Keskin**, O. Kadri, “Yüce Divan Sıfatıyla Yargılama Görevi Anayasa Mahkemesi’nden Alınmalıdır”, *Yargıtay Dergisi*, Ankara 1993, s. 475.

¹²⁷ **Eroğul**, Cem, “Anayasa Mahkemesi’nin Yirminci Yıldönümü ve Birkaç Öneri”, *AÜSBFD*, Sa. 3-4 C. 37, Ankara Eylül-Aralık 1982, s. 136.

¹²⁸ **Yanık**, *Yüce Divan*, s. 90.

C- Yüce Divan'ın Hukuki Niteliği ve Yargı Teşkilatındaki Yeri

Yüce Divan'ın hukuki niteliği hakkında çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bu görüşlerden birincisi Yüce Divan'ın olağanüstü bir mahkeme olduğunu savunmakta, bizim de katıldığımız diğer görüş ise Yüce Divan'ın bir ihtisas mahkemesi olduğunu ileri sürmektedir.

Eğer bir mahkeme yargılama konusunun ortaya çıkmasından sonra kuruluyor ve yetkilendiriliyorsa burada olağanüstü yargılamadan ve tabii hakim ilkesine aykırı olarak kurulan olağanüstü bir mahkemeden söz edilebilir. Bu mahkemelere örnek olarak geçmişte ülkemizde kurulan İstiklal Mahkemeleri ve Demokrat Parti mensuplarını yargılayan Yassıada Yüksek Adalet Divanı gösterilebilir. Buna karşılık dava konusu fiil işlenmeden önce varolan, yani suçun işlenmesinden sonra kurulmayan mahkemeler olağan mahkemeler olarak kabul edilir ve bu mahkemelerin hakimlerine de “tabii hakim” denmektedir¹²⁹.

Bu açıdan değerlendirdiğimizde, Anayasa Mahkemesi her ne kadar öğretide farklı görüşler ileri sürülse de¹³⁰, tabii hakim ilkesine uygun olağan bir mahkemedir¹³¹. Anayasamızın “kanuni hakim güvencesi” başlıklı 37. maddesi uyarınca da zaten ülkemizde olağanüstü mahkeme kurulması ve bir kimsenin burada yargılanması mümkün değildir.

Öncelikle belirtmek gerekir ki, Anayasa Mahkemesi'nin Yüce Divan olarak yaptığı yargılama bir ceza yargılamasıdır. Türk Ceza Mahkemeleri ise, genel ceza mahkemeleri ve ihtisas (özel) ceza mahkemeleri olarak iki grupta toplanmaktadır. Genel ceza mahkemeleri esas mahkemeler olan sulh ceza, asliye ceza, ağır ceza ve Yargıtay'dan ibarettir.

İhtisas (ceza) mahkemeleri ise doğrudan doğruya ve dolaylı olmak üzere iki gruptur. Doğrudan ihtisas mahkemelerine örnek olarak trafik mahkemeleri, askeri ceza mahkemeleri, aile mahkemeleri ve çocuk mahkemeleri gösterilebilir. Dolaylı olanlar yani dolaylı olarak ceza muhakemesi fonksiyonu görenler icra ceza

¹²⁹ Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku*, s. 118-199.

¹³⁰ Erem'e göre, bazı üst düzey kamu görevlilerinin usul kanunları gereği, herkes için öngörülen yargı yerinin dışında bir mahkemede yargılanmaları, eşitlik ve tabii hakim ilkesine aykırıdır. **Erem**, s. 5.

¹³¹ **Tülen**, Hikmet, *Türk Anayasa Hukukunda Bakanların Cezai Sorumluluğu ve Meclis Soruşturması*, Mimoza Yayınları, 1. Baskı, Konya 1999, s. 138-144.

mahkemesi gibi kurumlardır¹³². Anayasa Mahkemesi bir kararında ihtisas mahkemelerini, yargılama birliği ilkesine aykırı olmayan, belli suçların daha çabuk ve iyi yargılanmaları için kurulmuş uzman mahkemeler olarak tanımlamıştır¹³³. İhtisas mahkemeleri olağanüstü mahkemeler değildirler ve tabii hakim ilkesiyle çatışmamaktadırlar¹³⁴.

Bütün bu tanımlamalardan yola çıkarak Anayasa Mahkemesi'nin olağan, doğrudan bir ihtisas mahkemesi olduğunu söylemek mümkündür.

D- Yüce Divan'ın Görev ve Yetkileri

Yüce Divan'ın yargılama görev ve yetkileri Anayasa'nın 148. maddesine göre, bazı üst düzey kamu görevlileri ve bunların görev suçlarıyla sınırlıdır. Görüldüğü üzere Anayasa Mahkemesi'nin Yüce Divan sıfatıyla yargılama yetkisi hem kişi hem de görev yönünden sınırlandırılmıştır

1- Kişiler Yönünden Yetkisi

Anayasa Mahkemesi'nin Yüce Divan sıfatıyla yaptığı yargılamada kimleri yargılayabileceği hususu gerek 1982 Anayasası'nın 148 maddesinde, gerekse de 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulü Hakkında Kanun'un 3. maddesinde açıkça düzenlenmiştir. Aynı hususu 1961 Anayasası 147/2 maddesinde düzenlemiştir.

1982 Anayasası'nın 148. maddesine göre, Anayasa Mahkemesi, Cumhurbaşkanı'nı, Bakanlar Kurulu üyelerini, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Başkan ve üyelerini, Başsavcılarını, Cumhuriyet Başsavcivekilini, Hakimler Yüksek Kurulu ve Sayıştay Başkan ve üyelerini görevleri ile ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılar. 1982 Anayasası'nın 148. maddesinde 07.05.2010 tarih ve 5982 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikle Anayasa Mahkemesi'ne, TBMM Başkanı, Genelkurmay Başkanı, Kara, Deniz, Hava Kuvvetleri Komutanları ile Jandarma Genel Komutanı'nı da görevleriyle ilgili suçlardan ötürü Yüce Divan sıfatıyla yargılama

¹³² Öztürk, Bahri, s. 66-67.

¹³³ **Anayasa Mahkemesi Kararı**, E.1973/19, K. 1975/87, Kt. 15.04.1975, AMKD, Sa. 13, s. 438.

¹³⁴ **Kunter**, Nurullah, *Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku*, 8. Baskı, İstanbul 1986, s. 129.

yetkisi verilmiştir. Buna göre Anayasa Mahkemesi'nin Yüce Divan sıfatıyla yargılayacağı şahıslar ve suçları aşağıda tek tek incelenecektir.

a- Cumhurbaşkanı

Monarşilerde mutlak, parlamenter rejimlerde nispi olmakla birlikte Devlet Başkanları'nın hemen hemen tüm dünya ülkelerinde sorumsuzluğu asıldır¹³⁵. Bu kural ülkemizde 1876 tarihli Kanun-i Esasi'den itibaren bir anayasa teamülü haline gelmiştir. Nitekim 1876 tarihli Kanun-i Esasi'nin 5. maddesinde; “Zat-ı Hazreti Padişahın nefsi hümayunu mukaddes ve gayri mesuldür”¹³⁶ denilerek Devlet Başkanının sorumsuzluğu hükme bağlanmıştır.

1876 tarihli Kanun-i Esasi'nin yukarıda ifade ettiğimiz 5. maddesine paralel nitelikli düzenlemeler, 1924 Anayasası'nın 41. maddesinde, 1961 Anayasası'nın 98. maddesinde, 1982 Anayasası'nın da 105. maddesinde ayrıntılı bir şekilde yer almıştır.

1982 Anayasası'nın 105. maddesinin 1. ve 2. fıkrasına göre; “Cumhurbaşkanının, Anayasa ve diğer kanunlarda Başbakan ve ilgili Bakanın imzalarına gerek olmaksızın tek başına yapabileceği belirtilen işlemleri dışındaki bütün kararları, Başbakan ve ilgili bakanlarca imzalanır; bu kararlardan Başbakan ve ilgili Bakan sorumludur. Cumhurbaşkanının resen imzaladığı kararlar ve emirler aleyhine Anayasa mahkemesi dahil, yargı mercilerine başvurulamaz.” Bazı yazarlar buradaki “yargı mercilerine başvurulamaz ibaresinin beraberinde sorumsuzluğu da getireceğini savunurken¹³⁷ bazıları ise bu hükümden bir sorumluluk veya sorumsuzluk yönünde bir sonuç çıkarılamayacağını belirtmektedirler¹³⁸.

Cumhurbaşkanı kural olarak görev suçlarından dolayı cezai yönden sorumlu değildir. Aynı zamanda bu parlamenter rejimlerin ortak bir kuralıdır. Ancak yine

¹³⁵ **Tikveş**, Özkan, *Teorik ve Pratik Anayasa Hukuku*, s. 183; **Özbudun**, *Türk Anayasa Hukuku*, s. 290; **Soysal**, Mümtaz, *100 Soruda Anayasanın Anlamı*, 6. Baskı, İstanbul 1986, s. 327-331; **Gören**, Zafer, *Anayasa ve Sorumluluk*, Ankara 1992, s. 95; **Tanilli**, Server, *Devlet ve Demokrasi (Anayasa Hukukuna Giriş)*, 7. Baskı, İstanbul 1993, s. 331.

¹³⁶ **Arslan**, Çetin, s. 47, dn. 138.

¹³⁷ **Donay**, Süheyl; **İçel**, Kayıhan, *Karşılaştırmalı ve Uygulamalı Ceza Hukuku*, İstanbul 1987, s. 134.; **Keleş**, Mihriş, “Anayasal ve Siyasal Yaşamımızda Cumhurbaşkanının Yeri”, *İzmir Barosu Dergisi*, Sa. 2, Nisan 1993, s. 48.

¹³⁸ **Dönmezer**, Sulhi, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku*, C. 1, 9. Baskı, İstanbul 1985, s. 241.

hemen hemen tüm parlamenter rejimlerde olduğu gibi bu kuralın istisnası “vatana ihanet” suçlamasıdır.

Öğretide, vatana ihanet, devlete karşı işlenen suçlar arasında, Anayasa düzenine sadakat borcunu ihlal sonucunu doğuran eylemler olarak tanımlanmıştır¹³⁹. Öztürk’e göre, “Türk vatanının bütünlüğüne, devletin Anayasa ile kurulu rejimine karşı işlenen suçların tamamı” vatana ihanet suçlarını oluşturur¹⁴⁰. Mevzuatımızda ve öğretide hangi suçların vatana ihanet kapsamında kaldığı hususunda bir netlik bulunmamaktadır. Oysa vatana ihanet gibi bir suçlamanın tanımının yapılması ve hangi eylemlerin vatana ihanet suçunun unsurlarını oluşturduğunun belirlenmesi çok önemlidir. Mevzuatımızda vatana ihanet suçu tanımlanmadığı için öğretide üç görüş ortaya çıkmaktadır.

“Cezacı anlayış” denilen birinci görüşe göre; “kanunsuz suç ve ceza olmaz” ilkesi, vatana ihanet suçunu da kapsamaktadır. Bu ilke Yüce Divan yargılamasında da uygulanır. Vatana ihanet suçu ceza kanununda tanımlanmadıkça ve unsurları belirlenmedikçe, Cumhurbaşkanı, Yüce Divan tarafından vatana ihanet suçlamasıyla yargılanamaz.

“Anayasacı anlayış” olarak adlandırılan ikinci görüşe göre, Cumhurbaşkanı’nın vatana ihanet suçu, münhasıran ceza hukuku ilkeleri ile tanımlanamamaktadır.

Yani bu görüşe göre, vatana ihanet için kanunilik ilkesi şart değildir çünkü; vatana ihanet Cumhurbaşkanı’nın anayasal görevlerini yerine getirmemesi, görevini kötüye kullanmasıdır¹⁴¹. Bu görüşü benimseyen bazı yazarlara göre, Yüce Divan hangi eylemlerin vatana ihanet suçu kapsamında kaldığını tespit etmede ve bu eylemleri cezalandırmada tam yetkilidir. Bu durumda olan Cumhurbaşkanı TBMM

¹³⁹ Erem, Faruk; Toroslu, Nevzat, *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler*, Ankara 1994, s. 55 vd.

¹⁴⁰ Öztürk, Bahri, s. 91.

¹⁴¹ Özen’e göre, örneğin Cumhurbaşkanı’nın bir yıl boyunca TBMM tarafından yayınlanan kanunları onaylayıp yayınlamaması TCK’nın 257. maddesinde düzenlenen “görevi kötüye kullanma” suçunu oluşturur ve bu fiil TBMM kararıyla vatana ihanet olarak yorumlanabilir. Özen, Mustafa, “1982 Anayasası’na Göre Yüce Divan Yargılamasındaki Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, *Terazi Aylık Hukuk Dergisi*, Yıl 3, Sa. 17, Ankara Ocak 2008, s. 30.

tarafından, vatana ihanet ile suçlandırılabilir ve Yüce Divan tarafından yargılanabilir¹⁴².

“Karma görüş” olarak ileri sürülen üçüncü görüşe göre ise, Yüce Divan, vatana ihanetle suçlanan Cumhurbaşkanı’nı görevden alabilir. Bu siyasi hatayı cezalandıran bir siyasi yaptırımdır. Ancak Yüce Divan’ın TBMM tarafından suçlandırılan Cumhurbaşkanı’na ayrıca ceza verebilmesi için Cumhurbaşkanı’nın vatana ihanet eyleminin kanunda suç olarak tanımlanması gerekmektedir¹⁴³.

Bizim de katıldığımız görüşe göre, Cumhurbaşkanı’nın TBMM tarafından vatana ihanetle suçlanıp Yüce Divan’da yargılabileceği hususunda herhangi bir kuşku bulunmamaktadır. Ancak Yüce Divan, yürürlükteki kanunlara göre yargılama yapıp karar verebileceği için, Cumhurbaşkanı’nın vatana ihanetten yargılanıp suçlu bulunabilmesi, ancak yürürlükteki bir kanunun açık düzenlemesi ile mümkün olacaktır. Ceza Hukukumuzda vatana ihanet suçunu tanımlayan böyle bir kanun olmadığı için, Cumhurbaşkanı’na, Yüce Divan’da vatana ihanetten dolayı ceza verilemez¹⁴⁴. Bu bağlamda, kanunilik ilkesi, Cumhurbaşkanı’nın yargılanmasına engel olmamakta ancak ceza verilmesine engel olmaktadır.

Cumhurbaşkanı’nın sorumluluğu ile ilgili olarak bir tartışma konusu da, vatana ihanet suçlamasıyla yargılanan Cumhurbaşkanı’nın görevine devam edip etmeyeceği hususudur. Öğretide bazı yazarlar bu durumda Cumhurbaşkanlığı makamının kendiliğinden boşalmış sayılacağını ileri sürmüşlerdir¹⁴⁵. Bu görüşü savunanlardan bir kısım yazara göre Cumhurbaşkanlığı makamının Yüce Divan’da ki yargılama sonuna kadar boşaldığını savunurken¹⁴⁶, bir kısmı ise Cumhurbaşkanı seçilene kadar boşaldığını savunmuştur¹⁴⁷.

¹⁴² Kerse’ye göre, MBK’nın Demokrat Parti mensuplarını yargılatmak için kurduğu Yassıada Yüksek Adalet Divanı bu yaklaşımın sonucudur. **Kerse**, Ahmet, *Türkiye’de 1961 Anayasası’na Göre Cumhurbaşkanı*, İstanbul 1973, s. 159.

¹⁴³ **Gözler**, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, s. 547.

¹⁴⁴ **Yanık**, *Yüce Divan*, s. 101-102.

¹⁴⁵ **Öztürk; Erdem**, s. 324.

¹⁴⁶ **Özbudun**, *Türk Anayasa Hukuku*, s. 291.

¹⁴⁷ **Dönmezer; Erman**, s. 243-244.

Özbudun, “göreviyle ilgili adi bir suçtan dolayı Meclisçe Yüce Divan’a sevk edilen bir bakan, bakanlıktan düşmüş sayıldığına göre, TBMM’nin çok daha büyük bir çoğunluğuyla ve çok daha ağır bir suçla suçlanan Cumhurbaşkanı’nın, görevine devam edebileceğini düşünmek güçtür. Bu sebeple, Cumhurbaşkanı’nın vatana ihanetle suçlanması durumunda Cumhurbaşkanlığı sıfatının sona ereceğini kabul etmek yerinde olur” demektedir¹⁴⁸.

Yayla’ya göre, Yüce Divan’a sevk kararının Cumhurbaşkanlığı makamının boşalmasına yol açtığı kabul edilirse, Cumhurbaşkanı’nın cezai sorumluluğunun, siyasi sorumsuzluğunun bir istisnası olduğunu kabul etmek gerekir¹⁴⁹.

Teziç’e göre de, TBMM tarafından ve üstelik dörtte üç gibi bir çoğunlukla ve önemli bir suçla itham edilen bir Cumhurbaşkanı’nın görevine devam etmesi düşünülemez. Ayrıca Cumhurbaşkanı, Yüce Divan yargılamasında beraat etse de yeniden seçilmedikçe görevine geri dönemez¹⁵⁰.

Bazı yazarlar ise, Cumhurbaşkanı’nın vatana ihanet nedeniyle Yüce Divan’da yargılanmasının Cumhurbaşkanlığı makamının boşalması nedenlerinin sayıldığı Anayasa’nın 106. maddesinde sayılmadığını belirterek, sırf Yüce Divan’da yargılanması nedeniyle Cumhurbaşkanlığı makamının boşaldığından bahisle yeni Cumhurbaşkanı seçmenin hukukun genel ilkelerine aykırı olacağını belirtmişlerdir¹⁵¹.

Bizim de aynı yönde düşündüğümüz Gözler’e göre ise, vatana ihanetle suçlanan bir Cumhurbaşkanı’nın kural olarak görevde kalmaması gerekir. Ancak, bu konuda Anayasa’ya bir hüküm konulmadıkça, vatana ihanetle suçlanan Cumhurbaşkanı’nın, bu sıfatının pozitif hukuk bakımından devam ettiği söylenebilir.

¹⁴⁸ Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku*, s. 318.

¹⁴⁹ Yayla, Yıldızhan, *Milletvekili Dokunulmazlığı, Bakanların Sorumluluğu ve Cumhurbaşkanının Sorumsuzluğu*, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara 2001, s. 497-498.

¹⁵⁰ Teziç, Erdoğan, “Cumhurbaşkanı’nın Sorumluluğu”, *Tarık Zafer Tuna’ya Armağan*, İstanbul Barosu Yayını, İstanbul 1992, s. 280.

¹⁵¹ Donay; İçel, s. 137; Öztürk, Bahri, s. 93; Arslan, Çetin, s. 52.

Ayrıca, yazara göre, vatana ihanet kanunlarda suç olarak tanımlanmadığı için Yüce Divan bu yargılama sonunda beraat kararı vermek zorundadır¹⁵².

Anayasa'nın 105. maddesinin 3. fıkrasına göre; "Cumhurbaşkanı, vatana ihanetten dolayı, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının en az üçte birinin teklifi üzerine, üye tamsayısının en az dörtte üçünün vereceği kararla suçlandırılır." TBMM'nin bu kararı Cumhurbaşkanı'nın eyleminin hem görevi başında, hem de vatana ihanet niteliğinde olduğu iddiasını içerecektir¹⁵³.

Öğretide bazı yazarlara göre, Yüce Divan Cumhurbaşkanı'na isnat olunan fiilin suç olup olmadığına ve Cumhurbaşkanı'nın bu suçtan sorumlu tutulup tutulamayacağına karar verebilirse de hangi eylemin vatana ihanet olduğunu belirleme yetkisi sadece parlamentonundur¹⁵⁴.

Aksi görüşte olan diğer yazarlara göre ise, Yüce Divan'ı vatana ihanet konusunda TBMM'nin nitelemesiyle bağlı tutmak, mahkumiyet kararını önceden ilan etmek demektir. Dolayısıyla, Yüce Divan yapacağı yargılama sonucunda eylemin vatana ihanet suçunu oluşturmadığı kanaatine varırsa beraat kararı verebilmelidir¹⁵⁵. Aynı şekilde Teziç'e göre de Yüce Divan, TBMM'nin vatana ihanet vasıflandırmasıyla bağlı değildir. Ayrıca, yazara göre, Yüce Divan sadece ceza hukuku ilkeleriyle de bağlı olmayıp tam bir serbestliğe sahiptir¹⁵⁶.

Cumhurbaşkanı'nın vatana ihanet suçlamasıyla görev süresi bittikten sonra yargılanıp yargılanamayacağı hususunda da görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Bizim de katıldığımız görüşe göre, görev süresi sona eren Cumhurbaşkanı, tıpkı eski Başbakan ve bakanlar gibi, göreviyle ilgili olarak "vatana ihanetten" sorumlu olacaktır¹⁵⁷. Zira TBMM İçtüzüğü'nün 114/1 maddesi, "görevde bulunan veya görevden ayrılmış olan" Cumhurbaşkanı'nın vatana ihanetten dolayı cezalandırılmasını düzenlemektedir. Ancak Yayla'ya göre, görevden ayrılmış bir

¹⁵² **Gözler**, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, s. 541-543.

¹⁵³ **Candemir**, Taner, *Anayasa Mahkemesinin Yüce Divan Sıfatıyla Yaptığı Yargılama*, ABD 1995, s. 37.

¹⁵⁴ **Dönmezer; Erman**, s. 243.

¹⁵⁵ **Öztürk**, Bahri, s. 92.

¹⁵⁶ **Teziç**, Erdoğan, *Anayasa Hukuku*, Beta Yayınları, 11. Baskı, İstanbul 2006, s. 410.

¹⁵⁷ **Yanık**, *Yüce Divan*, s. 103.

Cumhurbaşkanı, cumhurbaşkanlığı dönemindeki görev suçlarından sorumlu tutulamayacaktır¹⁵⁸.

1924 tarihli Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nun Cumhurbaşkanı’nın kişisel suçlarından sorumlu olacağını düzenlemesine rağmen, 1961 ve 1982 Anayasalarında bu konuda açık bir düzenleme bulunmamaktadır¹⁵⁹.

Cumhuriyet yönetimlerinin genel özelliği olarak devlet başkanlarının, yani cumhurbaşkanlarının kişisel suçlarından dolayı sorumluluğu kabul edilmiştir¹⁶⁰. Aynı kabulü bu konuda herhangi bir düzenleme içermeyen 1982 Anayasası içinde belirtmek mümkündür. Mevzuatta Cumhurbaşkanı’nın kişisel suçlarından dolayı sorumlu olmadığına dair bir hükmün bulunmadığı da gözönüne alındığında, kişisel suçlarından sorumlu olacağı sonucuna varılacaktır¹⁶¹.

1924 tarihli Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nun 41/2. maddesi, Cumhurbaşkanı’nın kişisel suçlarından dolayı sorumluluğu söz konusu olduğunda, yasama dokunulmazlığını düzenleyen 17. maddeye atıfta bulunmaktaydı. Buna göre, Cumhurbaşkanı’nın kişisel suçlarından ötürü yargılanabilmesi için öncelikle TBMM tarafından dokunulmazlığının kaldırılması gerekmektedir. Ancak 1961 ve 1982 Anayasalarında böyle bir düzenleme bulunmadığından, Cumhurbaşkanı hakkında kişisel suçlarından normal bir vatandaş gibi soruşturma ve kovuşturma yapılabilmesi mümkündür.

Bu konuda Özbudun, 1924 Anayasası’nın çözüm tarzını benimseyen görüşü benimsemiş ve Cumhurbaşkanı’nın kişisel suçlarından yargılanabilmesi için, anayasadaki yasama dokunulmazlığına ilişkin hükümlerin uygulanarak, TBMM tarafından öncelikle Cumhurbaşkanı’nın dokunulmazlığının kaldırılması gerektiğini savunmuştur¹⁶².

¹⁵⁸ **Yayla**, s. 498.

¹⁵⁹ **Gözler**, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, s. 535.

¹⁶⁰ **Özbudun**, *Türk Anayasa Hukuku*, s. 317; **Kunter**, Nurullah, s. 382, dn. 263; **Dönmezer**, Sulhi, s. 244-245.

¹⁶¹ **Gözler**, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, s. 536; **Öztürk**, Bahri, s. 93; **Donay**; **İçel**, s. 138, dn. 159.

¹⁶² **Özbudun**, *Türk Anayasa Hukuku*, s. 317; **Gören**, Zafer, “Anayasa Yargısı ve Yasama Türk ve Alman Hukukunda Anayasa Mahkemesi ve Parlamentonun Karşılıklı Etkileşimi”, *Anayasa Yargısı*,

Gözler'e göre ise; Cumhurbaşkanı'nın kişisel suçları sebebiyle sorumluluğuna gidilmesinde, milletvekili dokunulmazlığı veya vatana ihanetten dolayı suçlandırılması usulü örnek alınamaz. Zira bu kıyas yapılması anlamına gelir ki, kamu hukukunda, özellikle de ceza hukukunda kıyas yapılamaz¹⁶³.

Kanımızca bu konuda Anayasa'da bir boşluk bulunduğu açıktır. Bu konuda mevzuatta bulunan boşluğun bir an önce doldurulması gerektiği kanaatindeyiz.

b- Meclis Başkanı

Anayasamızın görev suçları nedeniyle Yüce Divan'da yargılanacak kişileri düzenleyen 148. maddesine 07.05.2010 tarih ve 5982 sayılı kanunun 18. maddesiyle getirilen ek ibare ile TBMM Başkanı'nın da göreviyle ilgili suçlardan Yüce Divan'da yargılanacağı hükme bağlanmıştır.

Bu konuda, eski Anayasa Mahkemesi Başkanı Yekta Güngör Özden de Anayasa Mahkemesi'nin 32. Kuruluş Yıldönümü Açış Konuşmasında "Bakanlardan daha önemli konumda bulunan TBMM başkanı ve vekillerinin de görevsel suçları sebebiyle, genel yargıda değil Yüce Divan'da yargılanmaları konumlarına daha uygun düşer"¹⁶⁴ diyerek bu durumun bir eksiklik olduğunu vurgulamış, Candemir ise, soruna bir yargılama protokol sırası olarak bakmadığını ancak Yüce Divan'ı bir uzmanlık mahkemesi olarak gördüğünü ve bu sebeple sözkonusu görevlilerin görev suçlarının Yüce Divan'da yargılanmasına taraftar olduğunu belirtmiştir¹⁶⁵.

Kanımızca yukarıda belirttiğimiz görüşler paralelinde bakanların ve başbakanların yargılandığı Yüce Divan'da devlet protokolünde Başbakan'dan daha öncelikli konumda bulunan, Cumhurbaşkanı'na vekalet edebilen ve yasama organının en tepesinde bulunan TBMM Başkanı'nın Yüce Divan'da yargılanamaması büyük bir eksiklikti ve bu eksiklik nihayet 07.05.2010 tarih ve 5982 sayılı Kanun'la giderilmiş oldu.

Sa. 13, Ankara 1996, s.97; Karşı yöndeki görüş için bkz: **Donay; İcel**, s. 138-139; **Candemir**, s. 37, dn. 23.

¹⁶³ **Gözler**, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, s. 536.

¹⁶⁴ **Candemir**, s. 39.

¹⁶⁵ **Candemir**, s. 39.

c- Başbakan ve Bakanlar

Anayasamızın 148/5. maddesine göre; “Anayasa Mahkemesi Cumhurbaşkanını, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanını, Bakanlar Kurulu üyelerini, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Başkan ve üyelerini, Başsavcılarını, Cumhuriyet Başsavcivekilini, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu ve Sayıştay Başkan ve üyelerini, Genelkurmay Başkanı’nı, Kara, Hava, Deniz Kuvvetleri Komutanları ile Jandarma Genel Komutanı’nı görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılar.”

Buna göre Yüce Divan’ın kişiler yönünde yetkili olduğu üçüncü grup üst düzey kamu görevlileri, yürütmenin üst düzey yetkilileri olan Bakanlar Kurulu üyeleridir. Ayrıca, bakanlar kurulu üyesi olan Başbakan ve bakanlar, Cumhurbaşkanı’ndan farklı olarak, tüm görev suçlarından dolayı Yüce Divan’da yargılanırlar. Ancak, Cumhurbaşkanı’nda olduğu gibi, Başbakan ve bakanların kişisel hukuki, cezai ve mali sorumluluklarında genel mahkemeler yetkilidir.

Anayasa’nın 100. maddesine göre, “Başbakan veya bakanlar hakkında, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının en az onda birinin vereceği önerge ile, soruşturma açılması istenebilir. Meclis, bu istemi en geç bir ay içinde görüşür ve gizli oyla karara bağlar¹⁶⁶ .

Soruşturma açılmasına karar verilmesi halinde, Meclis’teki siyasi partilerin, güçleri oranında komisyona verebilecekleri üye sayısının üç katı olarak gösterecekleri adaylar arasından her parti için ayrı ayrı ad çekme suretiyle kurulacak on beş kişilik bir komisyon tarafından soruşturma yapılır. Komisyon, soruşturma sonucunu belirten raporunu iki ay içinde Meclise sunar. Soruşturmanın bu süreçte bitirilememesi halinde, komisyona iki aylık yeni ve kesin bir süre verilir. Bu süre içinde raporun Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına teslimi zorunludur.

Rapor Başkanlığa verildiği tarihten itibaren on gün içinde dağıtılır, dağıtımından itibaren on gün içinde görüşülür ve gerek görüldüğü takdirde ilgilinin

¹⁶⁶ Yanık, *Yüce Divan*, s. 139.

Yüce Divana sevkine karar verilir. Yüce Divana sevk kararı ancak üye tamsayısının salt çoğunluğunun gizli oyuyla alınır.

Meclisteki siyasi parti gruplarında, Meclis soruşturması ile ilgili görüşme yapılamaz ve karar alınamaz.”

Yargılama için Başbakan veya bakanların görevleri başında olmaları şart değildir. Her ne kadar Anayasa’da görevde olmayan Başbakan ve bakanların Yüce Divan’da yargılanabileceği hususunda açık bir hüküm yok ise de Meclis İçtüzüğü’nün 107. maddesi, “görevde bulunan veya görevinden ayrılmış olan Başbakan ve bakanlar”ın Yüce Divan’da yargılanacağını belirtmektedir. Ancak İçtüzük’ün Anayasa’dan daha geniş kapsamlı bir düzenleme içerebileceği düşüncesinde olan bazı yazarlar görevden ayrılmış Başbakan veya bakanların Yüce Divan’da yargılanamayacağını savunmaktadırlar.¹⁶⁷.

Ancak bizim de katıldığımız görüşe göre, burada önemli olan konu Başbakan veya bakanların görevde olup olmaması değildir. Zira, Yüce Divan sadece bu sıfatlara sahip olan kişileri yargılama yeri değildir. Burada önemli olan Başbakan veya bakanların fiilen görevde olup olmamaları değil, isnat edilen suçun görevdeyken işlenmiş olup olmadığıdır¹⁶⁸. Aksi düşünüldüğünde, halen görevde olan iktidar partisi mensubu bir Başbakanı veya bakanı mevcut meclis aritmetiği içinde salt çoğunlukla suçlandırıp Yüce Divan’a sevk etmek, fiili açıdan hemen hemen olanaksızdır. Aynı şekilde aksi düşünüldüğünde, hakkında Meclis Soruşturması açılmış bir Başbakan veya bakanın istifa etmesi durumunda bu kişileri de Yüce Divan’da yargılamak mümkün olmayacaktır. Dolayısıyla, kanun koyucunun ve hukukun böyle bir sonucu öngördüğünü düşünmek mümkün değildir¹⁶⁹.

Bakanlar Kurulu’nun buradaki sorumluluğu kolektif bir sorumluluk olmayıp bireysel cezai nitelikte bir sorumluluktur. Ancak bir görev suçunun birden çok Bakanlar Kurulu üyesi tarafından işlenmesi halinde 5237 sayılı TCK’nın 37 maddesinde düzenlenen asıl fail ya da 39. maddesinde de düzenlenen yardım eden

¹⁶⁷ **Gözler**, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, s. 422.

¹⁶⁸ **Yanık**, *Yüce Divan*, s. 104.

¹⁶⁹ Aynı yönde Bkz. **Kapıcı**, Ferhat, *Meclis Soruşturması*, Adil Yayınevi, Ankara 2001, s. 84; **Tanör**; **Yüzbaşıoğlu**, s. 345; **Arslan**, Çetin, s. 81; **Bozkurt**, Rauf; **İba**, Şeref, *100 Soruda Parlamento, Türk Parlamento Hukukuna Giriş*, Nobel Yayınları, Ankara 2004, s. 206.

sıfatıyla sorumluluklar doğacaktır. Bu durumda iştirak nedeniyle ilgili bakanların davaları beraber görülebilecektir. Ancak bu halde dahi, Bakanlar Kurulu'nun kolektif sorumluluğu söz konusu olmayacaktır.

Nitekim Yüce Divan, aynı zamanda Cumhuriyet tarihinde Yüce Divan tarafından verilen ilk mahkumiyet kararı olan eski bakan İhsan Eryavuz davasının kararında bu hususa işaret ederek, cezai sorumluluğun bireysel olduğunu ve aynı hükümet kabinesinde olsalar bile hiç kimsenin bir başkasının suçundan sorumlu tutulamayacağını açıkça belirtmiştir¹⁷⁰.

d- Yüksek Hakimler ve Savcılar

Anayasa'nın 148. maddesine göre, Yüce Divan'ın kişi yönünden yetkili olduğu dördüncü grup kamu görevlileri, yüksek mahkeme Başkanları, Başsavcılar ve üyeleridir. Buna göre Yüce Divan; Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Başkan ve üyelerini, Başsavcılarını, Cumhuriyet Başsavcivekilini ve Sayıştay Başkan ve üyelerini görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılar.

Her ne kadar, Sayıştay'ın yüksek mahkeme olup olmadığı konusunda öğretide bir fikir birliği bulunmasa da, bizim de katıldığımız görüşe göre Sayıştay yüksek mahkeme olarak kabul edilmelidir¹⁷¹. Zira, Sayıştay'dan bir şekilde bahseden Anayasa'nın 68, 69, 146, 148, 160 ve 164. maddeleri birlikte değerlendirildiğinde, Sayıştay'ın yüksek mahkeme niteliğine sahip olduğu anlaşılabacaktır.

Yüce Divan yukarıda belirttiğimiz üzere Yargıtay Başkan ve üyelerini, Başsavcılarını ve Başsavcivekillerini görevleriyle ilgili suçlardan ötürü yargılar. Bu durumun belirtilen kişilerin hukuki sorumluluklarına etkisinin bulunmadığı tarafımızca ve bazı yazarlarca düşünülse de¹⁷², Yargıtay verdiği bazı kararlarla¹⁷³ Yargıtay Başkan ve üyeleri ile Başsavcı ve Başsavcivekilinin hukuki sorumlulukları

¹⁷⁰ Kumaş, s. 36-37.

¹⁷¹ Yanık, *Yüce Divan*, s. 106.

¹⁷² Arslan, Çetin, s. 55; Yanık, *Yüce Divan*, s. 107-108.

¹⁷³ Hukuk Genel Kurulu Kararı, E. 1986/1, K. 1987/1, Kt. 14.01.1987, <http://www.diaport.com.tr/PublicPages/DiaDetails.aspx?diaf=0i70i790i72996i90i72995i89870i70i70i70i75i8A3i4&vType=0#aranan> (15.07.2011).

için açılacak davalarda, Yüce Divan'da ki ceza yargılamasında mahkum olmak önkoşulunu aramış böylece bu kişiler için hukuki sorumluluk yolunu hukuka aykırı olarak kapatmıştır. Oysa, Yüce Divan sadece görev suçları için yargılama yetkisine sahiptir ve bunun dışındaki suçlar bakımından, Yargıtay üyeleri normal olarak yetkili mahkemede yargılanabilir ve ceza alabilir ve de Yüce Divan yargılamasının görev suçları nedeniyle sağladığı güvence, hukuksal sorumluluğu kapsar bir şekilde yorumlanmamalıdır¹⁷⁴.

Burada dikkat çekmek istediğimiz bir husus vardır ki Cumhuriyet tarihimizde bugüne kadar Yüce Divan'da yüksek bir mahkeme üyesi yargılanmamıştır. Ancak İstanbul Dünya Ticaret Merkezi ile CNR Fuarcılık arasındaki bir davada rüşvet verildiği iddialarıyla ilgili başlatılan soruşturmada eski Yargıtay 6. Hukuk Dairesi Başkanı Hasan Erdoğan rüşvet alma iddiasıyla 25.07.2011 tarihinde Yargıtay Başkanlar Kurulu kararıyla Yüce Divan'a sevk edilmiştir¹⁷⁵

Yukarıda saydığımız tüm yüksek hakim ve savcıların, haklarında nasıl soruşturma yapılıp hangi şartlarda Yüce Divan'a gönderilecekleri, ilgili kurumun kuruluş kanunlarında ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Bu konuyu Yüce Divan Yargılaması başlığı altında inceleyeceğimiz için burada ayrıntısına girmeye gerek görmüyoruz.

e- Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Üyeleri

Anayasa'nın 148. maddesine göre Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu (HSYK) Başkan ve Üyeleri görevleriyle ilgili işledikleri suçlardan Yüce Divan'da yargılanacaklardır.

1961 Anayasası döneminde, Yüksek Savcılar Kurulu üyelerinin Yüce Divan'da yargılanacağı Anayasa'da düzenlenmediği için anılan kamu görevlileri olağan yetkili mahkemelerde yargılanmaya devam etmiştir. Yüksek Savcılar Kurulu üyeleri, 1982 Anayasasıyla, Yüksek Hakimler Kurulu ile bu kurumun birleştirilmesinden sonra, Yüce Divan'ın yargı yetkisine dahil edilmişlerdir.

¹⁷⁴ Arslan, Çetin, s. 55.

¹⁷⁵ <http://www.sabah.com.tr/Gundem/2011/07/26/yargitay-tarihinde-bir-ilk>, (30.07.2011).

Anayasa'nın Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nu düzenleyen 159. maddesi 07.05.2010 tarihli 5982 sayılı Kanun'un 22. maddesiyle tamamen değiştirilmiştir.

Anayasa'nın 159. maddesine göre;

“Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu, mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı esaslarına göre kurulur ve görev yapar.

Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu yirmiiki asıl ve oniki yedek üyeden oluşur; üç daire halinde çalışır.

Kurulun Başkanı Adalet Bakanıdır. Adalet Bakanlığı Müsteşarı Kurulun tabii üyesidir. Kurulun, dört asıl üyesi, nitelikleri kanunda belirtilen; yükseköğretim kurumlarının hukuk dallarında görev yapan öğretim üyeleri ile avukatlar arasından Cumhurbaşkanınca, üç asıl ve üç yedek üyesi Yargıtay üyeleri arasından Yargıtay Genel Kurulunca, iki asıl ve iki yedek üyesi Danıştay üyeleri arasından Danıştay Genel Kurulunca, bir asıl ve bir yedek üyesi Türkiye Adalet Akademisi Genel Kurulunca kendi üyeleri arasından, yedi asıl ve dört yedek üyesi birinci sınıf olup, birinci sınıfa ayrılmayı gerektiren nitelikleri yitirmemiş adli yargı hakim ve savcılar arasından adli yargı hakim ve savcılarınca, üç asıl ve iki yedek üyesi birinci sınıf olup, birinci sınıfa ayrılmayı gerektiren nitelikleri yitirmemiş idari yargı hakim ve savcılar arasından idari yargı hakim ve savcılarınca, dört yıl için seçilir. Süresi biten üyeler yeniden seçilebilir.

Kurul üyeliği seçimi, üyelerin görev süresinin dolmasından önceki altmış gün içinde yapılır. Cumhurbaşkanı tarafından seçilen üyelerin görev süreleri dolmadan Kurul üyeliğinin boşalması durumunda, boşalmayı takip eden altmış gün içinde, yeni üyelerin seçimi yapılır. Diğer üyeliklerin boşalması halinde, asıl üyenin yedeği tarafından kalan süre tamamlanır.

Yargıtay, Danıştay ve Türkiye Adalet Akademisi genel kurullarından seçilecek Kurul üyeliği için her üyenin, birinci sınıf adli ve idari yargı hakim ve savcılar arasından seçilecek Kurul üyeliği için her hâkim ve savcının oy kullanacağı seçimlerde, en fazla oy alan adaylar sırasıyla asıl ve yedek üye seçilir. Bu seçimler her dönem için bir defada ve gizli oyla yapılır.

Kurulun, Adalet Bakanı ile Adalet Bakanlığı Müsteşarı dışındaki asıl üyeleri, görevlerinin devamı süresince; kanunda belirlenenler dışında başka bir görev alamazlar veya Kurul tarafından başka bir göreve atanamaz ve seçilemezler.

Kurulun yönetimi ve temsili Kurul Başkanına aittir. Kurul Başkanı dairelerin çalışmalarına katılamaz. Kurul, kendi üyeleri arasından daire başkanlarını ve daire başkanlarından birini de başkanvekili olarak seçer. Başkan, yetkilerinden bir kısmını başkanvekiline devredebilir.

Kurul, adli ve idari yargı hakim ve savcılarını mesleğe kabul etme, atama ve nakletme, geçici yetki verme, yükselme ve birinci sınıfa ayırma, kadro dağıtma, meslekte kalmaları uygun görülmeyenler hakkında karar verme, disiplin cezası verme, görevden uzaklaştırma işlemlerini yapar; Adalet Bakanlığının, bir mahkemenin kaldırılması veya yargı çevresinin değiştirilmesi konusundaki tekliflerini karara bağlar; ayrıca, Anayasa ve kanunlarla verilen diğer görevleri yerine getirir.

Hakim ve savcıların görevlerini; kanun, tüzük, yönetmeliklere ve genelgelere (hakimler için idari nitelikteki genelgelere) uygun olarak yapıp yapmadıklarını denetleme; görevlerinden dolayı veya görevleri sırasında suç işleyip işlemediklerini, hal ve eylemlerinin sıfat ve görevleri icaplarına uyup uymadığını araştırma ve gerektiğinde haklarında inceleme ve soruşturma işlemleri, ilgili dairenin teklifi ve Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Başkanının oluru ile Kurul müfettişlerine yaptırılır. Soruşturma ve inceleme işlemleri, hakkında soruşturma ve inceleme yapılacak olandan daha kıdemli hakim veya savcı eliyle de yaptırılabilir.

Kurulun meslekten çıkarma cezasına ilişkin olanlar dışındaki kararlarına karşı yargı mercilerine başvurulamaz.

Kurula bağlı Genel Sekreterlik kurulur. Genel Sekreter, birinci sınıf hakim ve savcılardan Kurulun teklif ettiği üç aday arasından Kurul Başkanı tarafından atanır. Kurul müfettişleri ile Kurulda geçici veya sürekli olarak çalıştırılacak hakim ve savcılar, muvafakatlerini alarak atama yetkisi Kurula aittir.

Adalet Bakanlığının merkez, bağlı ve ilgili kuruluşlarında geçici veya sürekli olarak çalıştırılacak hakim ve savcılar ile adalet müfettişlerini ve hakim ve savcı

mesleğinden olan iç denetçileri, muvafakatlerini alarak atama yetkisi Adalet Bakanına aittir.

Kurul üyelerinin seçimi, dairelerin oluşumu ve işbölümü, Kurulun ve dairelerin görevleri, toplantı ve karar yeter sayıları, çalışma usul ve esasları, dairelerin karar ve işlemlerine karşı yapılacak itirazlar ve bunların incelenmesi usulü ile Genel Sekreterliğin kuruluş ve görevleri kanunla düzenlenir.”

Anayasa’nın 148. maddesi, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Başkan ve üyelerinin Yüce Divan’da yargılanacağını belirtmiştir. HSYK’ya Yargıtay ve Danıştay’dan seçilen asıl ve yedek üyeler aynı zamanda yüksek mahkeme üyesi oldukları için Yüce Divan’da yargılanmaları hususunda bir sorun bulunmamaktadır.

6087 sayılı HSYK Kanunu’nun 38. maddesinde ise HSYK’ya seçimle gelen üyelerinin ne şekilde suçlandırılıp Yüce Divan’a sevk edilecekleri açıklanmış, aynı Kanun’un 39. maddesinde ise Kurul’un tabi üyesi olan Adalet Bakanlığı Müsteşarı hakkında da bu konuda 6087 sayılı Kanun hükümlerinin uygulanacağı hükme bağlanmıştır. Yine Adalet Bakanı, aynı zamanda Bakanlar Kurulu üyesi olduğu için ve bir görevi de HSYK Başkanlığı olduğu için bu konuda da herhangi bir sorun yoktur. Ancak 6087 sayılı HSYK Kanunu’nda Cumhurbaşkanı tarafından atanan HSYK üyelerinin ve Türkiye Adalet Akademisi tarafından atanan üyelerin Kurul üyeliği ile ilgili suçlarından ne şekilde suçlandırılıp Yüce Divan’a sevk edileceği hususu açıklanmamıştır.

6087 sayılı HSYK Kanunu’nun “Üyelerin Adli Suçlarıyla İlgili Soruşturma ve Kovuşturma Usulü” başlığı altındaki 38. maddesinde sadece Kurul’un “seçimle gelen üyeleri”nin soruşturma ve kovuşturma usulünden bahsedilmektedir. Ayrıca Kurul’un tabi üyesi olan Adalet Bakanlığı Müsteşarı’nın Kurul üyeliğiyle ilgili görev suçlarına 6087 sayılı Kanun hükümlerinin uygulanacağı aynı kanunun 39. maddesinde hükme bağlanmıştır. Kurul’un diğer üyelerinin Kurul üyeliği ile ilgili suçlarından Yüce Divan’a sevk usulü hakkında 6087 sayılı HSYK Kanunu’nda özel bir düzenleme bulunmadığı için bu kişilerin bağlı oldukları kurumların özel kanunlarındaki soruşturma usullerine göre Yüce Divan’a sevk edilecekleri sonucuna varılmaktadır.

Şunu da belirtmek gerekir HSYK’nın tabii üyesi olan Adalet Bakanlığı Müsteşarı sadece Kurul üyeliği ile ilgili suçlarından dolayı Yüce Divan’da

yargılanabilir. Zira, Adalet Bakanlığı Müsteşarı'nın salt bir memur olarak işlediği görev suçları nedeniyle Yüce Divan'da yargılanması söz konusu değildir.

Kanımızca HSYK üyelerinin tamamının kurul üyeliği ile ilgili görev suçlarından hangi usullerle Yüce Divan'a sevk edileceği hususunun ilgili kanunda açıkça hükme bağlanması gerekmektedir. Ancak Anayasa'nın 148. ve 159. maddesi birlikte değerlendirildiğinde ve Anayasa'nın açık hükmü karşısında kanunda bu konuda boşluk bulunması başka hukuksal bir anlam ifade etmez.

f- Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanları

Anayasa'nın 148. maddesine 07.05.2010 tarih ve 5982 sayılı Kanun ile yapılan değişiklik ile getirilen ek fıkra ile Genelkurmay Başkanı, Kara, Hava, Deniz Kuvvetleri Komutanları ile Jandarma Genel Komutanı'nın da görevleriyle ilgili suçlarda Yüce Divan'da yargılanacağı hususu hükme bağlanmıştır.

Asker kişilerin sivil mahkemelerde yargılanabilmesine ilişkin talepler uzun yıllardır ülkemizi meşgul eden bir gündem maddesi olarak kamuoyunda tartışılmaktadır. Genelkurmay başkanı ve kuvvet komutanlarının görevlerinden kaynaklı suçları dolayısıyla niteliği itibari ile olağan ve sivil bir mahkeme olan Anayasa Mahkemesi'nde yargılanmaları Türkiye'nin demokratikleşme yolunda attığı çok önemli bir adım olarak görülmektedir.

2- Suçlar (Madde) Bakımından Yetkisi

Ceza yargılamasında hangi hakimın hangi ağırlıktaki ve ne tür suçlara bakacağını belirleyen yetki kurallarına madde bakımından yetki denilmektedir.

Yüce Divan, Anayasa'nın 148. maddesinde gösterilen belli sayıdaki üst düzey kamu görevlisini sadece "görev suçları" bakımından yargılamakla yetkilidir. Bu ölçüte göre, bu kişiler sadece görev suçlarıyla ilgili Yüce Divan'da yargılanabilirler, söz konusu kişilerin, kişisel suçları ile hukuksal sorumlulukları bakımından ise genel veya ayrık kurallar geçerlidir¹⁷⁶. Ayrıca her ne kadar, Anayasa'nın 148. maddesinde, Cumhurbaşkanı'nın da görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan'da yargılanacağı belirtilmekte ise de, bu konuda Anayasa'nın 105. maddesinde yer alan

¹⁷⁶ Yanık, *Yüce Divan*, s. 111-112.

düzenleme nedeniyle Cumhurbaşkanı'nın sadece "vatana ihanet" suçu nedeniyle Yüce Divan'da yargılanacağı açıktır.

Burada "görev suçu" ile "görev sırasında işlenen suçu" birbirine karıştırmamak gerekir. Öztürk'e göre, bir Yargıtay üyesi görev sırasında birisine hakaret etmişse, bu suça bakma yetkisi Yüce Divan'a aittir¹⁷⁷. Oysa , Bilge'nin de belirttiği gibi, bir suçun görev suçu olabilmesi için, görev sırasında veya görev yerinde işlenmiş olması yeterli değildir, ayrıca suçun unsuru oluşturan eylem görevle ilgili olmalıdır¹⁷⁸. Yukarıda ifade ettiğimiz örnek bize göre de kesinlikle görev suçu değil görev sırasında işlenen kişisel bir suçtur ve genel mahkemelerin yargılama alanına girer.

Buna karşın doktrinde, "görevle ilgili suç"un tanımlanmasında "dar" ve "geniş" olmak üzere iki ölçüt kullanılmaktadır.

"Dar ölçüt"e göre, görevle ilgili suçtan bahsedebilmek için, görev ile işlenen suç arasında bir illiyet bağının bulunması yeterlidir. Yani suç görev nedeniyle ve görevden doğan yetkiler kullanılarak işlenmelidir.

"Geniş ölçüt"e göre ise, anılan kişilerin memurluk sıfatları dikkate alınmalı ve memurluk sıfatı işlenen suçun unsuru veya şiddet sebebi ise suç, görevle ilgili bir suç olarak kabul edilmelidir¹⁷⁹.

Görüldüğü üzere kabul edilecek ölçüte göre, Yüce Divan'ın madde bakımından yetkisinin sınırları değişmektedir. Eğer geniş ölçüt esas alınırsa anılan kamu görevlileriyle illiyet bağı içerisinde olmayan ancak göreviyle ilişkilendirmeye müsait bütün suçları Yüce Divan'ın yetki alanına girecektir. Dar ölçüt kabul edilirse ki kanımızca kanun koyucunun iradesi de bu yöndedir, bu durumda, görev sırasında işlenen her suç değil, sadece görevden doğan yetkiler kullanılarak işlenen suçlar, Yüce Divan'ın yargılama yetkisine girecektir.

¹⁷⁷ Öztürk, Bahri, s. 89.

¹⁷⁸ Bilge, s. 29.

¹⁷⁹ Erem, s. 9.

3- Yer Bakımından Yetkisi

Hangi mahkemelerin hangi yer sınırları dahilindeki davalara bakacağını belirleyen yetki kurallarına “yer bakımından yetki” denilmektedir. Genel ceza mahkemelerinin yer bakımından yetki kuralları 5271 sayılı CMK’nın 12 vd. maddelerinde düzenlenmiştir. Buna göre, yer yönünden yetkide temel ilke “suçun işlendiği yer mahkemesinin” yetkili olmasıdır ancak bu kuralın istisnaları da CMK’da açıkça belirtilmiştir.

Ancak bu kurallar ve istisnalar Yüce Divan’ın yer bakımından yargılama yetkisi açısından geçerli değildir. Yüce Divan olarak Anayasa Mahkemesi madde bakımından yetkili olduğu tüm suçlarda yetkili tek mahkemedir. Zira, varolan tek mahkeme tüm ülke açısından yetkilidir; hatta Yüce Divan bazı üst düzey kamu görevlilerinin, yurt dışında işlediği görev suçları açısından da yetkilidir¹⁸⁰.

Nitekim 5237 sayılı TCK’nın “görev suçları” başlıklı 10. maddesinde “Yabancı ülkede Türkiye namına memuriyet veya görev üstlenmiş olup da bundan dolayı bir suç işleyen kimse, bu fiile ilişkin olarak yabancı ülkede hakkında mahkûmiyet hükmü verilmiş bulunsa bile, Türkiye’de yeniden yargılanır” diyerek, bir bakıma bu duruma dikkat çekmek istemiştir.

4- İrtibat Dolayısıyla Görev Alanının Genişlemesi

Anayasa’nın 148. maddesinde Yüce Divan’ın yargılama alanı hem kişi hem de madde bakımından sınırlandırılmıştır. Yüce Divan’ın kişi bakımından yargılama yetkisi dahilinde bulunan şahısların, madde bakımından da Yüce Divan’ın yargılama yetkisine giren suçlarına iştirak eden diğer şahısların yargılamalarının nerede ve nasıl yapılacağı ise bir irtibat sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır. Gerek Anayasa’da gerekse 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu Ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun’da Yüce Divan yargılaması sırasında ortaya çıkan irtibat sorununun nasıl çözüleceği hususu hükme bağlanmamıştır.

5271 sayılı CMK’nın 9. maddesine göre, bağlantılı suçlardan her biri değişik mahkemelerin görevine giriyorsa, bu davalar birleştirilmek suretiyle yüksek görevli

¹⁸⁰ Arslan, Çetin, s. 63; Yanık, Yüce Divan, s. 117.

mahkemede dava açılabilir veya açılmış olan davalar birleştirilmek suretiyle yüksek görevli mahkemede görülebilir.

4483 sayılı Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun'un 10. maddesine göre de, bu kanun kapsamındaki suçların iştirak halinde işlenmesi durumunda memur olmayanların, memur olanla, alt dereceli memurun da, üst dereceli memurla aynı mahkemede yargılanacağı düzenlenmiştir.

Bu çözüm tarzı Yüce Divan tarafından da kabul görmüştür¹⁸¹.

Yüce Divan'da yargılanacak olan şahısların memur olmayanların suçuna iştirak etmesi halinde bu suça iştirak Yüce Divan'ın görev alanına girmemektedir¹⁸². Ancak, Yüce Divan kişi yönünden yargılama yetkisini sürekli genişletmiş ve sıradan vatandaşları da yargılayabileceğine karar vermiştir. Örneğin eski bakanlar Şerafettin Elçi'nin¹⁸³ ve Selahattin Kılıç'ın¹⁸⁴ yargılandığı davalarda, sıradan vatandaşları da rüşvet vermek suçundan bakanlarla birlikte Yüce Divan'da yargılamıştır.

II- YÜCE DİVAN YARGILAMASI

A- Hazırlık Soruşturması

Genel ceza yargılamasında hazırlık soruşturması evresi, kural olarak Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından yerine getirilmekteyken, ceza yargılaması yönü de olan Yüce Divan yargılamasında soruşturma işlemleri, yargılanacak kamu görevlisinin bağlı olduğu kuruma ve sıfatına bağlı olarak farklı usullere göre ve farklı kurumlar tarafından yerine getirilmektedir. Belirlenen bu usullere göre, soruşturma yürütülmekte ve dava açılmasına gerek görüldüğünde, Yüce Divan'a "dava açan belge" ile birlikte başvurulmaktadır¹⁸⁵.

¹⁸¹ Bilge, s. 77-83; Erem, s. 7; Arslan, Çetin, s. 59.

¹⁸² Yanık, *Yüce Divan*, s. 110, dn. 136.

¹⁸³ YDK, E.1982/1, K. 1983/2, Kt. 12.04.1983, <http://www.anayasa.gov.tr>, (01.08.2011).

¹⁸⁴ YDK, E.1982/2, K. 1983/1, Kt. 09.03.1983, <http://www.anayasa.gov.tr>, (01.08.2011).

¹⁸⁵ Yanık, *Yüce Divan*, s. 121.

Buna göre, Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu üyelerinin soruşturması TBMM tarafından yapılırken, diğer üst düzey kamu görevlilerinin soruşturması kendi kurumlarınca, özel kanunlarındaki usullere göre yapılmaktadır.

Dolayısıyla, Yüce Divan yargılamasında itham yetki ve görevi savcılara değil, TBMM veya şüphelinin çalıştığı kuruma aittir. Aksi görüşü savunan Öztürk-Erdem'e göre, “ yeni CMK uyarınca, iddianame düzenleme konusunda tek yetkili olan savcılıktır. Demek oluyor ki, yeni sistemde tüm özel soruşturma kuralları bakımından önemli bir yenilik getirilmiştir. Özel soruşturma usulü sonunda soruşturmayı yapan yetkili kişi veya kurul, fezlekesini doğrudan mahkemeye sunmayacak; bunu önce savcıya gönderecek ve yetkili savcının fezlekeye göre hazırlayacağı bir iddianame, yetkili mahkemeye sunulacaktır.”¹⁸⁶

Ayrıca ceza muhakemesinde kural Cumhuriyet Savcısı'nın soruşturmaya, şikayet, izin, müracaat gibi bir şartın gerçekleşmesini beklemeden re'sen başlaması iken; Yüce Divan soruşturmalarında savcının herhangi bir re'sen soruşturma yetkisi yoktur.

Bu sebeple kamu davası, Cumhuriyet Savcısı tarafından hazırlanan bir iddianame ile açıldığı halde, Yüce Divan'da iddianame yerine geçen “dava açan belge” ile dava açılmaktadır. İlgili kurumlar gerekli soruşturmayı yaptıktan, suçları ve delilleri belirleyip, dosyayı tekemmül ettirdikten sonra dava açan belge ile Yüce Divan'a başvurmalıdırlar.

Hazırlık soruşturması aşamasında yeterli şüpheyne ulaşılması halinde “dava açan belge” ile dava açılıp bu belgenin Yüce Divan'a sunulmasıyla, Yüce Divan yargılaması ve Yüce Divan'da savcılık görevini yürütecek olan Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı'nın görevi başlar. Eğer soruşturma aşamasında yeterli şüpheyne ulaşamazsa şüpheli hakkında kovuşturmaya yer olmadığına dair bir takipsizlik kararı verilmelidir.

¹⁸⁶ Öztürk; Erdem, s. 810.

Son olarak belirtmek gerekir ki üst düzey kamu görevlilerinin soruşturmaları da 5271 sayılı CMK'nın 157. maddesinde öngörülen soruşturmanın gizliliği ilkesine tabidir.

Bu bölümde Cumhurbaşkanı'ndan başlayarak Yüce Divan'da yargılanan üst düzey kamu görevlilerinin soruşturma usulünü ele alacağız.

1- Cumhurbaşkanı

Anayasa'nın 105/3. maddesine göre, Cumhurbaşkanı vatana ihanet suçlamasıyla TBMM üye tam sayısının en az üçte birinin teklifi üzerine ve TBMM üye tam sayısının en az dörtte üçünün vereceği bir kararla Yüce Divan'a sevk edilebilir¹⁸⁷.

Bu teklifi içeren önerge bir takip şartıdır ve ancak bu şartın yerine getirilmesinden sonra Cumhurbaşkanı hakkında vatana ihanet suçlamasıyla, TBMM tarafından takibat yapılabilir¹⁸⁸ TBMM'nin bu faaliyeti bir iddia faaliyetidir.

584 sayılı TBMM İçtüzüğü'nün aynı konuyu düzenleyen 114. maddesine göre ise, "Anayasa'nın 105. maddesinin son fıkrası gereğince görevde bulunan veya görevden ayrılmış olan Cumhurbaşkanı'nın vatana ihanetten dolayı suçlandırılmasını isteyen önerge, TBMM üye tamsayısının en az üçte birinin imzasıyla TBMM Başkanlığına verilir. Bu önerge derhal TBMM'nin bilgisine de sunulur. Ayrıca hakkında suç isnat edilen Cumhurbaşkanı'na da bu durum bildirilir. Bu önergenin TBMM'nin bilgisine sunulmasından başlayarak yedi gün sonraki ilk birleşimin gündemine alınır. Bu birleşimde hakkında suç isnadında bulunulan Cumhurbaşkanı da dinlenebilir veya Cumhurbaşkanı isterse savunmasını yazılı olarak da gönderebilir. Şayet Cumhurbaşkanı tarafından yazılı olarak savunma yapılırsa, bu savunma Genel Kurul'da aynen okunur. Cumhurbaşkanı'nın da dinlendiği bu görüşme veya savunmadan sonra, TBMM üye tam sayısının en az dörtte üçü ile suçlandırılması istenen Cumhurbaşkanı'nın Yüce Divan'a sevkine karar verilebilir.

¹⁸⁷ Almanya'da Federal Meclis veya Federal Şur'a tarafından Devlet Başkanı kanunda belirtilen karar nisabı ile suçlandırılırsa Anayasa Mahkemesi'nde yargılandırılır. **Kıratlı**, s. 23-24.

¹⁸⁸ **Yanık**, *Yüce Divan*, s. 123.

Görüldüğü üzere TBMM İçtüzüğü “görevde olsun veya olmasın” diyerek, görevden ayrılmış olsalar bile eski Cumhurbaşkanlarının vatana ihanetle suçlanabileceğini hükme bağlamıştır. Dolayısıyla, görevden ayrılmış olsa da, görevi sırasında vatana ihanet suçunu işlediği iddia olunan bir Cumhurbaşkanı’yı yargılama yetkisi Yüce Divan’a aittir¹⁸⁹.

Gerek önergede gerekse Yüce Divan’a sevk kararında hangi ceza hükmüne dayanıldığı ve suçlandırılması istenen Cumhurbaşkanı’nın işlendiği iddia olunan suçun hangi gerekçeyle vatana ihanet sayılması gerektiği belirtilir¹⁹⁰.

Her ne kadar Cumhurbaşkanı ile ilgili soruşturma usulünü düzenleyen, 584 sayılı TBMM İçtüzüğü’nün 114. maddesi İçtüzüğün “Meclis Soruşturması” başlıklı beşinci kısmında düzenlenmiş ise de, Cumhurbaşkanı’nın soruşturma usulü, tam olarak parlamenter bir denetim aracı olan “Meclis Soruşturması” değildir. Meclis Soruşturması sadece Bakanlar Kurulu üyelerinin ceza sorumluluğunun araştırılması için kabul edilen bir denetim mekanizmasıdır. O halde, Cumhurbaşkanı’nın soruşturma usulünün öğretilde iddia edildiği¹⁹¹ gibi bir “Meclis Soruşturması” olmadığını, ondan tamamen farklı özel bir usul olduğunu söyleyebiliriz¹⁹².

Cumhurbaşkanı’nın soruşturma usulü ile Meclis Soruşturması usulü arasında temel farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin, bir bakan için üye tam sayısının onda birinin istemi gerekliken, Cumhurbaşkanı için bu rakam üye tamsayısının üçte biridir. Yine bakanların Yüce Divan’a sevk için salt çoğunluk yeterliken Cumhurbaşkanı’nın sevk için en az dörtte üç çoğunluğun sağlanması gerekmektedir. Bakanlar tüm görev suçları ile ilgili olarak suçlandırılabilirken, Cumhurbaşkanı sadece vatana ihanet isnadıyla suçlandırılabilir. Ayrıca bakanların suça konu eylemlerinin araştırılması için TBMM üyeleri arasından bir soruşturma heyeti görevlendirilirken, Cumhurbaşkanı için böyle bir heyet görevlendirilmesi söz konusu değildir.

¹⁸⁹ **Bakırcı**, Fahri, *TBMM’nin Çalışma Yöntemi*, İmge Kitabevi, Ankara 2000, s. 479; **Gözler**, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, s. 534.

¹⁹⁰ **Arslan**, Çetin, s. 78; **Yanık**, *Yüce Divan*, s. 123.

¹⁹¹ **Arslan**, Çetin, s. 76-78.

¹⁹² **Yanık**, *Yüce Divan*, s. 124.

TBMM Genel Kurulu verilen önerge sonucu yapılan görüşmelerde yeterli şüpheyi ulaşamamış ise, önergeyi reddederek şüpheli Cumhurbaşkanı hakkında takipsizlik kararı vermelidir. Ayrıca TBMM, isnad edilen fiilin sabit olmadığı veya vatana ihanet sayılamayacağı hallerde de Yüce Divan'a sevke yer olmadığına dair karar vermek zorundadır.

2- Meclis Başkanı

Anayasamızın 148. maddesine, 07.05.2010 tarih ve 5982 sayılı Kanun'un 18. maddesiyle getirilen ek ibare ile artık TBMM Başkanı'nın da görevleriyle ilgili suçlardan Yüce Divan'da yargılanacağı hükme bağlanmıştır.

TBMM İçtüzüğü'nün 14. maddesine göre, TBMM Başkanı'nın görevleri şunlardır:

1. Türkiye Büyük Millet Meclisini Meclis dışında temsil etmek;
2. Genel Kurul görüşmelerini yönetmek;
3. Tutanak dergisi ile tutanak özetinin düzenlenmesini denetlemek;
4. Başkanlık Divanına başkanlık etmek ve Divanın gündemini hazırlamak;
5. Danışma Kuruluna başkanlık etmek;
6. Türkiye Büyük Millet Meclisi komisyonlarını denetlemek; işlerde birikme olması halinde komisyon başkanı ve üyelerini uyarmak ve durumu Genel Kurulun bilgisine sunmak;
7. Başkanlık Divanı kararlarını uygulamak;
8. Türkiye Büyük Millet Meclisinin idari ve mali işleri ile kolluk işlerini yürütmek ve denetlemek;

9. Başkanlık Divanı bünyesinde oluşturulacak “Türkiye Büyük Millet Meclisi Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu” aracılığıyla Meclisi ve çalışmalarını yurt içinde ve yurt dışında tanıtıcı tedbirler almak ve yayın yapmak;

10. Kendisine, Anayasa, kanunlar ve İçtüzük gereğince verilen görevleri yerine getirmek.

Mevzuatımızda TBMM Başkanı’nın ne şekilde suçlandırılıp Yüce Divan’a sevk edileceği hususu henüz belirgin olmamakla birlikte bu konuya ilişkin uyum yasaları henüz çıkarılmamıştır. Kanımızca, göreviyle ilgili suç işleyen TBMM Başkanı’nın yargılanabilmesi için TBMM’nin öncelikle onun milletvekilliği dokunulmazlığını kaldırması gerekmektedir. TBMM Başkanlığı’na sunulması beklenen taslak da, TBMM başkanlarının suç işlemeleri durumunda dosyaları Anayasa ve Adalet komisyonlarında ele alınacak ve dokunulmazlıklarının kaldırılması durumunda Yüce Divan’a sevk için oylama yapılacaktır. TBMM Genel Kurulu’nun üçte ikisinin kararıyla Yüce Divan yargılaması mümkün olabilecektir.

3- Başbakan ve Bakanlar (Meclis Soruşturması)

Parlamber hükümet rejimi ile yönetilen ülkelerde Başbakan ve bakanlardan oluşan hükümet, doğrudan doğruya parlamentoya karşı sorumludur. Bu sorumluluğun doğal bir sonucu olarak da parlamento, çeşitli mekanizmalarla hükümeti ve çalışmalarını denetler. Bu denetim mekanizmalarından birisi de Meclis Soruşturması’dır.

Ülkemizde kanun koyucu, soru, meclis araştırması, genel görüşme gibi parlamber denetim araçlarının, önergelerinin verilme şekli, içeriği ve kapsamı ile cevaplandırılma, görüşme ve araştırma yöntemlerinin Meclis İçtüzüğü ile düzenleneceğini öngörmesine rağmen, Başbakan ve bakanların cezai sorumluluğunun araştırıldığı “Meclis Soruşturması”nı, özel olarak Anayasa’nın 100. maddesinde düzenlemiştir. Bu farklılığın temel nedenlerinden biri, diğer denetim

araçlarının tamamı siyasal nitelikte sonuçlar doğururken, Meclis Soruşturması'nın, siyasal sonuçlarının yanında ilgilinin ceza sorumluluğuna da yol açmasıdır¹⁹³.

Meclis Soruşturması, TBMM İçtüzüğü'nün “Meclis Soruşturması ve Yüce Divan’a Sevk” başlıklı beşinci bölümünün 107 ile 113. maddeleri arasında düzenlenmiştir. Buna göre, Başbakan ve bakanların Yüce Divan’a sevk edilebilmesi için, haklarında öncelikle Meclis Soruşturması açılması gerekmektedir. Bu soruşturma sonucunda, TBMM'nin salt çoğunlukla alacağı karar üzerine Başbakan ve bakanların, Yüce Divan’da yargılanması söz konusu olabilir.

Meclis Soruşturması, Anayasa'nın “Türkiye Büyük Millet Meclisinin bilgi edinme ve denetim yolları” başlıklı bölümünün 98. maddesinde, soru, meclis araştırması, genel görüşme ve gensoru ile birlikte düzenlenmiştir. Aynı alt bölümün 100. maddesinde ise, “Meclis Soruşturması”nın tabi olduğu ilke ve kurallara yer verilmiştir.

Öğretide “Meclis Soruşturması”nın hukuki dayanağı ve niteliği konusunda çeşitli görüş ayrılıkları bulunmaktadır.

Feyzioğlu, “Meclis Soruşturması” her ne kadar Anayasa'nın “Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin bilgi edinme ve denetim yolları” başlıklı alt bölümünde düzenlenmiş olsa da soru, meclis araştırması, genel görüşme ve gensorunun aksine parlamenter bir denetim aracı değil, adli denetim aracıdır” diyerek “Meclis Soruşturması”nın ceza muhakemesinin soruşturma evresindeki bir aşaması ve adli bir faaliyet olduğunu ileri sürmektedir¹⁹⁴. Dolayısıyla bu görüşü savunanlara göre TBMM, bu iddia faaliyetini yürütürken CMK'ya göre hareket etmelidir¹⁹⁵.

Özbudun ise “Meclis Soruşturması”nın adli bir faaliyet olmadığını, İçtüzüğün kanun sayılamayacağını ve bu nedenle İçtüzükle vatandaşlar için hak ve yükümlülükler yaratılamayacağını; zira İçtüzüğün yalnızca parlamento üyelerini bağlayacağını ve parlamento dışında bir uygulama alanına sahip olmadığını düşünmektedir. Yazara göre, İçtüzüğe parlamento çalışmaları ile ilgili olmayan

¹⁹³ Yanık, *Yüce Divan*, s. 128.

¹⁹⁴ Feyzioğlu, s. 6; Aynı yönde Bkz. Erem, s. 15; Bilge, s. 30; Öztürk, Bahri, s. 103.

¹⁹⁵ Öztürk, Bahri, s. 103.

vatandaşları bağlayıcı kurallar konamaz¹⁹⁶. Ancak Bakırcı, İktüzükteki tüm hükümlerin doğrudan parlamentonun işleyişi ile ilgili olmadığını, İktüzükte parlamentonun işleyişini ve çalışmasını dolaylı olarak etkileyen bazı kurallara da yer verildiğini belirtmektedir¹⁹⁷.

Karşılaştırmalı hukuk uygulamalarında da, Meclis Soruşturması'nı yargısal bir faaliyet olarak gören ülkelere rastlanmaktadır. Örneğin, ABD'de suçlandırma yetkisine sahip olan temsilciler Meclisi'nin bu faaliyeti, savcının yaptığı çalışmaya benzetilerek yargısal bir faaliyet olarak nitelendirilmektedir¹⁹⁸.

Bizimde katıldığımız görüşe göre ise, "Meclis Soruşturması" kendine özgü (sui generis) bir kurumdur¹⁹⁹. Maddi ölçü açısından yargısal bir işleme benzemesine rağmen, organik bakımdan bir denetleme aracıdır.

Meclis Soruşturması süreci, böyle bir istemi içeren önerenin TBMM'ye iletilmesiyle başlar. Anayasa'nın 100. maddesine göre, Başbakan ya da bakanlar hakkında Meclis Soruşturması açılması, TBMM üye tamsayısının en az onda birinin (55 milletvekili) vereceği bir önerge ile istenebilir ve Meclis bu talebi bir ay içinde görüşerek karara bağlamak zorundadır. Ancak, grup adına grup başkanı veya grup başkanvekillerinin imzasıyla bir önerge verilemez; çünkü Anayasa'nın 100. maddesinin son fıkrasındaki "Meclisteki siyasi parti gruplarında, Meclis Soruşturması ile ilgili görüşme yapılamaz ve karar alınamaz" hükmü buna engeldir.

Önceki Anayasalarımızda, tek bir milletvekiline dahi tanınan, Meclis Soruşturması isteme yetkisi, 1982 Anayasası ile sadece üye tam sayısının onda birine tanınarak başvuru koşulları sınırlandırılmıştır. Ayrıca, 1924 ve 1961 Anayasaları döneminde yargı mercileri de, Meclis Soruşturması isteminde bulunma hakkında sahipken, 1982 Anayasası bu yola son vermiştir. Artık böyle bir görev suçuyla karşılaşan yargı mercileri, görevsizlik kararı vererek durumdan TBMM'yi haberdar

¹⁹⁶ **Özbudun**, *Türk Anayasa Hukuku*, s. 221-223.

¹⁹⁷ **Bakırcı**, s. 22-23.

¹⁹⁸ **Yanık**, *Yüce Divan*, s. 132.

¹⁹⁹ **Bozkurt; İba**, s. 206-218; **Yanık**, s. 132-133; **Tavaş**, İbrahim Halil, "Meclis Soruşturmasında Hukuki Nitelik Sorunu", *Yasama Dergisi*, Sa. 3, Ekim-Kasım-Aralık 2006, s. 82.

etmek zorundadırlar. Ayrıca, Arslan'ın²⁰⁰ iddia ettiği üzere, görevli mahkemenin Yüce Divan sıfatıyla Anayasa Mahkemesi olduğunu belirterek dosyayı Yüce Divan'a gönderemezler²⁰¹. Zira, Bakanlar Kurulu üyelerini görevleriyle ilgili suçlarından Yüce Divan'a sevk edebilme yetkisi Anayasa tarafından münhasıran TBMM'ye tanınmış bir yetkidir.

Meclis soruşturması istemini içeren önergede istemin konusunun ve kapsamının sınırlı olması gerekir. Nitekim TBMM İçtüzüğü'nün 107/2 maddesine göre, Meclis Soruşturması için verilen önergede Başbakan veya bakanın cezai sorumluluğunu gerektiren fiillerin Bakanlar Kurulu'nun genel siyasetinden veya bakanlıkların görevleriyle ilgili işlerden dolayı, görevleri sırasında işlendiğinden bahsedilmesi, hangi fiillerin hangi kanun ve nizama aykırı olduğunun gerekçe gösterilmek ve maddesi yazılmak suretiyle belirtilmesi zorunludur. Buna göre, Başbakan veya bakanlardan bir veya birkaçının genel olarak cezai sorumluluklarının belirlenmesi ve araştırılması için Meclis Soruşturması açılması istenemeyecektir²⁰².

Meclis Soruşturması önergesi yukarıda da belirttiğimiz üzere en geç bir ay içerisinde TBMM'de görüşülür. Bu bir aylık süre Feyzioğlu'na göre hak düşürücü bir süre değil düzenleyici bir süredir²⁰³.

Meclis Soruşturması açılması için önergenin bu görüşmede kabul edilmesi gerekmektedir. Ancak önergenin kabul edilmesi için, Arslan'ın²⁰⁴ ileri sürdüğü üzere, salt çoğunluğun kararı zorunlu değildir. Zira, Meclis Soruşturması önergesinin TBMM'de kabul edilmesi için, mevzuatta farklı bir toplantı ve karar yeter sayısı öngörülmediği için, bu konuda Anayasa'nın 96. maddesinde ki genel kural uygulanacaktır. Dolayısıyla Genel Kurul, üye tamsayısının en az üçte biri (184) ile toplanacak ve üye tamsayısının dörtte birinden az olmamak şartıyla toplantıya katılanların salt çoğunluğunun oyuyla karar verecektir.

²⁰⁰ Arslan, Çetin, s. 80.

²⁰¹ Aynı yönde Bkz. Kumaş, s. 273; Yanık, Yüce Divan, s. 135-136.

²⁰² Şahin, Ali Oğuz, *Başbakanların ve Bakanların Görevleriyle İlgili Cezai Sorumlulukları*, Palme Yayıncılık, Ankara 1999, s. 140.

²⁰³ Feyzioğlu, s. 33; Aksi görüş için Bkz. Yanık, Yüce Divan, s. 140.

²⁰⁴ Arslan, Çetin, s. 82.

Feyzioğlu'na göre, oylamadan önce milletvekillerinin değişiklik önermeleri mümkün değildir²⁰⁵. Ancak bizim de katıldığımız görüşe göre, milletvekilleri görüşmeler sırasında henüz Meclis Soruşturması süreci başlamadığı için, değişiklik önergesi verebilmelidirler²⁰⁶.

Görevde bulunsa da bulunmasa da hakkında soruşturma açılması istenen Başbakan veya bakanın konuşacağı Genel Kurul görüşmesinden sonra, Meclis Soruşturması açılıp açılmaması hakkında Genel Kurulca gizli oyla karar verilecektir.

Anayasa'nın 100/2. maddesine göre, "soruşturma açılmasına karar verilmesi halinde, Meclisteki siyasi partilerin güçleri oranında komisyona verebilecekleri üye sayısının üç katı olarak gösterecekleri adaylar arasından her parti için ayrı ayrı ad çekmek suretiyle kurulacak onbeş kişilik bir komisyon tarafından bir soruşturma yapılır."

Meclis İçtüzüğü'nün 109/2 maddesi uyarınca, komisyon, kendisine bir başkan, bir başkanvekili, bir sözcü ve bir katip seçer.

Meclis İçtüzüğü'nün 109/3 maddesi uyarınca, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 22 ve 24. maddelerine göre, hakimlerin davaya bakmasına veya karara katılmasına engel oluşturacak durumlarda bulunan, Meclis Soruşturması önermesini veren veya daha önce TBMM'de veya dışında bu konudaki görüşünü açıklamış olan milletvekilleri, bu komisyona seçilemezler.

Komisyonunda görevli memur ve raportörler ile stenograf içinde yukarıdaki bu hükümler uygulanır.

Soruşturma komisyonu üye tamsayısının salt çoğunluğu ile toplanır ve toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile karar verir. Komisyon çalışmaları gizlidir.

Soruşturma komisyonu, raporunu kuruluşundan itibaren iki ay içinde TBMM'ye sunar. Soruşturmanın bitirilememesi halinde, komisyona ek olarak iki

²⁰⁵ Feyzioğlu, s. 47.

²⁰⁶ Yanık, *Yüce Divan*, s. 142; Okur, Nurdan; Atalay, Ayşegül, "Yüce Divan Yargılaması", *Anayasa Yargısı İncelemeleri 1*, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara 2006, s. 412.

aylık yeni ve kesin bir süre verilir. Bu süre içinde raporun TBMM Başkanlığı'na teslimi zorunludur. Feyzioğlu'na göre, iki aylık görev süresinin sonunda TBMM, komisyona ek süre vermezse yada komisyon, raporunu dört ayda değil de, süresi geçtikten sonra Meclis'e teslim ederse, soruşturma kendiliğinden sona erer ve ortadan kalkar. Zira, öngörülen bu süreler, hak düşürücü süre niteliğindedir. Buna rağmen, süreye uyulmadan verilen rapor üzerine Meclis tarafından Yüce Divan'a sevk kararı verilir ve dosya gönderilirse Yüce Divan, usulüne göre açılmış bir ceza davasının bulunmadığını tespit ederek ve 5271 sayılı CMK'nın 174. maddesi uyarınca, usulden ret kararı vererek, dosyayı TBMM'ye iade etmelidir²⁰⁷.

Komisyon kamu kurum ve kuruluşları ile özel kuruluşlardan konu ile ilgili bilgi ve belgeleri isteyebilir, gerekli gördüklerine el koyabilir, Bakanlar Kurulu'nun bütün vasıtalarından yararlanabilir, Bakanlar Kurulu üyelerini, diğer ilgilileri, tanık ve bilirkişileri dinleyebilir.

Şüpheli Başbakan veya bakan, Meclis Soruşturması sürecinde isnad edilen suçla ilgili olarak, dokunulmazlıktan yararlanamaz. Bu nedenle haklarında adli mercilerin yardımıyla arama, el koyma ve hatta zorla getirme tedbiri dahi uygulanabilir²⁰⁸.

Komisyon hakkında soruşturma açılması istenen Başbakan veya bakanın savunmasını alır. Bununla ilgili olarak talep edeceği belgeleri temin ettirir.

Meclis İçtüzüğü'nün 111. maddesine uyarınca, komisyon, gerektiğinde alt komisyonlar kurarak Ankara dışında da çalışabilir.

Soruşturma komisyonu raporu Meclis Başkanlığına verildiği tarihten itibaren 10 gün içinde bastırılarak hakkında soruşturma açılması istenen Başbakan veya bakana derhal gönderilir ve ayrıca TBMM üyelerine de dağıtılır. Üyelere dağıtılan raporun 10 gün içinde görüşülmesine geçilir.

²⁰⁷ Feyzioğlu, s. 89-90.

²⁰⁸ Feyzioğlu, s. 111.

Bu görüşmede, görevde bulunsa da bulunmasa da hakkında soruşturma açılması istenen Başbakan veya bakana söz verilir. Son söz, hakkında soruşturma açılması istenen Başbakan veya bakana aittir ve süre sınırlandırılması yapılamaz. Uygulamada bu konuşma, “savunma sadedinde söz” olarak anılmakta ve TBMM İçtüzüğünde “sınırsız süreli” söz hakkının tek örneğini oluşturmaktadır²⁰⁹.

Görüşmeler tamamlandıktan sonra komisyon raporu Genel Kurulca gizli oyla karara bağlanır. Komisyon raporları ile TBMM Genel Kurulu’nun Yüce Divan’a sevk kararında hangi ceza hükmüne dayanıldığı açıkça belirtilir.

Anayasa’nın 100. maddesine göre, Yüce Divan’a sevk kararı ancak üye tam sayısının salt çoğunluğunun gizli oyuyla alınabilir. Buna karşılık, Meclis soruşturmalarının görüşülmesi sırasında, farklı bir toplantı yeter sayısı öngörülmediği için, olağan toplantı yeter sayısı olan 184 üyenin katılımıyla görüşmeler yapılabilecektir.

Bizim de katıldığımız görüşe göre, yapılan oylamalarda, milletvekilleri Feyzioğlu’nun iddia ettiği gibi²¹⁰, sadece raporun kabulü veya reddi yönünde oy vermek zorunda değildir²¹¹. Dolayısıyla, Yüce Divan’a sevk kararı verilirken çekimserler veya oylamaya katılmayanların Yüce Divan’a sevk etmeme taraftarı oldukları varsayılır²¹².

TBMM Yüce Divan’a sevk kararı alırsa dosya, en geç yedi gün içerisinde Başkanlıkça dizi pusulasına bağlanarak Anayasa Mahkemesi Başkanlığı’na gönderilir.

Erem, Yüce Divan’a sevk kararını bir Cumhuriyet Savcısı’nın iddianamesi niteliğinde görmektedir²¹³.

²⁰⁹ Bozkurt; İba, s. 215.

²¹⁰ Feyzioğlu, s. 124.

²¹¹ Yanık, *Yüce Divan*, s. 162.

²¹² Bakırcı, s. 523.

²¹³ Erem, s. 21.

Yine öğretide çoğunluk, TBMM'nin Yüce Divan'a sevk kararını Cumhuriyet Savcısı tarafından verilen kovuşturmayaya yer olmadığı dair kararlar olarak nitelendirmektedir²¹⁴.

Yüce Divan ise verdiği bir kararında, TBMM'nin Yüce Divan'a sevk kararını “dava açan belge” olarak nitelemiştir²¹⁵.

Anayasa'nın 113/3 maddesi uyarınca da, Yüce Divan'a sevk edilen bir bakan bakanlıktan düşer. Görevde olan bir Başbakan'ın Yüce Divan'a sevki halinde ise hükümet istifa etmiş sayılır. Bu kamu görevlileri, yargılama sonucu Yüce Divan'da beraat etseler bile, tekrar eski görevlerine dönemezler. Aynı şekilde Yüce Divan'a gönderilen bir bakana, yargılama sonuçlanıncaya kadar herhangi bir bakanlık görevi de verilmemesi gerekir²¹⁶.

Son olarak, Yüce Divan'a sevk kararının yasama dokunulmazlığına etkisini değerlendirmek gerekir. Bilindiği üzere aynı zamanda milletvekili olan Başbakan ve bakanlar, kural olarak yasama organının kararı olmadıkça gözaltına alınamaz, sorgulanamaz, tutuklanamaz ve yargılanamazlar.

Milletvekili olmayan bakanlar da Anayasa'nın 113. maddesinin son fıkrasının açık hükmü nedeniyle bu dokunulmazlıktan yararlanmaktadırlar. Ancak Yüce Divan'a sevk kararıyla milletvekili olmayan Başbakan veya bakanların bu görevi kendiliğinden sona ereceğinden otomatik olarak dokunulmazlıkları da son bulur.

Ancak milletvekili olan Başbakan veya bakanın Yüce Divan'a sevk edilmesi durumunda dokunulmazlıklarını yitireceklerine dair herhangi bir hüküm mevzuatımızda bulunmamaktadır. Her ne kadar öğretide Yüce Divan'a sevk kararıyla dokunulmazlıkların kendiliğinden kalkmayacağını savunanlar²¹⁷ var ise de bizim de katıldığımız çoğunluk görüşüne göre Yüce Divan'a sevk kararıyla, anılan kamu görevlilerinin dokunulmazlıklarının otomatik olarak kalktığını kabul etmek

²¹⁴ Erem, s. 15; Feyzioğlu, s. 129; Arslan, Çetin, s. 88.

²¹⁵ YDK, E. 1993/1, K. 1995/1, Kt. 12.04.1995, s. 203, <http://www.anayasa.gov.tr>, (01.08.2011).

²¹⁶ Feyzioğlu, s. 132.

²¹⁷ Kunter, s. 89-90.

daha doğru olur²¹⁸. Ancak Yüce Divan’a sevk edilen Başbakan veya bakanın dokunulmazlığı tamamen değil sadece bu dava için kalkmış olduğu kabul edilmelidir²¹⁹.

Yukarıda saydığımız doğrudan ve dolaylı yaptırımlar “Meclis Soruşturması”nın ne derece etkili bir soruşturma usulü olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, “Meclis Soruşturması”nın en etkili parlamenter denetim aracı olduğu konusunda hiçbir kuşkuya yer yoktur²²⁰.

4- Yüksek Hakimler ve Savcılar

Anayasa’nın 148. maddesi Yüce Divan’ın görevini belirtirken; Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Başkan ve üyelerini, Başsavcılarını, Cumhuriyet Başsavcivekilini, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu ve Sayıştay Başkan ve üyelerini görevleri ile ilgili suçlardan dolayı yargılayacağı hükmünü getirmiştir. Yüksek hakim ve savcıların soruşturma usulleri, büyük oranda birbirlerine benzemekle birlikte, her yüksek mahkemenin soruşturma usulü ve yetkili kurulları, kendi kanununda bir takım farklarla düzenlenmiştir.

Dolayısıyla, her bir yüksek mahkeme hakim ve savcılarının soruşturma usulünün ayrı ayrı incelenmesinde yarar vardır.

a- Anayasa Mahkemesi Başkan ve Üyeleri

Anayasa Mahkemesi Başkan ve üyelerinin görevle ilgili suçlarının soruşturma usulü Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü’nün 24. maddesinde düzenlenmektedir. Buna göre, Başkan ve üyelerin, görevlerinden doğan veya görevleri sırasında işledikleri suçlarından dolayı soruşturma açılması, Anayasa Mahkemesi’nin kararına bağlıdır²²¹.

²¹⁸ Aynı yönde Bkz. **Erem**, s. 20; **Feyzioğlu**, s. 128; **Arslan**, Çetin, s. 92.

²¹⁹ **Yanık**, *Yüce Divan*, s. 169.

²²⁰ **Eroğlu**, İzzet, *İnsan Haklarının Parlamenter Denetimi*, TBMM Yayını, Ankara 2007, s. 204.

²²¹ **Kocaoğlu**, A. Mehmet, *Anayasa Hukuku*, Yükseköğretim Kurulu Matbaası, Ankara 1998, s. 434.

Anayasa Mahkemesi İ t z   'n n 24. maddesine göre, Başkan ve üyelerin görevlerinden doğan veya görevleri sırasında işledikleri suçlarla şahsi suçlarından ötürü bir ihbar veya şikayet yapılır veya böyle bir hal   renilirse, durum, Başkanlıkça Mahkemeye bildirilir.

Ancak, imzasız, adressiz yahut takma adla yapılan veya yapıldığı anlaşılan ya da belli bir olayı ve nedeni içermeyen, delilleri ve dayanakları gösterilmeyen ihbar ve  ikayetler Başkanlıkça işleme konulmaz.

Başkan gereken hallerde i i Mahkemeye götürmeden önce bir üyeyi soruşturma açılmasına yer olup olmadığının belirlenmesi için gerekli  n incelemeyi yapmak üzere görevlendirebilir. Mahkemede hazır bulunanlar arasından görevlendirilen bu  ye, incelemesini yaptıktan sonra, durumu, kendi d  ncesini belirtmeksizin bir raporla Başkan'a bildirir.

Görevli  ye tarafından hazırlanan rapor  zerine Mahkemede yapılacak g r   me sonunda, soruşturma açılmasına yer olmadığına karar verildiği takdirde, kararın bir  rne i ilgili üyeye, birer  rne i de ihbar ve şikayette bulunanlara tebliğ edilir.

Mahkemece soruşturma açılmasına karar verildiği takdirde, hazırlık soru turmasını yapmak, CMK'ya göre gereken kararı vermek ve söz konusu kanunun Cumhuriyet Savcılı ına tanıdığı bütün yetkileri kullanmak üzere gizli oyla    kişilik bir Soruşturma Kurulu seçilir. Soruşturma Kuruluna, en çok oy alanlar ve oyların eşitliği halinde kıdemli olanlar seçilmiş sayılır. Bu kurula üyelerden en kıdemlisi Ba kanlık eder.

Görüldüğü  zere Anayasa Mahkemesi Başkan ve üyelerinin soruşturma sürecinde, oluşturulacak    kişilik soruşturma kurulu çok önemli ve etkili bir role sahiptir.

Soruşturma Kurulu, kamu davasının açılmasına gerek görmezse evrakın işlemden kaldırılmasına karar verir. Yapılan soruşturma kamu davasının açılmasını haklı göstermeye yeterli ise iddianame düzenleyerek bu davayı açar ve görevle ilgili

suçlarda Yüce Divan'a; şahsi suçlarda Yargıtay Ceza Genel Kuruluna tevdi olunmak üzere, dosyayı, Başkanlık aracılığıyla Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına gönderir.

Soruşturma Kurulu'nun işlem ve kararları kesindir.

Diğer üst düzey kamu görevlilerinde olduğu gibi ağır cezayı gerektiren suçüstü hallerinde hazırlık soruşturması genel hükümlere tabidir.

Anayasa Mahkemesi Başkan ve üyelerinin şahsi suçlarında, Yargıtay üyelerinin şahsi suçlarına ilişkin hükümler uygulanır ve yargılama makamı Yargıtay Ceza Genel Kurulu'dur²²².

b- Yargıtay Başkanı, Başsavcısı ve Üyeleri

Yargıtay Başkanı, Başsavcısı ve üyeleri hakkındaki görev suçları için öngörülen soruşturma usulü, 2797 sayılı Yargıtay Kanunu'nun 46. maddesinde düzenlenmiştir.

Buna göre, Yargıtay Birinci Başkanı, birinci başkanvekilleri, daire başkanları, üyeleri, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekilinin görevleriyle ilgili veya kişisel suçlarından dolayı haklarında soruşturma yapılabilmesi Birinci Başkanlık Kurulunun kararına bağlıdır.

Ancak, ağır cezayı gerektiren suçüstü hallerinin hazırlık ve ilk soruşturması genel hükümlere tabidir.

Birinci Başkanlık Kurulu kendisine intikal eden veya ettirilen ihbar ve şikayetleri inceleyerek soruşturma açılmasını gerektirir nitelikte gördüğü takdirde, ilk soruşturma yapılması için ceza dairesi başkanlarından birini görevlendirir.

Aksi takdirde kovuşturmaya yer olmadığına ve dosyanın işlem den kaldırılmasına karar verir. Birinci Başkanlık Kurulu'nun verdiği bu karar kesindir.

İlk soruşturma ile görevlendirilen başkan, soruşturmayı ikmal ettikten sonra evrakı Birinci Başkanlık Kuruluna gönderir.

Soruşturmayı yapan ceza dairesi başkanı sorgu hakiminin yetkisini haiz olup Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun soruşturmaya ait hükümlerini uygular.

²²² **Aliefendioğlu**, Yılmaz, *Anayasa Yargısı ve Türk Anayasa Mahkemesi*, Yetkin Yayınları, Ankara 1996, s. 220; **Okur; Atalay**, s. 416.

Ancak bu ceza dairesi başkanının vereceği tutuklama ve tutuklamanın kaldırılması veya kefaletle salıvermeye ait kararları Birinci Başkanlık Kurulunun onaması ile tekemmül eder.

Birinci Başkanlık Kurulu, incelediği evrakı eksik bulursa soruşturmayı yapan başkana tamamlattırır. Son soruşturmanın açılmasına gerek görmediği takdirde evrakın işlemiden kaldırılmasına, aksi halde son soruşturmanın açılmasına karar verir ve görevle ilgili suçlarda Anayasa Mahkemesine, kişisel suçlarda Yargıtay Ceza Genel Kuruluna tevdi olunmak üzere dosyayı Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına gönderir.

Birinci Başkanlık Kurulu'nca evrakın işlemiden kaldırılmasına dair verilen kararlar kesindir. Bizim de katıldığımız görüşe göre, bu tür takipsizlik kararlarının denetime kapatılmış olması hukuk devleti ilkesine aykırıdır²²³.

Oysa sanık kişisel suçlarından ötürü Ceza Genel Kurulunca verilen kararın tefhim veya tebliğ tarihinden itibaren on beş gün içinde yeniden incelenmesini isteyebilir.

c- Danıştay Başkanı, Başsavcısı ve Üyeleri

Danıştay Başkanı, Başsavcısı ve üyelerinin işledikleri görev suçlarının soruşturulması usulü 2575 sayılı Danıştay Kanunu'nun "Ceza Kovuşturması" başlıklı, yedinci bölümünün 76. ve 81. maddeleri arasında düzenlenmiştir.

Buna göre, Danıştay Başkanı, Başsavcı, başkanvekilleri, daire başkanları ve üyelerin görevlerinden doğan veya görevleri sırasında işlemiş bulundukları suçlardan dolayı, Danıştay Başkanının seçeceği bir daire başkanı ile iki üyeden oluşan bir kurul tarafından ilk soruşturma yapılır.

Danıştay Başkanı hakkında soruşturma, kendisinin katılmayacağı Başkanlık Kurulunca²²⁴ seçilecek bir daire başkanı ile iki üyeden oluşan bir kurul tarafından yürütülür.

²²³ Öztürk; Erdem, s. 813; Yanık, *Yüce Divan*, s. 176-177.

²²⁴ Danıştay Kanunu'nun 19/1. maddesine göre, "Başkanlık Kurulu, Danıştay Başkanı'nın başkanlığında Başsavcı, başkanvekilleri ve daire başkanlarından oluşur."

Kurul, soruşturma sonunda düzenleyeceği fezlekeyi ve buna ilişkin evrakı Danıştay Başkanına, soruşturma Danıştay Başkanı hakkında ise fezlekeyi ve evrakı başkanvekiline verir. Bu husustaki dosya Danıştay Başkanı veya vekili tarafından gerekli karar verilmek üzere İdari İşler Kurulu Başkanlığına gönderilir. Bu kurulun vereceği kararlar sanığa ve varsa şikayetçiye tebliğ olunur. Dolayısıyla, Danıştay uygulamasında, savcılık ve iddianame yerine geçen “dava açan belgeyi” hazırlama görevi İdari İşler Kurulu tarafından yerine getirilmektedir.

Yargılamanın men’i kararları, yani kovuşturmaya yer olmadığına dair kararlar kendiliğinden ve son soruşturmanın açılmasına dair kararlar itiraz üzerine İdari İşler Kurulu Başkan ve üyelerinin katılmayacağı Danıştay Genel Kurulunda incelenir.

Bu kararlara itiraz süresi bu kararın sanığa veya şikayetçiye tebliğ tarihinden itibaren on gündür. Danıştay Genel Kurulunun bu toplantılarında yeter sayı en az otuz birdir.

Toplantıda hazır bulunanlar çift sayıda ise en kıdemsiz üye toplantıya katılmaz.

Danıştay Kanunu’nun 78. maddesine göre, yukarıdaki ifade ettiğimiz kurullarda inceleme evrak üzerinde yapılır. Sanıklar, soruşturma dosyalarını son soruşturmanın açılmasına dair kararın tebliği üzerine, kararı veren kurulun tetkik hakiminin gözetimi altında inceleyebilirler.

Kararlar, kurulun tetkik hakimi tarafından Tebligat Kanunu hükümlerine göre ilgililere tebliğ edilir.

Son soruşturmanın açılmasına dair verilen kararlar üst kurulca onanmak veya itiraz olunmamak suretiyle kesinleştikten sonra, soruşturma dosyası, gereği yapılmak üzere Danıştay Başkanı veya vekili tarafından Cumhuriyet Başsavcısına gönderilir. Gönderilen bu belge, iddianame yerine geçen “dava açan belge” niteliğindedir. Bu hükümde adı geçen Cumhuriyet Başsavcısı, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı’dır. Ancak Yüce Divan yargılamasında Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı soruşturma

yapma yetkisine sahip olmadığı gibi, dava açma yetkisine de sahip değildir. Öztürk-Erdem'e göre, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı'nın buradaki rolü, dosyayı geldiği biçimiyle Yüce Divan'a göndermekten ibarettir. Zira, burada dava açma yetkisi Danıştay Soruşturma Kurulu'na aittir ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı'nın buradaki yetkisi şekli bir yetkidir²²⁵.

Soruşturma yapanlar, soruşturmalar üzerine karar verecek olan kurulların toplantılarına katılamazlar.

d- Sayıştay Başkanı ve Üyeleri

Sayıştay Başkan ve üyelerinin görev suçlarında, soruşturmanın nasıl yürütüleceğine ilişkin hükümler, 832 sayılı Sayıştay Kanunu'nun 96. maddesinde düzenlenmiştir.

Buna göre, Sayıştay Başkan ve üyelerinden birinin görevi ile ilgili veya görev sırasında işlediği bir suçun soruşturmasını Sayıştay Genel Kurulunca seçilecek üç daire başkanı ve iki üyeden kurulu beş kişilik bir soruşturma heyeti yapar. Bu heyet gerekli çalışmaları yaparak hazırlayacağı fezlekeyi kovuşturmaya veya kovuşturmaya yer olmadığına dair karar vermek üzere Daireler Kurulu'na gönderir. Bu Kurulun vereceği kovuşturmaya yer olmadığına dair karar kendiliğinden, yargılamanın lüzumuna dair olan karar ise itiraz üzerine Sayıştay Genel Kurulunca incelenir. İtiraz süresi kararın tebliği tarihinden itibaren on beş gündür.

Genel Kurulca verilen yargılamanın men'ine yani kovuşturmaya yer olmadığına dair karar kesindir.

İlk soruşturma kurulunun seçimine şüpheli üyeler ve kovuşturmaya veya kovuşturmaya yer olmadığına dair karar görüşmelerine ise, ilk soruşturma kurulu üyeleri ile şüpheli üyeler katılamazlar.

Daireler Kurulu kararları şahsi davacılar varsa onlara da tebliğ olunur.

Kovuşturmanın yapılması yönündeki kararın kesinleşmesi üzerine, dosya Yüce Divan'a gönderilir.

²²⁵ Öztürk; Erdem, s. 816.

Sayıştay Başkan ve üyelerinin görevleri dışında şahsi bir suç işlemeleri halinde yapılacak kovuşturmada Yargıtay üyelerinin şahsi suçlarının kovuşturmasına ilişkin hükümler uygulanır.

e- Askeri Yargıtay Başkanı, Başsavcısı ve Üyeleri

Askeri Yargıtay Başkanı, Başsavcı ve üyelerinin görev suçları nedeniyle yapılacak soruşturma usulü, 1600 sayılı Askeri Yargıtay Kanunu'nun "görevle ilgili suçlar" başlıklı 37. maddesinde düzenlenmiştir.

Buna göre, Askeri Yargıtay Başsavcısı, İkinci Başkanı, daire başkanları ve üyelerinin görevle ilgili suçlarını her ne suretle olursa olsun haber alan Başkan, ilgililer hakkında soruşturma açılmasına gerek olup olmadığına karar vermek üzere konuyu Genel Kurula intikal ettirir. Askeri Yargıtay Başkanının görevle ilgili suçlarına ait ihbar ve şikayetler Milli Savunma Bakanı tarafından Genel Kurula intikal ettirilir. İmzasız, adressiz veya takma adla yapılan ihbar ve şikayetler işleme konulmaz²²⁶.

Genel Kurul önce soruşturma açılmasına yer olup olmadığının belli edilmesi için bir veya üç üyeyi görevlendirir. Bu üye veya üyeler incelemelerini yaptıktan sonra kanaatlerini belirtmeksizin durumu bir raporla Başkanlığa bildirirler.

Bu rapor üzerine Genel Kurulda yapılacak görüşme sonunda kovuşturmaya yer olmadığına karar verildiği takdirde, kararın bir örneği ilgiliye, bir örneği de varsa şikayette bulunana tebliğ olunmak üzere Başkanlığa sunulur. Bu karar kesindir.

Soruşturma açılmasına karar verildiği takdirde Askeri Mahkemeler Kurulu ve Yargılama Usulü Kanununa göre gerekli soruşturmayı yapmak üzere gizli oyla üç üye görevlendirilir. Soruşturmayı yapacak bu kurula, üyelerden en kıdemlisi başkanlık eder. Kurul, askeri savcıların soruşturma yetkisine sahiptir. Bu Soruşturma Kurulu, yaptığı soruşturma sonucunu bir raporla tespit ederek Genel Kurul Başkanına arz eder.

Genel Kurul son soruşturmanın açılmasına karar verdiği takdirde soruşturma dosyası Askeri Yargıtay Başkanlığı tarafından Yüce Divana sunulmak üzere Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına gönderilir.

²²⁶ Yanık, *Yüce Divan*, s. 181.

f- Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Başkanı, Başsavcısı ve Üyeleri

Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Başkanı, Başsavcısı ve üyeleri, 1982 yılına kadar olağan yetkili mahkemelerde yargılanmışlardır. Anılan bu kişilerin görev suçlarıyla ilgili Yüce Divan'da yargılanması ilk kez 1982 Anayasası ile gerçekleşmiştir.

Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Başkanı, Başsavcısı ve üyelerinin görev suçlarıyla ilgili yapılacak soruşturmanın usulü, 1602 sayılı Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Kanunu'nun 32. maddesinde düzenlenmiştir.

Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Başsavcısı, Daire Başkanları ve üyelerinin göreve ilişkin suçlarını her ne suretle olursa olsun haber alan Başkan, konuyu Genel Kurula intikal ettirir. Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Başkanının görev suçlarına ait ihbar ve şikayetler Milli Savunma Bakanı tarafından Genel Kurula intikal ettirilir.

Soruşturmanın yapılabilmesi için Genel Kurul gizli oyla kendi arasından üç kişilik bir kurul seçer. Kurula üyelerden en kıdemlisi Başkanlık eder. Kurul askeri savcıların soruşturma yetkisine sahiptir²²⁷.

Bu Kurul, yapılan ihbar ve şikayeti kovuşturmaya değer görmez veya yapılan soruşturmayı kamu davasının açılmasını haklı göstermeye yeterli bulmaz ise kovuşturmaya yer olmadığına karar verir ve kararın bir örneğini ilgiliye, bir örneğini de varsa şikayette bulunana tebliği eder. Bu kararlar kesindir.

Kurulca dava açılmasına karar verildiği takdirde bu karar ve soruşturma dosyası Başkanlıkça Askeri Yargıtay Başsavcılığına gönderilir.

Askeri Yargıtay Başsavcısı bir iddianame ile dava dosyasını Askeri Yargıtay Başkanlar Kurulunun belli edeceği Askeri Yargıtay Dairesine verir. Bu Daireye ve temyiz yolu ile inceleme yapacak Daireler Kuruluna soruşturma yapan veya hükümde bulunan üyeler katılamaz. Bu hallerde Daire veya Daireler Kurulu toplanmazsa noksan üyeler diğer dairelerden tamamlanır.

Hükmü veren Daire, Daireler Kuruluna karşı direnebilir. Direnme üzerine Daireler Kurulunca yeniden verilecek karara uyulması zorunludur.

²²⁷ Yanık, *Yüce Divan*, s. 183.

Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Başkanı, Başsavcı, Daire Başkanları ve üyelerin genel yargıya tabi şahsi suçlarının kovuşturulmasında ise Yargıtay Başkan ve üyeleri ile Cumhuriyet Başsavcılarının şahsi suçlarının kovuşturulmasına ilişkin hükümler uygulanır.

Yüce Divan tarihinde, yargılanan başkan, üye veya başsavcı olmamıştır²²⁸.

5- Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Üyeleri

Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu (HSYK) üyelerinin göreve ilişkin suçlarının soruşturulması usulü 6087 sayılı HSYK Kanunu'nun 38. maddesinde düzenlenmiştir. Ancak bu hükümde HSYK üyelerinden sadece seçimle gelen üyelerinin göreve ve şahsi suçlarına ilişkin soruşturma usulü düzenlenmiştir.

HSYK Başkanı olan Adalet Bakanı'nın göreve ilişkin suçları bilindiği üzere Meclis Soruşturması'nın konusunu oluşturur. HSYK'nın Yargıtay ve Danıştay'dan gelen üyelerinin göreve ilişkin suçlarının soruşturması ise bağlı oldukları yüksek mahkemenin özel kanunlarındaki hükümlere göre icra edilmektedir. HSYK'ya Cumhurbaşkanlığı ve Türkiye Adalet Akademisi'nce seçilen üyeler hakkında ise yine bağlı oldukları kurum veya kuruluşun özel kanunlarındaki hükümler uygulanacaktır.

Kurulun seçimle gelen üyelerinin görevleriyle ilgili suçları ile kişisel suçları hakkındaki soruşturma ve kovuşturma izni işlemleri Genel Kurul tarafından, kovuşturma açılması kararı ve kovuşturma mercilerinin belirlenmesi ise gösterilen yetkili merciler tarafından bu 6087 sayılı Kanun hükümleri uyarınca yapılır.

Kurulun seçimle gelen üyeleri hakkında yapılan ihbar ve şikâyetlerde Başkan, işi Genel Kurula götürmeden önce daire başkanlarından birine ön inceleme yaptırabilir. Görevlendirilen bu daire başkanı, incelemesini yaptıktan sonra, durumu bir raporla Başkana bildirir.

Başkan suç ihbar veya şikâyetini doğrudan ya da inceleme yaptırdıktan sonra Genel Kurula sunar. Yapılan görüşme sonucunda; soruşturma açılmasına yer olmadığına ya da soruşturma açılmasına karar verilir. Soruşturma açılmasına karar verilmesi hâlinde, üyeler arasından, gizli oyla, üç kişilik bir soruşturma kurulu

²²⁸ Yanık, *Yüce Divan*, s. 106.

seçilir. Soruşturma kuruluna, en yüksek oyu alan, oyların eşitliği hâlinde ise yaşça büyük olan başkanlık eder.

Soruşturma kurulu, 5271 sayılı Kanuna göre işlem yapar ve kanunların Cumhuriyet savcısına tanıdığı bütün yetkileri kullanır. Soruşturma sırasında hâkim kararı alınması gereken hususlarda ilgililer hakkında isnat edilen suçun niteliğine göre belirlenmiş bulunan kovuşturma mercilerine başvurur.

Soruşturma kurulu, soruşturmayı tamamladıktan sonra kovuşturma açılmasına yer olup olmadığı hakkındaki kanaatini belirten bir rapor hazırlayarak, rapor ve eklerini Genel Kurula verir.

Genel Kurul, dosyayı inceledikten ve varsa eksiklikleri tamamlattıktan sonra, kovuşturma yapılmasına gerek görmediği takdirde evrakın işleminden kaldırılmasına karar verir; aksi halde kovuşturma yapılmasına izin verir.

Kovuşturma yapılmasına ilişkin verilen iznin kesinleşmesi üzerine dosya, görevle ilgili suçlarda Yüce Divan sıfatıyla Anayasa Mahkemesine kamu davası açılmak üzere Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına gönderilir.

Kanaatimizce Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı'nın bu aşamadan sonraki rolü “dava açan belgeyi” kendisine geldiği şekliyle aynen Yüce Divan’a sunmaktır.

Kurulun seçimle gelen üyelerinin, Kurul üyesi olmadan önceki suç teşkil eden eylemlerinden dolayı soruşturma yapılması ve kovuşturma izni verilmesi işlemleri, bulunduğu aşamadan itibaren Genel Kurul tarafından bu Kanun hükümlerine göre yürütülür.

HSYK'nın tabi üyesi olan Adalet Bakanlığı Müsteşarı'nın Kurul'daki görevine ilişkin suçlarının soruşturması da yine 6087 sayılı HSYK Kanunu hükümleri uyarınca yapılır ve bu suçlarda yargılama yetkisi yine Yüce Divan'a aittir (6087 sayılı Kanun m. 39).

6- Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanları

Anayasa'nın 148. maddesine 07.05.2010 tarih ve 5982 sayılı Kanun'un 18. maddesiyle getirilen ek madde uyarınca daha önce görevleriyle ilgili suçlardan ötürü Genelkurmay Başkanlığı nezdindeki askeri mahkemede yargılanmaları öngörülen Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet komutanlarının bundan sonra Yüce Divan'da yargılanmasının önü açılmıştır.

Genelkurmay Başkanı ile Kara, Hava, Deniz Kuvvetleri Komutanları ile Jandarma Genel Komutanı'nın görevleriyle ilgili suçlardan ötürü Yüce Divan'a sevki usulü henüz yasalaşmamış olup halen taslak olarak TBMM komisyonlarındadır.

Askeri Hakimler Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı'nın²²⁹ 31. maddesi uyarınca, 353 sayılı Kanun'a 9. maddeden sonra gelmek üzere 9-A maddesi eklenmiştir. Yüce Divan'da Yargılanacak Asker Kişilerle İlgili Usul başlıklı bu madde hükmü uyarınca Genelkurmay Başkanı, Kara, Hava ve Deniz Kuvvetleri Komutanlarının görevleriyle ilgili suçlarından dolayı bu kişilere soruşturma açılması Başbakan'ın, Jandarma Genel Komutanı hakkında ise İçişleri Bakanı'nın iznine tabidir²³⁰.

Anılan bu üst düzey komutanların görevleriyle ilgili suç işlediklerine dair ihbar ve şikayet alan veya böyle bir durumu öğrenen Başbakan veya İçişleri Bakanı, araştırma gerektiriyorsa ön inceleme yaptırarak soruşturma izni verilmesine veya verilmemesine karar verir.

Soruşturma izni verilmesi durumunda soruşturma dosyası Yargıtay Başkanlığı'na gönderilir. Yargıtay Başkanı ilgililer hakkında kovuşturma açılmasına lüzum olup olmadığına karar verilmek üzere konuyu Yargıtay Ceza Genel Kurulu'na intikal ettirir. Ceza Genel Kurulu tarafından kovuşturma açılmasına yer olup olmadığının belirlenmesi için gizli oyla üç üyeden oluşan bir komisyon oluşturur. Komisyon Cumhuriyet Savcısı'nın soruşturma yetkisine sahip olup, yapacağı soruşturma sırasında hakim kararı alınması gereken hususlarda Yargıtay'ın ilgili ceza

²²⁹ <http://www2.tbmm.gov.tr/d23/1/1-1014.pdf>, (05.08.2011).

²³⁰ <http://www2.tbmm.gov.tr/d23/1/1-1014.pdf>, s. 24, (05.08.2011).

dairesine başvurur. Komisyon yaptığı soruşturma sonucunu bir rapor ile tespit ederek Ceza Genel Kurulu'na sunar.

Bu rapor üzerine Ceza Genel Kurulu'nda yapılacak görüşme sonunda kovuşturmayaya yer olmadığına dair karar verildiği takdirde, kararın bir örneği ilgiliye, bir örneği de varsa şikayetçiye tebliğ olunmak üzere Yargıtay Başkanlığı'na sunulur. Ceza Genel Kurulu'nca verilen kovuşturmayaya yer olmadığına dair kararlar kesindir.

Ceza Genel Kurulu kovuşturma açılmasına karar verdiği takdirde, soruşturma dosyası Yargıtay Başkanlığı tarafından Yüce Divan'a sunulmak üzere Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'na gönderilir.

B- Kovuşturma Evresi

Yüce Divan soruşturması evresinden sonraki aşaması kovuşturma yani yargılama aşamasıdır. Anayasa Mahkemesi'nin Yüce Divan sıfatıyla yaptığı yargılama esasen bir ceza yargılamasıdır ve bu nedenle yapılan bu yargılamada 6216 sayılı Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun ile birlikte yürürlükte bulunan 5271 sayılı CMK hükümleri de uygulanır. Bu husus, 6216 sayılı Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 57/1. maddesinde de açıkça ifade edilmiştir. Buna göre, "Genel Kurul, Yüce Divan sıfatıyla çalışırken yürürlükteki kanunlara göre duruşma yapar ve hüküm verir". Bu durumda, Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'da düzenlenmeyen konularda Ceza Muhakemesi Kanunu'nun ilgili hükümleri uygulanacaktır.

6216 sayılı Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un yedinci, sekizinci ve dokuzuncu bölümünde Yüce Divan yargılamasında uygulanacak usul kurallarına yer verilmiştir.

Yüce Divan yargılamasının bütün aşamalarında ceza muhakemesi hukukunun temel ilkelerine de titizlikle uyulmalıdır. Bu ilkelerden en önemlisi Yüce Divan yargılamasında da uyulması zorunlu olan "kanunilik ilkesi"dir. Zira bilindiği üzere, Yüce Divan, Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında

Kanun'un 57/1 maddesine göre yürürlükteki kanunlara göre duruşma yapar ve hüküm verir.

Yüce Divan yargılamasında “kanunilik ilkesi” kadar önemli başka bir ilke ise AİHS'nin 6. ve 1982 Anayasası'nın 36. maddesinde düzenlenen “adil yargılanma ilkesi”dir. Öztürk' e göre Yüce Divan yargılamasının temel ilkeleri, “hukuk devleti”, “insan haklarının gerçekleştirilmesi”, “adaletin sağlanması”, “hukuki güvenliğin sağlanması”, “insan haysiyetinin korunması”, “işkence yasağı”, “dürüst işlem”, “tarafsız ve bağımsız yargı”, “yargılamanın sözlülüğü”, “tabii hakim”, “yargılamanın aleniliği”, “özel yaşamın gizliliği”, “maddi gerçeğin araştırılması” ve “kanuni delil” ilkeleridir²³¹.

1- Dava Açan Belgenin İadesi veya Kabulü

Dava açan belgenin Yüce Divan'a ulaşmasıyla, Yüce Divan yargılaması başlamaz. Yargılamanın başlaması için, Yüce Divan'ın 5271 sayılı CMK'nın 174. maddesi uyarınca, onbeş gün içinde dava açan belgenin kabulü veya iadesi konusunda bir karar vermesi gerekir. Bu süre, dava açan belgenin Yüce Divan'a ulaştığı, yani evrak kayıt defterine işlendiği gün işlemeye başlar²³². CMK'nın 174. maddesine göre, onbeş gün içinde iade edilmeyen dava açan belgeler kabul edilmiş sayılır.

Bu süre içerisinde Yüce Divan dava açan belgenin CMK'nın 170 ve 174. maddelerinde öngörülen hususları içerip içermediğini ilgili kuruluş kanunları, Anayasa'nın 105. ve TBMM İçtüzüğü'nün 114. maddesinde öngörülen usule uygun olarak verilip verilmediğini inceleyecektir.

6216 sayılı Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 57/2 maddesine uyarınca, Yüce Divan, 5271 sayılı CMK'daki iddianamenin iadesi sebeplerinden başka esaslı hukuka aykırı hallerin bulunması halinde de iddianamenin veya iddianame yerine geçen belgelerin iadesine karar verebilir.

²³¹ Öztürk, Bahri, s. 68-86.

²³² Yanık, *Yüce Divan*, s. 188, dn. 197.

Uygulamada, dava açan belgenin Yüce Divan’a ulaşmasından sonra, Başkan, dosyayı ilk incelemesini yapıp bir rapor hazırlamak üzere bir Raportörü görevlendirmektedir. Raportörün ilk inceleme raporunu vermesinden sonra Yüce Divan tarafından yapılan incelemede, eksiklik veya yanlışlık olduğu tespit edilirse, esasın incelemesine geçilmeksizin, eksikliklerin ve yanlışlıkların düzeltiltilip tamamlattırılmasına veya mahkemenin yetkisiz olduğu tespit edilirse başvurunun reddine karar verilir. Raportörler, inceledikleri işlerle ilgili ilk inceleme toplantılarında hazır bulunurlar ve gerekli açıklamaları yaparlar.

Bizim de katıldığımız görüşe göre, TBMM’ye sevk kararında, delillere yeterince yer verilmemesi veya yeterince delil sunulmamasının bir iade nedeni olmaması gerekmektedir.²³³ Yanık ise, eksiklik ve yanlışlıklar giderilmeden kovuşturma yapılamayacağından bahisle bu görüşe karşı çıkmaktadır²³⁴. İlgili kuruluşlar soruşturma aşamasında yeterli delil ve şüpheyne ulaşmaları halinde “dava açan belge” düzenleyerek Yüce Divan’a dava açacaklardır. Kanımızca burada delillerin yeterliliğini değerlendirecek olan, soruşturma makamı olan kurum ve kuruluşlardır. Yüce Divan kendisine sunulan delilleri yeterli görmezse kendisi yapacağı yargılama aşamasında bu delilleri çoğaltabilir. Dolayısıyla, Yüce Divan delillerin eksik olması halinde dava açan belgenin iadesine karar vermemelidir. Ceza yargılamalarında genel mahkemelerin uyguladığı usul de budur ve bu yöntem kanımızca Yanık’ın iddia ettiği üzere²³⁵ “adil yargılanma” ilkesine aykırılık teşkil etmez. Kaldı ki suçun sübutuna mutlak şekilde etki etmeyecek delil eksikliği 5271 sayılı CMK’da belirtilen iddianamenin iadesi nedenleri arasında da gösterilmemiştir.

CMK’nın 174/2 maddesinde de belirtildiği üzere, Yüce Divan, dava açan belgeleri, suçun hukuki nitelendirmesi sebebiyle iade edemez. Bununla birlikte Yüce Divan, dava açan belgedeki suçun nitelendirmesiyle bağlı değildir. Bu nedenle, şayet yargılama aşamasında suç vasfı değişirse, Yüce Divan, görevsizlik kararı vererek dosyayı görevli mahkemeye gönderebilir.

²³³ Özen, s. 29.

²³⁴ Yanık, *Yüce Divan*, s. 189.

²³⁵ Yanık, *Yüce Divan*, s. 190.

Yüce Divan, ilk iade kararında belirtilmeyen sebeplere dayanarak, yeniden dava açan belgenin iadesi yoluna gidemez.

Buraya kadar ele aldığımız yasal düzenlemeler doğrultusunda, dava açan belgenin iade edilebileceği, ilkesel olarak öğreti²³⁶ ve Yüce Divan kararlarında²³⁷ da kabul edilmektedir.

2- Duruşma Hazırlığı

5271 sayılı CMK'nın 175. maddesine göre, dava açan belgenin Yüce Divan tarafından kabulüyle, kamu davası açılmış olur ve böylece Yüce Divan yargılamasının kovuşturma evresi başlar. Yüce Divan'da duruşma hazırlığı işlemleri yapılırken, CMK'da öngörülen hükümlere göre işlemler yapılacaktır. Duruşma hazırlığı CMK'nın "duruşma hazırlığı" başlıklı 175. ve 181. maddeleri arasında düzenlenmiştir.

Yüce Divan, dava açan belgenin kabulünden sonra, tensip tutanağı düzenleyerek duruşma gününü belirler ve duruşmada hazır bulunması gereken kişilere gerekli tebligatlar çıkarılır. CMK'nın 176. maddesine göre, iddianame yerine geçen dava açan belge de, çağrı kağıdı ile birlikte sanığa tebliğ olunur; ancak, çağrı kağıdının tebliğiyle duruşma günü arasında en az bir hafta süre bulunmalıdır. Ayrıca tutuklu olmayan sanığa gönderilen çağrı kağıdında, mazereti olmaksızın duruşmaya gelmediği takdirde, zorla getirileceği yazılır. Tutuklu sanığın çağrılması da, duruşma gününün tebliği suretiyle yapılır.

Duruşma hazırlığı işlemleri, kovuşturmanın ve duruşmanın, en kısa sürede, eksiksiz ve kesintisiz olarak yapılabilmesini sağlamak amacıyla yapılan işlemlerdir. Duruşma hazırlığı aşamasında soruşturma aşamasında eksik bırakılan keşif ve bilirkişi incelemesi işlemleri de yapılabilir.

Duruşma hazırlığı işlemleri tekemmül ettikten sonra, yargılamanın duruşma aşamasına geçilir.

²³⁶ Okur; Atalay, s. 414.

²³⁷ YDK, E. 2004/4, K. 2007/2, Kt. 05.10.2007, s. 73, <http://www.anayasa.gov.tr>, (01.08.2011).

3- Duruşma

Anayasa Mahkemesi Yüce Divan sıfatıyla çalıştığı konular haricindeki işlemlerini dosya üzerinden yapar. Anayasa Mahkemesi'nin sadece Yüce Divan sıfatıyla çalışırken duruşma yapması, bu görevin ceza yargılaması yönünün olması ile açılanabilir.

Anayasa Mahkemesi Yüce Divan sıfatıyla çalışırken, 6216 sayılı Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 57/1 maddesine göre yürürlükteki kanunlara göre duruşma yapar ve hüküm verir. Bu nedenle Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'da hüküm bulunmayan hallerde, CMK'nın ilgili hükümleri uygulanır.

Yüce Divan Başkanı'nın, duruşmanın hazırlığı evresinde belirlediği günde, duruşmada hazır olması gerekenlerin yoklamasıyla başlayan, aleni ve sözlü olarak devam eden, karşılıklı delillerin ikame edilip tartışıldığı ve son sözün sanığa verilmesinden sonra, hüküm aşamasına geçilmesiyle sona eren ceza yargılaması evresine “duruşma” denir²³⁸.

5271 sayılı CMK'nın “duruşmanın başlaması” başlıklı 191. maddesine göre, sanığın ve müdafiinin hazır bulunup bulunmadığı, çağrılmış tanık ve bilirkişilerin gelip gelmedikleri saptanarak duruşmaya başlanır. Mahkeme başkanı veya hâkim, duruşmanın başladığını, iddianamenin kabulü kararını okuyarak açıklar. Daha sonra duruşmada, sırasıyla;

- a) Sanığın açık kimliği saptanır, kişisel ve ekonomik durumu hakkında kendisinden bilgi alınır,
- b) İddianame veya iddianame yerine geçen belge okunur,
- c) Sanığa, yüklenen suç hakkında açıklamada bulunmamasının kanuni hakkı olduğu ve CMK'nın 147. maddesinde belirtilen diğer hakları bildirilir,
- d) Sanık açıklamada bulunmaya hazır olduğunu bildirdiğinde, usulüne göre sorgusu yapılır.

Duruşma evresini, Yüce Divan Başkanı yönetir ve sanığı sorguya çeker.

²³⁸ **Yanık**, *Yüce Divan*, s. 222.

6216 sayılı Kanun'un 57/3. maddesine göre, Yüce Divanda sorgusu yapılmış olan sanığın, sonraki oturumlara gelmemesi ve Yüce Divan tarafından da duruşmada hazır bulunmasına gerek görülmemesi hallerinde, duruşmadan varestede tutulma talebi olmasa dahi yokluğunda duruşmaya devam edilerek kamu davası sonuçlandırılabilir. Müdafî ise her zaman duruşmada hazır bulunabilir.

Duruşma aşamasında Başkan delillerin karşılıklı ikame edilmesini sağlar. Duruşma kural olarak herkese açıktır; ancak, CMK'nın 182/2. maddesi uyarınca, genel ahlakın veya kamu güvenliğinin kesin olarak gerekli kıldığı hallerde, duruşmanın bir kısmının veya tamamının kapalı yapılmasına mahkemece karar verilebilir.

Duruşma sırasında Başkanın uygun göreceği teknik araçlarla kayıt yapılır. Bu kayda dayanılarak düzenlenen duruşma tutanaklarının her sayfası Başkan ile tutanağı düzenleyenler tarafından imzalanır.

Anayasa'nın 148. maddesi ve 6216 sayılı Kanun'un 57/5. maddesine göre Yüce Divan'da duruşma aşamasında savcılık görevini Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı veya Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekili yapar. Yargıtay Cumhuriyet savcılarında görevlendirilenler de Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı veya Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekiliyle birlikte duruşmaya katılabilir. Erem, Yüce Divan'ın genel yüksek mahkemelerden ayrı bir yüksek mahkeme olarak teşkil edilmesine rağmen genel bir yüksek mahkeme olan Yargıtay'da görevli Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı'nın Yüce Divan'da iddia makamında bulunmasını eleştirmektedir²³⁹.

6216 sayılı Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 59. maddesine göre, Başkan ve üyeler;

a) Kendilerine ait olan veya kendilerini ilgilendiren dava ve işlere,

b) Aralarında evlilik bağı kalkmış olsa bile eşinin, kan veya akrabalık yönünden üstsoy ve altsoyunun, dördüncü dereceye kadar (bu derece dahil) kan yönünden ve akrabalığı doğuran evlilik bağı kalkmış olsa bile üçüncü dereceye kadar (bu derece dahil) akrabalık yönünden civar hısımlarının veya aralarında evlatlık bağı bulunan kimselerin dava ve işlerine,

²³⁹ Erem, s. 14.

c) Dava ve iş sahiplerinin vekili, vasisi veya kayyımı sıfatıyla hareket ettiği dava ve işlere,

d) Hakim, savcı, hakem sıfatıyla bakmış veya tanık ya da bilirkişi olarak beyanda bulunmuş olduğu dava ve işlere,

e) İstişari görüş ve düşüncesini ifade etmiş olduğu dava ve işlere, bakamazlar.

6216 sayılı Kanun'un 60/1 maddesi uyarınca, Yüce Divan yargılamasında, Başkan ve üyeler tarafsız hareket edemeyecekleri kanısını haklı kılan hallerin olduğu iddiası ile reddolunabilirler. Bu takdirde, Genel Kurul ya da bölümlerde ilgili üye katılmaksızın ret konusu hakkında kesin karar verilir. Ret talepleri şahsidir ve de Genel Kurul ya da bölümlerin toplanmasına mani olacak sayıda üyenin reddine ilişkin talepler dinlenmez.

6216 sayılı Kanun'un 60/4. maddesi uyarınca, ret dilekçesinde, ret sebeplerinin açıkça gösterilmesi ve delillerin birlikte bildirilmesi gereklidir. Bu şartları taşımayan dilekçeler reddolunur ve burada "yemin" delil teşkil etmez.

6216 sayılı Kanun'un 60/4. maddesi uyarınca, ret talebinin kötü niyetle yapıldığının anlaşılması ve esas yönünden kabul edilmemesi halinde, talepte bulunanların her birine Mahkemece beşyüz Türk Lirasından beşbin Türk Lirasına kadar disiplin para cezası verilir. Disiplin para cezası, 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun hükümlerine göre tahsil edilir.

6216 sayılı Kanun'un 61. maddesi uyarınca ise, Başkan ve üyelerin 6216 sayılı Kanun'un 59. ve 60. maddelerinde yazılı sebeplere dayanarak davaya veya işe bakmaktan çekinmeleri halinde, Genel Kurul çekinme talebinde bulunan Başkan veya üyenin de iştirakiyle konu hakkında kesin kararını verir. Ancak, çekinme talebinde bulunan üye oylamaya katılamaz.

Yüce Divan, kendisine verilen görevlerin yerine getirilmesi sırasında yasama, yürütme, yargı organları, kamu idareleri, kamu görevlileri, bankalar ile diğer gerçek ve tüzel kişilerle doğrudan yazışmaya, bilgi ve belge istemeye, gerekli gördüğü her türlü belge, kayıt ve işlemi incelemeye, bilgi almak üzere her derece ve sınıftan kamu görevlileri ile ilgilileri çağırma, idare ve diğer tüzel kişilerden

temsilci istemeye yetkilidir. Yüce Divan'ın bu taleplerini belirtilen süre içinde yerine getirmeyenler hakkında genel hükümlere göre doğrudan soruşturma yapılır.

Yüce Divan'ın bakmakla görevli olduğu dava ve işlerle ilgili bilgiler, Devlet sırrı olduğu gerekçesiyle Yüce Divan'a karşı gizli tutulamaz. Tanıklık konusu bilgilerin Devlet sırrı niteliğini taşıması halinde tanık, Yüce Divan tarafından stenograf ve zabıt katibi dahi olmaksızın dinlenir. Başkan daha sonra bu tanık açıklamalarından sadece bakılmakta olan davanın esasına etkili olan hususları tutanağa geçirir.

Devlet sırrının tanımı 6216 sayılı Kanun'un 62/3. maddesinin son cümlesinde yapılmıştır. Buna göre, "Açıklanması, Devletin dış ilişkilerine, milli savunmasına ve milli güvenliğine zarar verebilecek, anayasal düzen ve dış ilişkilerde tehlike yaratabilecek nitelikteki bilgiler Devlet sırrı sayılır."

6216 sayılı Kanun'un 63. maddesine göre, Başkan duruşmanın gerekli kıldığı durumlarda, Devlet kurum ve kuruluşlarına ait araç, gereç, stenograf ve teknik personelden yararlanmak için istemde bulunabilir. Bu istemler, ilgili makamlarca derhâl yerine getirilir.

6216 sayılı Kanun, Yüce Divan'ın istinabe yoluna başvurup başvuramayacağı hususunda herhangi bir düzenleme getirmemiştir. Bilindiği üzere istinabe yani uygulamadaki adıyla talimat yazma, bir mahkemenin, yer yönünden yargı yetkisi dışında kalan bir yerdeki bir işlemi o yer bakımından yetkili olan diğer bir mahkeme tarafından yapılmasını istemesidir. Kumaş, Yüce Divan'ın istinabe yoluna başvuramayacağını; çünkü bu mahkemenin yetkilerini bir başka mahkemeye paylaşamayacağını belirtmektedir²⁴⁰. Bizim de katıldığımız bu görüşe göre, istinabe, genel mahkemelerin yer yönünden yetkisinin bir istisnası olması ve de Anayasa'nın Yüce Divan'a başka mahkemelere devredemeyeceği yetkiler vermesi sebepleriyle, tüm ülke çapında yetkili olan Yüce Divan'ın istinabe yoluna başvurması uygun değildir²⁴¹.

²⁴⁰ Kumaş, s. 277.

²⁴¹ Okur; Atalay, s. 420; Arslan, Çetin, s. 112; Yanık, *Yüce Divan*, s. 218.

6216 sayılı Kanun, Yüce Divan yargılaması aşamasında davaya katılma hususunu düzenlemediği gibi bu hususu yasaklamamıştır. Bu yüzden, bu konuda davaya katılmayı düzenleyen 5271 sayılı CMK'nın katılmayı düzenleyen 237. vd. maddeleri uygulama alanı bulacaktır. Bu bağlamda, mağdur, suçtan zarar gören gerçek ve tüzel kişiler ile malen sorumlu olanlar, kovuşturma evresinin her aşamasında hüküm verilinceye kadar şikayetçi olduklarını bildirerek Yüce Divan'da görülmekte olan davaya katılabilirler.

Yüce Divan, 5271 sayılı CMK'nın 225. maddesinde de belirtildiği üzere, ancak dava açan belgede unsurları gösterilen suça ilişkin fiil ve fail hakkında yargılama yapabilir ve hüküm verebilir. Bununla birlikte Yüce Divan, yargılama sırasında dava konusu fiilin hukuki nitelendirilmesinde iddia ve savunmanın ileri sürdüğü düşüncelerle bağlı değildir. Özen'e göre, Yüce Divan; Cumhurbaşkanı, Başbakan ve bakanlar için öngörülen TBMM sevk kararında belirtilen hukuki nitelendirme ile bağlıdır. Yüce Divan'ın görevi sadece söz konusu fiilin işlenip işlenmediğinin tespitinden ibarettir²⁴².

Oysa, bizim de katıldığımız görüşe göre ise, Yüce Divani isnad olunan fiilin suç olup olmadığını ve sanığın bundan sorumlu bulunup bulunmadığını, serbestçe takdir eder²⁴³. Yüce Divan sadece dava açan belgedeki fiil veya faille bağlıdır. Yani suç vasfı değiştiğinde ve bu suç halen görev suçu olma niteliğini koruduğunda Yüce Divan, sanığa CMK 226. maddesi uyarınca bir ek savunma hakkı tanıyarak değişen suç vasfı üzerinden yargılamaya devam edecektir. Yüce Divan'ın uygulamada verdiği bir karar da bu görüşümüzü destekler niteliktedir. Yüce Divan, eski bakan İsmail Özdağlar davasında, dava açan belgedeki rüşvet suçu nitelendirmesinden farklı olarak, sanık bakanı görevi kötüye kullanmak suçundan cezalandırmıştır²⁴⁴.

Yüce Divan yargılaması sırasında, dava açan belgede yer almayan, yeni bir suçun ortaya çıkması durumunda, Yüce Divan'ın bu yeni suçla ilgili yargılama

²⁴² Özen, s. 29.

²⁴³ Yayla, s. 496; Yanık, Yüce Divan, s. 230.

²⁴⁴ YDK, E. 1985/1, K. 1986/1, Kt. 14.02.1986, s. 556, <http://www.anayasa.gov.tr>, (01.08.2011).

yapıp yapamayacağı hususunda 6216 sayılı Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'da herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır.

Bizim de katıldığımız görüş uyarınca, fail ve fille bağıllık kuralı gereği Yüce Divan böyle bir durumda yargılama yapamayacaktır. Yüce Divan'ın yargılama yapabilmesi için, yeni ortaya çıkan suçla ilgili de, sanığın bağlı olduğu kuralların soruşturma açıp yargılanmasına izin vermesi gerekmektedir. Dolayısıyla, böyle bir önşart yerine gelmedikçe, sanığın bu yeni suçtan yargılanmaya rıza göstermesi halinde bile, kovuşturma bu suçu da kapsayacak şekilde genişletilemez²⁴⁵. Bu husus CMK'nın 225 maddesinde de açıkça hükme bağlanmıştır. Buna göre, "hüküm, ancak iddianamede unsurları gösterilen suça ilişkin fiil ve faili hakkında verilir". Uygulamada genel ceza mahkemeleri de duruşma aşamasında yeni bir suçla karşılaştığında, bu hususu duruşma tutanağına geçirerek bir ara kararla bu yeni suçla ilgili yetkili Cumhuriyet Başsavcılığı'na suç duyurusunda bulunmaktadırlar.

O halde, böyle bir durum gerçekleştiğinde, Yüce Divan, sanığın bağlı olduğu kuruma durumu bildirmekle yetinecektir.

4- Hüküm

Daha önce de belirttiğimiz üzere 6216 sayılı Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 57. maddesi, sadece Yüce Divan yargılamasının usulünün değil, aynı zamanda verilecek hükmün de yürürlükteki kanunlara göre verilmesini öngörmektedir. Bu bağlamda, Yüce Divan yargılamasında duruşmanın sona erdiği açıklandıktan sonra, CMK'nın 223. maddesine göre hüküm verilir.

Bu bağlamda Yüce Divan, beraat, ceza verilmesine yer olmadığı, mahkumiyet, güvenlik tedbirine hükmedilmesi, davanın reddi ve düşmesi gibi, değişik kararlar verebilir.

6216 sayılı Kanun'un 65. maddesi uyarınca, Yüce Divan yargılamasında, kararlar katılanların salt çoğunluğuyla alınır. Karara muhalif kalanlar kararda

²⁴⁵ Arslan, Çetin, s. 109; Yanık, Yüce Divan, s. 232.

muhalefet şerhlerini açıklarlar. Oyların eşitliği halinde başkanın bulunduğu tarafın görüşü doğrultusunda karar verilmiş olur. Oylamaya en kıdemsiz üyeden başlanır.

Yüce Divan kararları gerekçeli olarak yazılır ve Devletin yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzel kişileri bağlar.

Yüce Divan kararları kesindir yani kararlar hakkında itiraz, temyiz, karar düzeltme gibi olağan kanun yollarına gidilemez. Ancak 6216 sayılı Kanun'un 58. maddesi uyarınca, verilen kararın yeniden incelenmesinin istenmesi mümkündür.

Yüce Divan tarafından verilen hükme karşı yeniden inceleme başvurusu, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı veya Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekili, sanık, müdafî, katılan veya vekili tarafından yapılabilir.

Yeniden inceleme başvurusu hükmün açıklanmasından itibaren on beş gün içinde Yüce Divana bir dilekçe verilmesi suretiyle yapılır. Hüküm, yeniden incelemeye başvurma hakkı olanların yokluğunda açıklanmışsa, süre tebliğ tarihinden başlar.

Yüce Divan yeniden incelemeyi dosya üzerinden yapar. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının veya Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekilinin, sanığın veya katılanın istemi üzerine ya da resen incelemenin duruşma açılarak yapılmasına da karar verilebilir. Yeniden incelemenin duruşma açılarak yapılmasına karar verilmesi halinde Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısına veya Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekiline, sanığa, katılana, müdafî ve vekile duruşma günü tebliğ edilir. Sanık, duruşmada hazır bulunabileceği gibi, kendisini bir müdafî ile de temsil ettirebilir.

Duruşmada Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı veya Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekili, hazır bulunması halinde sanık, müdafî, katılan ve vekili iddia ve savunmalarını açıklar; yeniden inceleme başvurusunda bulunan tarafa önce söz verilir. Her durumda son söz yine sanığındır.

Yeniden inceleme, yalnızca başvuruda belirtilen hususlarla sınırlı olarak yapılır. Başvurunun yerinde görülmesi halinde aynı zamanda başvuru konusu

hakkında da karar verilir. Yeniden inceleme başvurusu üzerine verilen kararlar kesindir.

Yüce Divan kararlarına karşı, olağan kanun yolları tamamen kapalı ise de, bir olağanüstü kanun yolu olan “yargılamanın yenilenmesi” için aynı şeyleri söylemek mümkün değildir.

5- Yargılamanın Yenilenmesi

Yüce Divan kararlarının kesinlik niteliği, kararın doğuracağı hüküm ve sonuçlara ilişkin olduğundan, yargılamanın yenilenmesi isteminde bulunmaya herhangi bir engel bulunmamaktadır. Ayrıca, 6216 sayılı Anayasa Mahkemesi’nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun’un 67. maddesinde Yüce Divan kararları hakkında yargılamanın yenilenmesi yoluna gidilmesinin hüküm ve şartları açıkça düzenlenmiştir. Ancak Yüce Divan kararlarına karşı yargılamanın yenilenmesi yolu dışında herhangi bir başka olağanüstü kanun yoluna gidilemez.

6216 sayılı Kanun’un 67/1. maddesi uyarınca, Yüce Divan’ın verdiği kararlara karşı yargılamanın yenilenmesi 5271 sayılı CMK hükümlerine göre istenebilir.

Olağanüstü bir kanun yolu olan yargılamanın yenilenmesi kurumu, 5271 sayılı CMK’nın 311. ve 323. maddeleri arasında düzenlenmiştir. Buna göre, yargılamanın yenilenmesine CMK’nın 311. ve 314. maddelerinde öngörülen, aşağıdaki durumların vuku bulması halinde başvurulabilecektir.

Buna göre;

- a) Duruşmada kullanılan ve hükmü etkileyen bir belgenin sahteliği anlaşırsa,
- b) Yemin verilerek dinlenmiş olan bir tanık veya bilirkişinin hükmü etkileyecek biçimde hükümlü aleyhine kasıt veya ihmal ile gerçek dışı tanıklıkta bulunduğu veya oy verdiği anlaşırsa,

c) Hükme katılmış olan hakimlerden biri, hükümlünün neden olduğu kusur dışında, aleyhine ceza kovuşturmasını veya bir ceza ile mahkûmiyetini gerektirecek biçimde görevlerini yapmada kusur etmiş ise,

d) Ceza hükmü hukuk mahkemesinin bir hükmüne dayandırılmış olup da bu hüküm kesinleşmiş diğer bir hüküm ile ortadan kaldırılmış ise,

e) Yeni olaylar veya yeni deliller ortaya konulup da bunlar yalnız başına veya önceden sunulan delillerle birlikte göz önüne alındıklarında sanığın beraatini veya daha hafif bir cezayı içeren kanun hükmünün uygulanması ile mahkûm edilmesini gerektirecek nitelikte olursa,

f) Ceza hükmünün, İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşmenin veya eki protokollerin ihlali suretiyle verildiğinin ve hükmün bu aykırılığa dayandığının, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kesinleşmiş kararıyla tespit edilmiş olması,

g) Sanık beraat ettikten sonra suçla ilgili olarak hakim önünde güvenilebilir nitelikte ikrarda bulunmuş olması,

hallerinde yargılamanın yenilenmesi yoluna gidilebilir.

Yukarıda yargılamanın yenilenmesini gerektirir durumlar içerisinde (f) fıkrasında ifade edilen şart, 6216 sayılı Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 67/2. maddesinde de özel olarak hükme bağlanmıştır. Bu fıkra göre yargılamanın yenilenmesi talebinde bulunulması AİHM'nin kararının kesinleşmesinden itibaren bir yıllık bir hak düşürücü süreye bağlanmıştır (CMK m. 311/1-f, 6216 s.k. 67/2).

6216 sayılı Kanun'un 67/3. maddesine göre, Yüce Divan, yargılamanın yenilenmesi istemini esaslı ve kabule değer bulursa, yargılamanın yenilenmesine karar verir ve bu istem genel hükümlere göre sonuçlandırılır. Ancak yargılamanın yenilenmesi talebinde ileri sürülen iddialar, yeterli derecede doğrulanmaz veya bunların önceden verilmiş olan hükme hiçbir etkisi olmadığı anlaşılırsa, yargılamanın yenilenmesi istemi esassız olması nedeniyle duruşma yapılmaksızın reddedilir.

Yargılamanın yenilenmesine karar verilmesi halinde, yeniden yapılacak duruşma sonucunda mahkeme, önceki hükmü ya onaylar ya da hükmün iptali ile,

dava hakkında yeniden hüküm verir. Yargılamanın yenilenmesi istemi hükümlünün lehine olarak yapılmışsa, yeniden verilecek hüküm, önceki hüküm artık hükümlü adına müktesep bir hak oluşturacağından, daha önceki hükümle belirlenmiş cezadan daha ağır bir yaptırımı içeremez.

C- Yüce Divan Kararlarının İnfazı ve Koşullu Salıverilme

Yüce Divan verdiği mahkumiyet veya diğer infazı gerektiren kararlarını, infaz edilmesi için Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'na göndermelidir²⁴⁶. Zira, 6216 sayılı Kanun'da Yüce Divan tarafından verilen kararların, hangi organ tarafından infaz edileceğine dair bir hüküm bulunmamaktadır. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı, gerekli işlemlerin yapılmasını sağlayarak, hükümlünün 5275 sayılı “Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun” hükümlerine göre, cezasının infazını gerçekleştirecektir.

Hakkında mahkumiyet kararı verilen görevi başındaki bir Başbakan ya da bakan hakkında cezanın infazı için ayrıca TBMM tarafından üyeliğinin düşmesi yönünde bir karar alınması gerekmektedir²⁴⁷.

Ayrıca, kanun önünde eşitlik ilkesinin bir sonucu olarak, Yüce Divan tarafından mahkum edilenler de, şartları tutuyorsa, koşullu salıverilme, denetimli serbestlik ve benzeri yargısal kurum ve ilkelerden yararlanabileceklerdir²⁴⁸.

Koşullu salıverilme işleminin usulü ve şartları, 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'un 107. maddesinde ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir. Buna göre, koşullu salıverilme için şartları tutan bir hükümlünün, kendisinin herhangi bir talebi olmasa bile, koşullu salıverilmesi için, ceza infaz kurumu idaresi tarafından hazırlanan gerekçeli rapor, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı aracılığı ile Yüce Divan'a sunulur. Yüce Divan bu raporu uygun bulursa hükümlünün koşullu salıverilmesine karar verir. Yüce Divan söz konusu raporu uygun bulmadığı takdirde, uygun bulmama gerekçesini koşullu salıverilmeye ilişkin kararında gösterir.

²⁴⁶ Arslan, Çetin, s. 118.

²⁴⁷ Donay; İçel, s. 151; Arslan, Çetin, s. 118.

²⁴⁸ Yanık, Yüce Divan, s. 244.

Yüce Divan tarafından verilen bu kesin karara karşı olağan bir kanun yoluna gidilemese de, kanaatimizce yeniden inceleme yoluna gidilebilmesi mümkündür.

Koşullu salıverilen hükümlünün, denetim süresinde hapis cezasını gerektiren kasıtlı bir suç işlemesi veya kendisine yüklenen yükümlülüklere, kendisine yapılan uyarıya rağmen uymamakta ısrar etmesi halinde koşullu salıverilme kararı, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'nın başvurusu üzerine Yüce Divan tarafından geri alınabilir.

III- YÜCE DİVAN SİSTEMİNE YÖNELİK ELEŞTİRİLER

Yüce Divan yargılamasının usulü konusunda gerek 1961 gerekse 1982 Anayasası ve ilgili yasalarda, ayrıntılı düzenlemelere yer verilmemesi dolayısıyla Anayasaların ve yasaların bıraktığı boşluk Anayasa Mahkemesi'nin yorum ve içtihatlarıyla doldurulmaya çalışılmıştır. Her ne kadar Anayasa'nın ve Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulü Hakkında Kanun'un düzenlemediği usul konularında, Ceza Muhakemesi Kanunu'nun uygulanacağı kabul edilse de, bu atıf, sorunu çözememektedir. Bu bağlamda Anayasa Hukuku ve Ceza Muhakemesi Hukuku disiplinleri arasında birçok hukuksal sorunlarla karşılaşmaktadır.

Yüce Divan sistemimizin usul sorunlarının yanında, bazı yapısal ve kurumsal sorunları olduğu hususu da su götürmez bir gerçektir. Bu nedenle eleştiriye çok açık bir Yüce Divan sistemimiz olduğunu söyleyebiliriz. Bu bölümde, adil yargılanma ve olması gereken hukuk açısından Yüce Divan sistemine yöneltilen eleştirileri üç başlık altında inceleyerek, bu konulardaki çözüm önerileri üzerinde durmaya çalışacağız.

A- Soruşturma Evresine Yönelik Eleştiriler

Bilindiği üzere Yüce Divan yargılamasında suçlandırma yetkisi, TBMM ve ilgili kurumlara aittir. Ancak yine bilindiği üzere Yüce Divan kovuşturma aşamasında ise savcılık görevi Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı veya Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekiline aittir. Burada eleştiri konusu olan husus, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı'nın veya Başsavcivekilinin kendisinin hazırlamadığı ve hazırlanmasına hiçbir katkıda bulunmadığı dava açan belgeye göre görev yapmasıdır. Zira, dosya Yüce Divan'a tekemmül ettirildikten sonra geldiği için, savcının yapması

gereken bir çok işlem yapılmış ya da yapılma süresi geçmiş durumdadır. Özellikle, ceza soruşturmasında uzman ve yetkin olmayan parlamento üyeleri veya ilgili kurum organları tarafından yapılan ve yönetilen soruşturmalarda, birçok hususun eksik kalacağı kuşkusuzdur. Bizim de katıldığımız görüşe göre, son dönem yargılamalarının büyük oranda başarısızlıkla sonuçlanmasında, savcılarının, Yüce Divan sisteminin etkin bölümünün dışında kalmasının önemli bir rolü bulunmaktadır²⁴⁹. Öğretide bu konuda farklı çözüm önerileri ileri sürülmektedir. Bir görüşe göre, Yüce Divan yargılamasında soruşturma yetkisinin Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'na verilmesi bu konuda uygun bir çözüm olacaktır²⁵⁰. Kanımıza Yüce Divan'da iddia makamı ve savcılık görevi üzerinde silbaştan titizlikle düşünülüp çalışılması gereken bir konudur. Aksi halde, ceza yargılamasının temel amacı olan maddi gerçeğin ortaya çıkarılması çok zor görülmektedir.

Yüce Divan yargılamasının soruşturma aşamasıyla ilgili birçok sorunla karşılaşılan diğer bir konuda Başbakan ve bakanlarla ilgili soruşturma usulü olan Meclis Soruşturması'dır. Zira bugüne kadar yüzlerce bakan hakkında Meclis Soruşturması açılmasına rağmen bunlardan sadece bir Başbakan ve yaklaşık on beş bakan Yüce Divan'a sevk edilebilmiştir. Bakanların birçoğu da çeşitli sebeplerle yargılama sonucu ya beraat etmiş ya da Başbakan Mesut Yılmaz da olduğu gibi, erteleme veya değişik nedenlerle ceza almaktan kurtulmuşlardır. Cumhurbaşkanı, Başbakan ve bakanlar için soruşturmayı yürütecek olan Meclisin, soruşturmanın her safhasında tarafsız ve bağımsız uzmanlardan yararlanması yerinde olacaktır. Bizim de katıldığımız görüşe göre, Meclis Soruşturması aşamasında bağımsız uzaman savcılarının çalışmalarından yararlanılsa, bahsedilen sorunların ve yapılan eleştirilerin büyük bir çoğunluğu giderilmiş olacaktır²⁵¹. Uygulamada, Meclis Soruşturması'nın genellikle yeni iktidar sahiplerince, eski iktidarla bir hesaplama aracı olarak kullanıldığı gözlemlenmektedir. Siyasal bir organ olan Meclis'in bu tutumu, siyasal kararların verilebileceği endişesiyle yoğun olarak eleştirilmiş ve bu yetkinin yargı organlarına verilmesi önerilmiştir²⁵². Ancak karşılaştırmalı hukukta yasamanın,

²⁴⁹ Yanık, *Yüce Divan*, s. 287.

²⁵⁰ Okur; Atalay, s. 415; Arslan'a göre, Cumhurbaşkanı ve bakanlar için TBMM'nin verdiği Yüce Divan'a sevk etme ve etmeme kararlarına karşı, ilgililer ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı Anayasa Mahkemesi'ne itiraz edebilmelidir. Arslan, Çetin, s. 132-133.

²⁵¹ Yanık, *Yüce Divan*, s. 290.

²⁵² Okur; Atalay, s. 415.

yargıya bağımlı hale gelmemesi amacıyla bu yetkinin genellikle siyasi organlara verildiği gözlemlenmiştir²⁵³. Sonuç olarak verilecek kararlarda ve yapılacak uygulamalarda Meclis Soruşturması'nın yargısal niteliği unutulmamalı, görev suçu işleyen siyasiler aklanmamalı ve de Meclis Soruşturması kurumu siyasal mücadele aracı haline getirilmemelidir.

Öztürk, yüksek hakim ve savcıların görev suçları nedeniyle yapılan soruşturma usulünde çok ciddi sorunlar olduğunu ve bunların mutlaka düzeltilmesi gerektiği düşünmektedir²⁵⁴. Özellikle Anayasa Mahkemesi ve Yargıtay'da yapılan soruşturmalar sonrası verilen “kovuşturmaya yer olmadığına dair kararlara” karşı itiraz yolunun kapalı olmasının adil yargılanma ve iki dereceli yargı ilkelerine aykırı olduğu ileri sürülmektedir²⁵⁵. Ayrıca mevcut durum itibarıyla Anayasa Mahkemesi'nin görev suçlarında kendi üyeleri için hem soruşturma hem de kovuşturma makamı olması ve de Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'da soruşturma usulü açısından birçok boşluk bulunması eleştiriye açık bir konudur.

B- Yüce Divan Görevinin Anayasa Mahkemesi Tarafından Yapılmasına Yönelik Eleştiriler

Daha önce de belirttiğimiz üzere Yüce Divan yargılamasını yapacak teşkilat ve üyeler, Anayasa Mahkemesi'nin teşkilat ve üyeleridir.

Anayasamızın 07.05.2010 tarihli ve 5982 sayılı Kanun ile değişik 146. maddesine göre Anayasa Mahkemesi, TBMM ve Cumhurbaşkanı tarafından on iki yıllığına seçilen toplam on yedi üyeden oluşur.

Anayasa'nın 146/2 maddesine göre; “Türkiye Büyük Millet Meclisi; iki üyeyi Sayıştay Genel Kurulunun kendi başkan ve üyeleri arasından, her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden, bir üyeyi ise baro başkanlarının serbest avukatlar arasından gösterecekleri üç aday içinden yapacağı gizli oylamayla seçer. Türkiye Büyük Millet Meclisinde yapılacak bu seçimde, her boş üyelik için ilk oylamada üye tam sayısının üçte iki ve ikinci oylamada üye tam sayısının salt çoğunluğu aranır. İkinci oylamada salt çoğunluk sağlanamazsa, bu oylamada en çok oy alan iki aday

²⁵³ Arslan, Çetin, s. 132; Yanık, *Yüce Divan*, s. 290.

²⁵⁴ Öztürk, Bahri, s. 104.

²⁵⁵ Yanık, *Yüce Divan*, s. 292.

için üçüncü oylama yapılır; üçüncü oylamada en fazla oy alan aday üye seçilmiş olur.”

Anayasa’nın 146/3 maddesine göre ise; “Cumhurbaşkanı; üç üyeyi Yargıtay, iki üyeyi Danıştay, bir üyeyi Askeri Yargıtay, bir üyeyi Askeri Yüksek İdare Mahkemesi genel kurullarınca kendi başkan ve üyeleri arasından her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden; en az ikisi hukukçu olmak üzere üç üyeyi Yükseköğretim Kurulunun kendi üyesi olmayan yükseköğretim kurumlarının hukuk, iktisat ve siyasal bilimler dallarında görev yapan öğretim üyeleri arasından göstereceği üçer aday içinden; dört üyeyi üst kademe yöneticileri, serbest avukatlar, birinci sınıf hâkim ve savcılar ile en az beş yıl raportörlük yapmış Anayasa Mahkemesi raportörleri arasından seçer.”

Anayasa’da yapılan 07.05.2010 tarih ve 5982 sayılı yasayla yapılan değişiklik öncesi ve sonrasında Yüce Divan hakimlerinin atanma yöntemleri nedeniyle tarafsızlıklarının kuşkulu olduğu ve ayrıca bunun tabii hakim ilkesi ile bağdaşmadığı yönünde ciddi eleştiriler yapılmıştır ve halen de yapılmaktadır. Bilindiği üzere 5982 sayılı yasayla yapılan Anayasa değişikliğinden önce Anayasa Mahkemesi’nin tüm üyeleri Cumhurbaşkanı tarafından atanmakta idi. 07.05.2010 tarihli bu Anayasa değişikliğinden önce bazı yazarlar, Anayasa Mahkemesi üyelerinin yasama organındaki çoğunluk partisi tarafından seçilen Cumhurbaşkanı’nca atanmasının Anayasa Mahkemesi’ni siyasal tartışmaların içine çekeceğini ve mahkemenin bağımsızlığını zedeleyeceğini düşünmekteydiler²⁵⁶. Bununla birlikte bazı yazarlar ise Anayasa Mahkemesi’nin tüm üyelerinin Cumhurbaşkanı’nca atanmasının çağdaş-çoğulcu demokrasi ile bağdaşmadığını düşünmekteydiler²⁵⁷. 5982 sayılı yasa ile yapılan değişiklikten sonra bugün de Yüce Divan hakimlerinin atanma yöntemine yönelik eleştiriler sürmekte ve Yüce Divan’ın mahkeme olma niteliğinin azaldığı ifade edilmektedir. Anayasa Mahkemesi’ne seçilecek üyelerden Yargıtay ve Danıştay kontenjanının azaltılıp Sayıştay kontenjanının artırılması ve Cumhurbaşkanı’nın doğrudan seçeceği dört üyeden hiçbirinin hukuk ve siyasi

²⁵⁶ **Atar**, Yavuz, “Anayasa Mahkemesi ve Danıştay’ın Kuruluşu Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme ve Anayasa Değişikliği Önerisi”, *TBMM I. Uluslararası Anayasa Hukuku Sempozyumu*, TBMM Yayını, Ankara 2003, s. 267; **Arslan**, Çetin, s. 121.

²⁵⁷ **Arslan**, Zühtü, *Anayasa Teorisi*, Seçkin Yayınları, Ankara 2005, s. 255-264; **Yanık**, *Yüce Divan*, s. 297.

bilimler eğitimi almamış yöneticilerden olabilmesi ihtimali bu düşüncüyü desteklemektedir²⁵⁸. Bu görüşü savunan yazarlarca, Yüce Divan yargılamasının temelde bir ceza yargılaması olduğu ve bu yargılamanın ceza uzmanı hakimlerce yerine getirilmesi gerektiği belirtilerek, aksi durumun adil yargılama ilkesine aykırı ve sakıncalı olduğu ileri sürülmektedir²⁵⁹. Bu görüşün aksini savunan yazarlara göre ise, Yüce Divan yargılamasının sağlıklı yapılabilmesi için salt ceza hukuku kurallarının gözetilmesi yeterli değildir. Zira yargılanan kamu görevlilerinin “kamu hizmeti”, “kamu yararı”, gibi, kamu hizmetlerinin yürütülmesinde önem arzeden kamu hukuku kurum ve kuralları da dikkate alınarak yargılanması gerekmektedir. Bu açıdan, bu görevin ceza uzmanlarının yanında idare ve özel hukuk uzmanları ve üst düzey kamu görevlilerinin de yer aldığı bir heyet tarafından yapılması daha uygun olur²⁶⁰. Biz bu görüşe katılmamakla birlikte Yüce Divan’ın en azından üye sayısının çoğunluğu açısından anayasa ve ceza hukuku uzmanlarından oluşması ve özellikle duruşmaları yönetecek olan Başkan’ın daha önce ceza hakimliği yapmış üyelerden seçilmesi gerektiği kanaatindeyiz. Zira, Yüce Divan yargılamasının niteliği gereği bir ceza yargılaması olması sebebiyle bunun zorunlu olduğunu düşünmekle birlikte, üye olması gerektiği iddia olunan kamu görevlilerinden, Mahkemece, bilirkişi olarak da yararlanılabileceği hususuna dikkat çekmek isteriz.

Bilindiği üzere Anayasa Mahkemesi’nin asli görevi kanunların Anayasa’ya uygunluğunun denetimidir. Bu nedenle, kanun koyucu mahkemenin bu asli işlevini dikkate alarak buna uygun üye profili ve kurumsal yapı oluşturmuştur²⁶¹. Yüce Divan yargılamasının uzman kişilerce yapılmadığı eleştirisi de aslen mahkemenin bu asli görevi ve buna uygun oluşturulan üye profilinden kaynaklanmaktadır.

Bilindiği üzere, Anayasa Mahkemesi’nin Yüce Divan sıfatıyla verdiği kararlara karşı olağan kanun yollarına başvurulamamaktadır. Anayasa’nın 148. maddesine 07.05.2010 tarih ve 5982 sayılı Kanun ile eklenen fıkra ile Yüce Divan kararları hakkında yeniden inceleme talebinde bulunma hakkı getirilmiştir. 5982

²⁵⁸ **Güzel**, Ali, “2010 Anayasa Değişikliğinin Yargı Bağımsızlığı ile İlişkileri ve Etkileri, Anayasa Mahkemesi’nin Yapısı ve Üyelerinin Seçimi”, *2010 Anayasa Değişiklikleri Çerçevesinde Yargı Bağımsızlığı*, Seçkin Yayınları, Ankara 2010, s. 33-34.

²⁵⁹ **Şan**, Ersan, “Anayasa Mahkemesi”, *İstanbul Barosu Dergisi*, C. 79, Sa. 4, İstanbul 2005, s. 1077; **Ulaş**, Bülent, “Anayasa Mahkemesi Üyeliği”, *GÜHFD*, C. 9, Sa. 1-2, Ankara 2005, s. 297; **Arslan**, Çetin, s. 125.

²⁶⁰ **Okur; Atalay**, s. 429.

²⁶¹ **Arslan**, Çetin, s. 122.

sayılı Kanun ile getirilen bu yenilikten önce Yüce Divan kararlarının kesin nitelikli olmasına birçok yazar tarafından eleştiri getirilmiş, Yüce Divan kararlarına karşı da kanun yollarına gidebilme imkanının tanınması gerektiği ifade edilmiştir²⁶². Anayasa'nın 148. maddesinde ve 6216 sayılı yasanın 58. maddesinde düzenlenen yeniden inceleme yolunun Yüce Divan kararlarını gözden geçirmede ne denli etkili olacağı ise halen belirsizliğini koruyan bir muamma olarak karşımızda durmaktadır.

Kanaatimizce, Anayasa Mahkemesi'nin norm denetimine ilişkin kararlarının kesin nitelikli kararlar olması yerinde bir uygulama olmasına rağmen Yüce Divan kararları hakkında kanun yoluna gidilememesi adil yargılanma ve iki dereceli yargılama ilkesine aykırıdır. Anayasa'da yapılan değişiklikle getirilen yeniden inceleme kurumu ise niteliği gereği bir "itiraz"dır, ancak bu itirazı yine itiraz edilen kararı veren Yüce Divan'ın inceleyecek olması pratik anlamda bir yarar sağlamaktan uzak görünmektedir.

Bu bağlamda soruşturma usulündeki sorunların yanı sıra, üyelerinin seçim şekli, nitelikleri, üyelerinin çoğunluğunun ceza hukuku uzmanı olmamaları, kararlarının temyiz denetimine kapalı olmasını Yüce Divan sistemimizin temel sorunları olarak sayabiliriz. Yukarıda değindiğimiz bu sorunlar, Yüce Divan sistemimizin adil yargılanma açısından problemli olduğunu bize göstermektedir.

IV- ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Yüce Divan sistemimizle ilgili yukarıda değindiğimiz usul ve esas konusundaki eleştirileri dile getirenler, sorunların çözümü ve adil yargılanmanın gerçekleştirilmesi için farklı çözüm önerileri ileri sürmektedirler. Bazıları çözüm için yeni sistem önerisinde bulunurken, bazıları ise sorunun Anayasa Mahkemesi'nin kurumsal yapısı içerisinde çözümlenmesi gerektiğini ifade etmektedir.

²⁶² Arslan, Çetin, s. 134-138; Eminağaoğlu, Ö. Faruk, "Yüce Divan ve Sorunlar", *TBBD*, Sa. 59, Ankara 2005, s. 211-213; Özen, s. 34.

A- Yeni Sistem Önerileri

Yüce Divan sistemini ve Yüce Divan yargılamasının Anayasa Mahkemesi tarafından yapılmasını eleştirenlerin büyük çoğunluğu, anılan sakıncaların giderilmesi için, Yüce Divan görev ve yetkisinin adli yargının en üst mahkemesi olan Yargıtay’a verilmesi gerektiğini ileri sürmektedirler²⁶³.

Bu görüşü savunan yazarların bir kısmı bu görevin, Yargıtay Başkanı’nın başkanlığında Yargıtay Ceza Daireleri Başkanlarından oluşacak bir heyetle yerine getirilmesini ve verilecek kararın Yargıtay Ceza Genel Kurulu tarafından temyizen incelenmesini savunurken²⁶⁴, diğer bir kısmı ise bu görevin Yargıtay Kanunu’nun 14. maddesi gereğince görevli olan ceza dairesi tarafından yerine getirilmesinin ve temyiz incelemesinin de yine Yargıtay Ceza Genel Kurulu’nca yapılmasının daha uygun²⁶⁵ olacağını öne sürmektedir.

Bu görüşü savunanlara göre, Yüce Divan görevinin Yargıtay’a verilmesi Yüce Divan sistemimiz için getirilen birçok eleştiriye cevap verecektir. Örneğin, Yüce Divan görevi Yargıtay’a verildiği takdirde, üyelerinin seçimi ve nitelikleri yönünden Anayasa Mahkemesi için yapılan eleştiriler büyük oranda son bulacaktır. Zira, Yargıtay üyelerinin seçimi bağımsız birinci sınıf hakim ve savcılar arasından yapılmaktadır ve Yargıtay Ceza Daireleri’nde görev yapan hakimlerin büyük çoğunluğu, ceza hakimliğinde uzun yıllar çalışmış ve başarılarıyla kendilerini ispatlamış hukukçulardır. Ayrıca Yargıtay’da bu şekilde yapılacak iki dereceli yargılama ile maddi gerçeğe ulaşma olasılığı da artmakla birlikte ceza hukuku uygulaması açısından da bir içtihat bütünlüğü sağlanmış olacaktır.

Ayrıca bu görüşü savunanlara göre, Anayasa Mahkemesi’nin üyelerinin tamamı hukukçu olmadığı gibi, hukukçu olanların da çok azı ceza dairelerinden gelmektedir. Anayasa Mahkemesi’ne üye seçim esasları göz önüne alındığında, Yargıtay’dan gelen üyelerin de hukuk dairelerinden seçilme ihtimali bulunmaktadır. Mevcut seçim usulüyle, Yüce Divan üyelerinin tamamının ceza hukukçusu olmaması

²⁶³ Erem, s. 5-6; Arslan, Çetin, s. 138; Şan, s. 1077; Türk, Hikmet Sami, Anayasa Mahkemesi’nin 42. Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu, *Anayasa Yargısı*, C. 21, Ankara 2004, s. 151; Eminağaoğlu, s. 211-213; Özen, s. 36; Keskin, s. 475-476.

²⁶⁴ Aslan, M. Yasin, “Yüce Divan Olarak Anayasa Mahkemesi”, *TBBT*, Sa. 82, Ankara 2009, s. 246; Keskin, s. 475.

²⁶⁵ Arslan, Çetin, s. 155.

mümkün bulunmaktadır. Halbuki Yüce Divan yargılaması bir ceza yargılamasıdır. Diğer tüm ceza yargılamalarında olduğu gibi, Yüce Divan yargılamasının da profesyonel ceza yargıçları tarafından yapılması gerekmektedir²⁶⁶.

Yüce Divan'ın görev alanına giren Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Bakanların görev suçları her yönüyle siyasal boyutları olan suçlardır; çünkü bu kişilerin yaptıkları görevler siyasal görevlerdir ve suçlayan makam siyasal yönü olan TBMM'dir. Bu durum özellikle yargılama makamının siyasi unsurlardan uzak ve bağımsız olmasını gerekli kılmaktadır. Oysa Anayasa Mahkemesi üyeleri siyasal yönü olan Cumhurbaşkanı ve TBMM tarafından atanmaktadırlar. Bu durum ise mahkemenin hakimlerinin gerçekten tarafsız olsalar dahi verecekleri kararların meşruiyetini zayıflatabilecektir.

Yüce Divan yargılamasının, salt bir ceza yargılaması olmaması gerekçesiyle bu görevin karma bir heyet tarafından yerine getirilmesi gerektiği şeklinde bir karma sistem görüşü de ileri sürülmüştür.

Karma sistemin, 1982 Anayasası'nın yapım sürecinde Danışma Meclisince yapılan görüşmelerde de, dile getirildiği görülmüştür. Danışma Meclisi üyesi Süleyman Sırrı Kırçalı verdiği önergede, Yüce Divan'ın gerek görüldüğünde TBMM tarafından kurulmasını ve üyelerinin on birinin Yargıtay, onunun Danıştay Başkan ve üyeleri arasından kendi Genel Kurullarınca seçilmesini, Yüce Divan'ın bir başkan ve on dört üye ile görev yapmasını ve geri kalan altı üyenin yedek üye olmasını önermiştir²⁶⁷.

Bir başka karma sistem önerisi, Danıştay Meclisi üyeleri Cahit Tutum, İsa Vardal, Şerafettin Yarkın ve Bahtiyar Uzunoğlu tarafından yapılmıştır. Buna göre, Yüce Divan'ın “gereken hallerde Anayasa Mahkemesi'nden beş, Yargıtay'dan dört ve Danıştay'dan iki üye olmak üzere, ilgili kuruluşların genel kurulları tarafından kendi başkan ve üyeleri arasından gizli oyla seçilecek on bir üyeden” kurulması önerilmiştir²⁶⁸.

Diğer yandan, karma sistem, öğretilerde bazı yazarlar tarafından da önerildiği gibi, Ergun Özbudun başkanlığındaki bilim heyeti tarafından 29.08.2007 tarihinde

²⁶⁶ Aslan, s. 245.

²⁶⁷ Arslan, Çetin, s. 150; Yanık, *Yüce Divan*, s. 320.

²⁶⁸ Arslan, Çetin, s. 150; Yanık, *Yüce Divan*, s. 320.

tamamlanan anayasa taslağında da düzenlenmiştir. Bu bilim heyeti tarafından hazırlanan taslağın “Yüce Divan” başlıklı 119. maddesi aşağıdaki gibidir:

“Madde 119- (1) Yüce Divan, Yargıtay Ceza Genel Kurulu Başkanının başkanlığında, Yargıtay Ceza Genel Kurulu üyeleri arasından seçilecek beş üye ile Anayasa Mahkemesinin kendi üyeleri arasından seçeceği beş üye olmak üzere onbir üyeden oluşur.

(2) Yüce Divan, Cumhurbaşkanını, Meclis Başkanını, Bakanlar Kurulu üyelerini, Genelkurmay Başkanını, kuvvet komutanlarını, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay, Sayıştay Başkan ve üyeleri ile Başsavcılarını, Cumhuriyet Başsavcivekilini, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Başkan ve üyelerini görevleriyle ilgili suçlardan dolayı yargılar.

(3) Yüce Divanda, savcılık görevini Cumhuriyet Başsavcısı veya Cumhuriyet Başsavcivekili yapar.

(4) Yüce Divan kararlarına karşı Yargıtay Ceza Genel Kurulunun seçeceği Yüce Divan üyesi olarak görev yapmayan yedi Ceza Dairesi Başkanı ile Anayasa Mahkemesinin Yüce Divan üyeliği yapmayan üyeleri arasından seçilen yedi üyenin katılmasıyla oluşan Kurula itiraz edilebilir. Kurula Anayasa Mahkemesi Başkanı başkanlık eder. Bu Kurulun kararları kesindir”²⁶⁹.

Bu taslakta öne sürülen sistem, bir bütün olarak incelendiğinde, Anayasa Mahkemesi ile Yargıtay arasındaki Yüce Divan mücadelesinin, bir uzlaşmayla çözülmesinin amaçlandığı görülmektedir. Zira, heyetlerin oluşumuna iki yüksek mahkeme de aynı sayıda üyeyle katıldığı gibi, ilk derece yargılamasının başkanlığı, Yargıtay Başkanı’na, temyiz yargılamasının başkanlığı ise, Anayasa Mahkemesi Başkanı’na verilerek, bir uzlaşma çabasına girilmiştir. Bizim de katıldığımız görüşe göre, bu yönüyle taslak, Yüce Divan sistemini daha da tartışmalı ve karmaşık bir hale sokmaktadır²⁷⁰.

Yüce Divan sistemi konusunda ileri sürülen en radikal çözüm önerisi ise bu görevin genel mahkemeler tarafından yerine getirilmesi olmuştur. Bu görüşe göre,

²⁶⁹ Bu madde metni, Ergun Özbudun başkanlığındaki bilim heyetinin hazırladığı taslağın tam metninin yer aldığı www.ntvmsnbc.com adlı sitedeki metin esas alınarak aktarılmıştır.

Bkz. <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/419863.asp>, (05.08.2011).

²⁷⁰ Yanık, Yüce Divan, s. 321.

Yüce Divan’da yargılanan üst düzey kamu görevlileri sıfatları ne olursa olsun, Anayasa’nın “kanun önünde eşitlik” başlıklı 10. maddesine uygun olarak diğer kamu görevlileri gibi görev suçları dolayısıyla genel mahkemelerde yargılanmalıdırlar²⁷¹.

Duman’a göre, anılan kamu görevlileri, sade vatandaş onuruna yükselerek, ülkenin tüm il ve ilçelerindeki “bağımsız ve güvenceli” mahkemelerde yargılanmalıdır. Zira toplum, bu tür özel yargılamayı bir imtiyaz saymakta ve onaylamamaktadır. Dolayısıyla, yetkisi, görevi, makamı ne denli önemli ve yüksek olursa olsun hiç kimse soruşturmada ve yargılamada bir imtiyaza sahip olmamalıdır²⁷².

Bu görüşün son zamanlarda İtalya ve İngiltere’de ki uygulamalarda da benimsendiği açıkça görülmektedir²⁷³.

Kanımızca hakimlik teminatı ve yargı bağımsızlığının çok gelişmiş olduğu ve yargıya olan toplumsal güvenin tam olduğu bir ülkede benimsenebilir olan bu görüş bizim ülkemiz açısından henüz birtakım riskler taşımaktadır. Ülkemizde yargı alanında yeni yeni yapılmış olan reformların rayına oturması ve toplumun tüm kesimlerince kabul görmesi durumunda bu görüşün benimsenmesine bir engel bulunmamaktadır. Ancak 07.05.2010 tarihinde yapılan Anayasa değişikliği ile yapılan yargısal reformların halen tartışıldığı günümüzde bu görüşün benimsenmesi pek olası görülmemektedir. Bizim de katıldığımız görüşe göre, devletin en üst kamu görevlilerinin davalarına, hakimlik teminatı konusunda ilk derece mahkemelerine göre daha iyi durumda olan, yüksek mahkemelerin bakması, adil yargılamanın sağlanması açısından daha yerinde olacaktır.

B- Sorunların Anayasa Mahkemesi Bünyesinde Çözülmesi

Yüce Divan sistemindeki sorunların Anayasa Mahkemesi’nin kurumsal yapısı içinde çözülmesi gerektiğini savunan görüşe göre, yeni sistem önerilerinin çoğu, Yüce Divan yargılamasının özünü ve amacını esas alan, gerçekçi bir yaklaşıma

²⁷¹ Duman, İlker Hasan, *Anayasa Sözlüğü*, İstanbul 1996, s. 675.

²⁷² Duman, s. 675.

²⁷³ Örneğin daha önce de belirttiğimiz üzere, İtalya’da başlangıçta bakanlar görev suçlarıyla ilgili olarak Yüce Divan’da yargılanmaktayken, 16.01.1989 tarih ve 1 sayılı Kanun’la yapılan değişiklikle, bakanların yargılanması, adli yargı mercilerine bırakılmıştır. Ayrıca bunun yanında İngiltere’de Lordlar Kamarası’nın yargısal yetkileri 01.10.2009 tarihi itibarıyla sona ermiştir.

dayanmamaktadır²⁷⁴. Zira Yüce Divan yargılaması, belli bir oranda ceza uzmanlığı gerektirdiği gibi yargılanan kişilerin sıfat ve görevleri dikkate alındığında, anayasa ve idare hukuku uzmanlığı da gerektiren çok yönlü bir yargılamadır. Bu sebeple kimi bazı yazarlar, Mahkemenin uzun yıllara dayanarak edindiği tecrübe ve birikimin de dikkate alınarak ve yapılacak bazı anayasal ve yasal değişikliklerle, bu görevin Anayasa Mahkemesi tarafından sürdürülmesini savunmaktadırlar²⁷⁵.

1961 Anayasası'ndan bu yana istikrarlı bir uygulama kazanmış olan Yüce Divan yargılaması, görevli mahkeme konusunda yapılacak bir değişiklik ile birçok farklı sorunla yüz yüze kalacaktır.

1982 Anayasası'nın hazırlanması sırasında, Anayasa Komisyonu'na ulaştırılmak üzere, Fakülte Kurulu tarafından hazırlanan İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi görüşünde²⁷⁶ ve Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler ve Hukuk Fakültesi'nce hazırlanan Gerekçeli Anayasa Önerisi'nde²⁷⁷ de, yapılacak bir kısım anayasal ve yasal reformlarla, Yüce Divan görevinin Anayasa Mahkemesi'nce yapılması savunulmaktadır. Ayrıca, Anayasa Mahkemesi Başkan ve üyeleri de, aynı şekilde Yüce Divan sisteminin sorunlarının, Anayasa Mahkemesi'nin mevcut kurumsal yapısı içinde yapılacak reformlarla çözülebileceğini ifade etmektedirler²⁷⁸.

Nitekim 07.05.2010 tarih ve 5982 sayılı yasa ile yapılan Anayasa değişiklikleri ve buna bağlı olarak çıkarılan 6216 sayılı Kanun ile bu çözüm önerileri dikkate alınarak Anayasa Mahkemesi'nin yapısı ve işleyişinde köklü reformlara gidilmiştir. Bu reformların Yüce Divan yargılamasındaki en büyük yansıması Mahkeme'nin üye sayısının artırılarak, dairelere ayrılmış olması ve Yüce Divan kararlarına karşı yeniden inceleme talebinde bulunulması yolunun getirilmesidir.

²⁷⁴ Yanık, *Yüce Divan*, s. 323.

²⁷⁵ Candemir, s. 35; İnal, Turgut, "1982 Anayasası'nın Getirdiği Sıkıntılar ile Anayasa Yargısına Genel Bakış", *Anayasa Yargısı*, Sa. 13, Ankara 1996, s. 200; Okur; Atalay, s. 431.

²⁷⁶ İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nin Yeni Anayasaya İlişkin Görüş ve Önerileri, İstanbul Üniversitesi Yayınları, No: 646, İstanbul 1982, s. 54.

²⁷⁷ Gerekçeli Anayasa Önerisi, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No: 497, Ankara 1982, s. 177-179.

²⁷⁸ Bumin, Mustafa, "Anayasa Mahkemesi'nin 39. Yılı Açış Konuşması", *Anayasa Yargısı*, Sa. 19, Ankara 2002, s. 22-23; Kılıç, Haşim, "Türk Anayasa Mahkemesi'nin Yeniden Yapılandırılmasına İlişkin Öneri", *Anayasa Yargısı*, C. 21, Ankara 2004, s. 92.

Anayasa Mahkemesi 2004 yılında hazırladığı kurumsal görüşünü yansıtan raporda, Yüce Divan görevinin niteliği ve Mahkeme'nin oluşum biçimi bakımından, Yüce Divan görevinin Anayasa Mahkemesi'nce görülmesinin isabetli olduğunu belirterek, Anayasa Mahkemesi'nin dairelere ayrılmasının birçok sorunu çözeceğini belirtmişti. Mahkeme, dairelere ayrılmış bir Anayasa Mahkemesi'nde bu görevin, Genel Kurul tarafından yerine getirilmesini ve Genel Kurulun verdiği kararların yeniden incelenmesinin de mümkün kılınmasını önermekteydi²⁷⁹. Nitekim Mahkeme'nin bu kurumsal önerisine 2010 yılında 5982 sayılı yasa ile yapılan Anayasa değişiklikleriyle birlikte yeni çıkarılan 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun ile cevap verilmiştir.

Bu görüşe göre, Yüce Divan görevinin, devlet sistemi içinde nispeten özellikli bir statüye sahip olan Anayasa Mahkemesi tarafından yerine getirilmesi, daha çok halk tarafından seçilen kamu görevlilerinin yargılandığı sistemin meşruluğunu arttırmaya yardımcı olacaktır²⁸⁰. Ayrıca Yüce Divan görevini yarım asırdır sürdüren Anayasa Mahkemesi'nin bu alandaki geniş bilgi ve deneyimi de sorunların sistem içinde çözümüne destek olacaktır.

²⁷⁹ Kılıç, s. 92; Aynı yönde Bkz. Özay, s. 47.

²⁸⁰ Hekimoğlu, Mehmet Merdan, *Alman Hukuku Işığında Türk Anayasa Yargısının Hukuki Boyutları*, Detay Yayıncılık, Ankara 2004, s. 120; Yanık, *Yüce Divan*, s. 325.

SONUÇ

Yüce Divan, temel özellikleri ve kurumsal yapısı dikkate alındığında üst düzey bazı kamu görevlilerinin görev suçları nedeniyle ceza sorumluluğunu araştıran hukuksal bir kurum olarak tanımlanabilir.

1876 Anayasası ile birlikte Divan'ı Ali adıyla hukuk sistemimize giren, 1961 ve 1982 Anayasalarında ise anayasa koyucu tarafından Anayasa Mahkemesi tarafından yerine getirilmesi uygun görülen Yüce Divan görevi, yapılan işin önemi, toplumsal ve siyasal yaşamdaki etkileri ile doğru orantılı olarak yoğun olarak tartışılıp, eleştirilse de gerek ulusal gerekse karşılaştırmalı hukukta bir gerçeklik olarak varlığını sürdürmektedir.

Anayasa'nın 148. maddesinde, Anayasa Mahkemesi'nin Yüce Divan sıfatıyla, Cumhurbaşkanını, TBMM Başkanını, Bakanlar Kurulu üyelerini, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Başkan ve üyelerini, Başsavcılarını, Cumhuriyet Başsavcivekilini, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu ve Sayıştay Başkan ve üyelerini, Genelkurmay Başkanı ve kuvvet komutanlarını görevleriyle ilgili suçlardan dolayı yargılayacağı düzenlenmiştir.

Ülkemizde 1876 yılından günümüze kadar 135 yıllık bir tarihe geçmişe sahip olan Yüce Divan'ın, her ne kadar organik olarak özdeş olsalarda Anayasa Mahkemesi'nden maddi ve işlevsel açıdan bağımsız bir kurumsal kimliğe sahip olduğunu söylemek pek tabi mümkündür. Bu bağlamda, Yüce Divan görevinin mutlaka Anayasa Mahkemesi tarafından yerine getirilmesi bir zorunluluk değildir.

Yüce Divan yargılaması, devletin bazı üst düzey kamu görevlilerini görev suçlarından ötürü yargılamak için tasarlanmış özel bir yargılama sistemidir. Yüce Divan sisteminin asıl amacı bu üst düzey kamu görevlilerinin görevleri dolayısıyla işledikleri suçlarda adil yargılamayı gerçekleştirmek olmakla birlikte bu sistemin varoluş nedenlerinden birtanesi de bu kişilerin suçluluğu konusunda toplumun ve toplum vicdanının aşırı duyarlılığıdır. Bu bağlamda, toplum vicdanının tatmini açısından anılan kamu görevlilerinin yüksek bir mahkeme tarafından tarafsız ve adil bir şekilde yargılanmaları gerekmektedir.

Toplum vicdanındaki bu aşırı duyarlılık Yüce Divan sistemine yönelik yoğun tartışmaları ve eleştirileri geçmişten günümüze kadar beraberinde getirmiştir.

Bu bağlamda mevcut Yüce Divan sistemine yönelik en önemli eleştirilerden biri, Anayasa Mahkemesi'nin bu görev için uygun kurumsal yapıya ve yeterli niteliğe sahip olmadığı yönündedir. Gerçekten, mevcut kurumsal yapısıyla Anayasa Mahkemesi bu eleştirileri fazlasıyla hak etmektedir. Sadece norm denetimi görevi dikkate alınarak kurumsallaştırılan Anayasa Mahkemesi'nin, ceza yargılaması yönü ağır basan Yüce Divan yargılamasını sağlıklı ve adil bir şekilde yürütmesi pek mümkün görülmemektedir.

Anayasa da 07.05.2010 tarih ve 5982 sayılı Kanun'la yapılan değişiklikler ve 6216 sayılı Kanun ile getirilen yenilikler bu sistem sorununun çözümünde olumlu olarak nitelendirilebilecek gelişmeler olsa da henüz sisteme yöneltilen eleştirileri bütünüyle karşılamaktan uzaktır.

Yüce Divan sisteminin kurumsal sorunları yanında yargılama usulü konusunda da birçok problemi bulunmaktadır. Yargılama usulüne ilişkin sorunlar ve buna yönelik eleştiriler daha çok soruşturma aşamasına ilişkin işlemler üzerinde yoğunlaşmaktadır. Yüce Divan yargılamasının bağımsız bir usul yasasının olmayışı bu sorunu ve eleştirileri geçmişten günümüze kadar taşımıştır.

Yüce Divan'da itham ve iddia makamı da sistemin önemli sorunlarından biridir. Bilindiği üzere, Yüce Divan yargılamasında itham yetkisi, TBMM ve ilgili kurumlara ait iken, kovuşturma aşamasında savcılık görevi Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı veya Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekiline aittir. Kendisinin hazırlamadığı ve de hazırlanmasında hiçbir katkıda bulunmadığı dava açan belgeye göre görev yapan Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı veya vekilinin bu yargılamada pratik anlamda hiçbir fonksiyonu bulunmamaktadır. Adil yargılama ve maddi gerçeğin ortaya çıkarılması açısından büyük riskler taşıyan bu durumun mutlaka düzeltilmesi mümkünse Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı veya Yüce Divan yargılaması için özel olarak görevlendirilecek bir ceza hukuku uzmanının soruşturma aşamasına fiilen müdahil olması gerekmektedir. Çünkü soruşturma işlemleri uzmanlık gerektiren profesyonel işlemlerdir.

Yüce Divan sisteminde yoğun eleştiri konusu olan bir sorun da soruşturma sonucu verilen kararların niteliğidir. Meclis Soruşturması sonunda verilen takipsizlik kararları kesin hüküm niteliğinde değilken, yüksek hakim ve savcılar hakkında verilen takipsizlik kararlarının ilgili yüksek mahkeme kuruluş kanunları uyarınca kesin nitelikte olması Yüce Divan yargılaması sisteminde açık bir çelişki yaratmaktadır. Bu durum, yüksek ve hakim savcılarının görev suçları açısından yargısal bir dokunulmalığa sahip olduğunu göstermekte, adil yargılama ve maddi gerçeğin ortaya çıkarılması bakımından da büyük sakıncalar taşımaktadır.

Yüce Divan'da adil yargılama açısından bir başka önemli sorunda Yüce Divan kararlarına karşı Mahkemenin statüsü gereği olağan kanun yollarına gidilememesidir. Anayasa da 07.05.2010 tarih ve 5982 sayılı Kanun'la yapılan değişikle ve 6216 sayılı Kanun ile getirilen yeniden inceleme yolu ise bu ihtiyacı karşılamaktan uzak görülmektedir. Herkesin yararlanabildiği kanun yollarından haklarında özel bir yargılama sistemi oluşturulan üst düzey bazı kamu görevlilerinin yararlanamaması bu özel yargılamanın amacına ve ruhuna aykırıdır. Bu bağlamda, toplum vicdanının tatmin olması için bu kararlara karşı kanun yollarına başvurma olanağı verilmeli ve buna ilişkin pratik anlamda etkili düzenlemeler yapılmalıdır.

Yüce Divan sistemimizle ilgili öğretilerde tartışmaların en yoğun olduğu konu ise Yüce Divan görevini hangi mahkemenin yerine getirmesi gerektiği konusundadır.

Bu bağlamda en radikal çözüm olarak ileri sürülen Yüce Divan'da yargılanan bazı üst düzey kamu görevlilerinin diğer kamu görevlileri gibi genel mahkemelerde yargılanması düşüncesi kanaatimizce ülkemiz açısından şu aşamada sakıncalı görünmektedir. Çünkü tam anlamıyla yargı bağımsızlığına ve teminatına sahip olmayan genel yargı organları, üst düzey kamu görevlilerini bağımsız olarak ve cesaretle yargılamakta bazı sorunlar yaşayabilecektir.

Yüce Divan yargılamasının karma bir heyet tarafından yapılması gerektiğini ileri süren görüş de kanaatimizce yerinde bir görüş olmaktan çok uzaktır. Bu karma yapıdan beklenen fayda kolaylıkla herhangi bir yüksek mahkemeden de elde edilebileceğinden, bu tür karmaşık ve karışıklıklara yol açabilecek çözümler üretmeye gerek yoktur. Daha önce de belirttiğimiz üzere, bu çözüm, Yüce Divan görevi için uzun yıllardır çekişme içinde olan Anayasa Mahkemesi ve Yargıtay'ı

uzlaştırma çabasının ürünüdür. Oysa kanun koyucunun böyle bir görevi bulunmamaktadır.

O halde geriye Yüce Divan görevinin Anayasa Mahkemesi ve Yargıtay tarafından yapılmasına yönelik çözüm önerileri kalmaktadır. Bu iki çözüm önerisinin de gayet makul ve kabul edilebilir yönleri bulunmaktadır. Ancak kanaatimizce asıl tartışılması gereken husus bu görevin hangi yüksek mahkeme tarafından yerine getirilmesi gerektiği değil, Yüce Divan'ın nasıl, hukuk devletine yakışır, adil ve sağlıklı bir kurumsal yapıya kavuşturulabileceği hususudur.

Kanımızca iki yüksek mahkeme de Yüce Divan görevini rahatlıkla yerine getirebilecek nitelikte ve değerdedir. Ancak, Yüce Divan sistemiyle ilgili olarak yarım asırlık tarihsel tecrübesi ve bilgi birikimiyle Anayasa Mahkemesi, Yargıtay'a göre bir adım öne çıkmaktadır. Bu görevin diğer bir yüksek mahkeme olan Yargıtay'a geçmesinin uygulamada yeni ve bilinmeyen sorunlar doğuracağı muhakkaktır. O halde bu konuda en uygun çözüm bu kadar tarihsel tecrübe ve birikimin üzerine, kurumsal ve usuli açıdan yerinde değişiklikler ve düzenlemeler yaparak bu sorunun Anayasa Mahkemesi bünyesinde çözülmesi olarak görülmektedir. Bu değişiklikler ve düzenlemeler Anayasa Mahkemesi üyelerinin seçiminden tutunuzda nitelik ve mesleki formasyonlarına, soruşturma ve kovuşturma usulüne kadar çok kapsamlı ve köklü yenilikler içermelidir.

Sonuç olarak mevcut Yüce Divan sisteminin, soruşturma ve kovuşturma aşamasında yaşanan birçok sorun nedeniyle, adil ve kamu vicdanını tatmin edici bir yargılamayı gerçekleştirmediği açıktır. Adil bir yargılamanın yapılması önündeki sorunlar Yüce Divan sistemimizin hemen hemen her aşamasında varolduğu için, yapılan ve yapılacak olan basit değişiklik ve düzenlemelerle bu sorunun giderilmesi mümkün görünmemektedir. Bu nedenle Yüce Divan sistemi konusunda, çağımızın gereklerine göre ve adil yargılanma ilkesi çerçevesinde köklü değişiklik ve düzenlemelere gidilmesinde büyük yarar bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

Akgüç, Atıf, *İtalyan Cumhuriyeti Anayasası*, Ankara 1972.

Alacakaptan, Uğur, *İtalyan Anayasa Mahkemesi ile İlgili Hükümler*, *AÜHFD*, C. 18, Sa. 1-4, Ankara 1961.

Aliefendioğlu, Yılmaz, *Anayasa Yargısı ve Türk Anayasa Mahkemesi*, Yetkin Yayınları, Ankara 1996.

Armağan, Servet, *Anayasa Mahkemesi'nde Kazai Murakabe Sistemi*, İstanbul 1967.

Armağan, Servet, “1961 Anayasasının Son Değişikliğinden Sonra Anayasa Mahkemesi”, *İÜHFM*, C. 28, Sa. 1-4, İstanbul 1972.

Arslan, Çetin, *Yüce Divan Olarak Anayasa Mahkemesi*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 1999.

Arslan, Zühtü, *Anayasa Teorisi*, Seçkin Yayınları, Ankara 2005.

Aslan, M. Yasin, “Yüce Divan Olarak Anayasa Mahkemesi”, *TBBD*, Sa. 82, Ankara 2009.

Atar, Yavuz, “Anayasa Mahkemesi ve Danıştay’ın Kuruluşu Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme ve Anayasa Değişikliği Önerisi”, *TBMM I. Uluslararası Anayasa Hukuku Sempozyumu*, TBMM Yayını, Ankara 2003.

Azrak, A. Ülkü, “Türk Anayasa Mahkemesi, Anayasa Düzeninde ki Yeri, Teşkilatı ve Fonksiyonları”, *İÜHFM*, C.28, Sa. 3-4, İstanbul 1962.

Bakırcı, Fahri, *TBMM’nin Çalışma Yöntemi*, İmge Kitabevi, Ankara 2000.

Bilge, Necip, *Bakanların Görev ve Sorumluları*, Yeni Desen Matbaası, Ankara 1956.

Bozkurt, Rauf; **İba**, Şeref, *100 Soruda Parlamento, Türk Parlamento Hukukuna Giriş*, Nobel Yayınları, Ankara 2004.

Bumin, Mustafa, “Anayasa Mahkemesi’nin 39. Yılı Açış Konuşması”, *Anayasa Yargısı*, Sa. 19, Ankara 2002.

Candemir, Taner, *Anayasa Mahkemesinin Yüce Divan Sıfatıyla Yaptığı Yargılama*, ABD 1995.

Çam, Esat, *Siyaset Bilimine Giriş*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1981.

Daver, Bülent, “Anayasa Mahkemesi Yargıcı”, *Anayasa Yargısı*, C. 3, Ankara 1986.

Diñçer, Güven, “Tartışma”, *Anayasa Yargısı*, Sa. 10, Ankara 1993.

Donay, Süheyl; **İçel**, Kayıhan, *Karşılaştırmalı ve Uygulamalı Ceza Hukuku*, İstanbul 1987.

Dönmezer, Sulhi, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku*, C. 1, 9. Baskı, İstanbul 1985.

Duman, İlker Hasan, *Anayasa Sözlüğü*, İstanbul 1996.

Dündar, Tijen, *Anayasa Hukuku Açısından Yaşam Hakkı*, DEÜSBE, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir 1998.

Eminağaoğlu, Ö. Faruk, “Yüce Divan ve Sorunlar”, *TBBD*, Sa. 59, Ankara 2005.

Erdoğan, Mustafa, “Anayasa Mahkemeleri Önemli midir?”, *AÜHFD*, C. 54, Sa. 3, Ankara 2005.

Erdoğan, Mustafa, *Anayasal Demokrasi*, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 3. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara 1999.

Erem, Faruk, *Anayasa Mahkemesinin Yüce Divan Olarak İncelenmesi*, Ajans Türk Matbaası, Ankara 1963.

Erem, Faruk; **Torosl**, Nevzat, *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler*, Ankara 1994.

Eroğlu, İzzet, *İnsan Haklarının Parlamenter Denetimi*, TBMM Yayını, Ankara 2007.

Eroğlu, Cem, *Çağdaş Devlet Düzenleri (İngiltere, Amerika, Fransa, Almanya)*, 2. Baskı, Ankara 1997.

Eroğlu, Cem, “Anayasa Mahkemesi’nin Yirminci Yıldönümü ve Birkaç Öneri”, *AÜSBFD*, Sa. 3-4 C. 37, Ankara Eylül-Aralık 1982.

Esen, B. Nuri, *Türk Anayasa Hukuku*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1971.

Feyzioğlu, Metin, *Meclis Soruşturması*, Savaş Yayınevi, Ankara 2006.

Gören, Zafer, *Anayasa ve Sorumluluk*, Ankara 1992.

Gören, Zafer, *Anayasa Hukukuna Giriş*, 2. Baskı, İzmir 1999.

Gören, Zafer, “Türk ve Alman Anayasa Hukukunda Anayasa Yargısının Sınırları ve Yürürlüğü Durdurma Kararları”, *Anayasa Yargısı*, Sa.12, Ankara 1995.

Gören, Zafer, “Anayasa Yargısı ve Yasama Türk ve Alman Hukukunda Anayasa Mahkemesi ve Parlamentonun Karşılıklı Etkileşimi”, *Anayasa Yargısı*, Sa. 13, Ankara 1996.

Gözler, Kemal, “Anayasa Yargısının Meşruluğu Sorunu”, *AÜSBFD*, C. 61, Sa. 3, Temmuz-Eylül 2006.

Gözler, Kemal, “Realist Yorum Teorisi ve Mekanist Anayasa Anlayışı”, *Anayasa Yargısı*, C. 15, Ankara 1998.

Gözler, Kemal, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, 5. Baskı, Ekin Kitabevi, Bursa 2008.

Gözler, Kemal, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, 9. Baskı, Ekin Kitabevi, Bursa 2010.

Gözübüyük, A. Pulat, “Mebuslar ve Vekiller Hakkında Soruşturma ve Kovuşturma Usulü”, *Adalet Dergisi*, Ekim 1954, S. 10.

Gözübüyük, A. Şeref, *Açıklamalı Türk Anayasaları*, Ankara 1993.

Gözübüyük, A. Şeref, *Anayasa Hukuku*, 4. Baskı, Ankara 1993.

Gürbüz, Yaşar, *Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler*, İstanbul 1987.

Güzel, Ali, “2010 Anayasa Değişikliğinin Yargı Bağımsızlığı ile İlişkileri ve Etkileri, Anayasa Mahkemesi’nin Yapısı ve Üyelerinin Seçimi”, *2010 Anayasa Değişiklikleri Çerçevesinde Yargı Bağımsızlığı*, Seçkin Yayınları, Ankara 2010.

Hekimoğlu, Mehmet Merdan, *Alman Hukuku Işığında Türk Anayasa Yargısının Hukuki Boyutları*, Detay Yayıncılık, Ankara 2004.

İba, Şeref, *Anayasa Hukuku ve Siyasi Kurumlar*, Turhan Kitabevi, Ankara 2008.

İnal, Turgut, “1982 Anayasası’nın Getirdiği Sıkıntılar ile Anayasa Yargısına Genel Bakış”, *Anayasa Yargısı*, Sa. 13, Ankara 1996.

Kaboğlu, İbrahim Özden, *Anayasa Yargısı*, İmge Kitabevi, İstanbul 1997.

Kaboğlu, İbrahim Özden, “Kelsen Modeli Sınırlarında Demokratikleşme Sürecinde Anayasa Yargıçları”, *Anayasa Yargısı*, Sa. 10, Ankara 1993.

Kanadoğlu, O. Korkut, *Anayasa Mahkemesi*, Beta Yayınları, İstanbul 2004.

Kapıcı, Ferhat, *Meclis Soruşturması*, Adil Yayınevi, Ankara 2001.

Keleş, Mihrişül, “Anayasal ve Siyasal Yaşamımızda Cumhurbaşkanının Yeri”, *İzmir Barosu Dergisi*, Sa. 2, Nisan 1993.

Kerse, Ahmet, *Türkiye’de 1961 Anayasası’na Göre Cumhurbaşkanı*, İstanbul 1973.

Keskin, O. Kadri, “Yüce Divan Sıfatıyla Yargılama Görevi Anayasa Mahkemesi’nden Alınmalıdır”, *Yargıtay Dergisi*, Ankara 1993.

Kılıç, Haşim, “Türk Anayasa Mahkemesi’nin Yeniden Yapılandırılmasına İlişkin Öneri”, *Anayasa Yargısı*, C. 21, Ankara 2004.

Kırath, Metin, *Alman Federal Anayasa Mahkemesi*, AÜSBF Yayınları, Sevinç Matbaası, Ankara 1963.

Kocaoğlu, A. Mehmet, *Anayasa Hukuku*, Yükseköğretim Kurulu Matbaası, Ankara 1998.

Kumaş, Rahmi, *İktidardan Yüce Divana*, Tekin Yayınevi, Ankara 1980.

Kunter, Nurullah, *Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku*, 8. Baskı, İstanbul 1986.

Kuzu, Burhan, *1876 Kanun-i Esasisinde Suç Muhakemesine İlişkin Hükümlerin Sonraki Anayasalarımızla Karşılaştırmalı Olarak Açıklanması*, Bayrak Matbaacılık, İstanbul 1988.

Kuzu, Burhan, *Türk Anayasa Metinleri ve İlgili Mevzuat*, Filiz Kitabevi, İstanbul 2005.

Larguier, Jean, “Fransa’da Ceza Yargılama Mercileri”, (çeviren: Salim Özdemir), *Adalet Dergisi*, Yıl:65, Sa.2-3, Ankara 1974.

Lipson Leslie, *Politika Biliminin Temel Sorunları*, (çeviren: Tunçer Karamustafaoğlu), Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1978.

Memiş, Emin, *Anayasaya Uygun Yorum*, Filiz Kitabevi, İstanbul 2007.

Narin, Serdar, *Türk Anayasa Mahkemesi’nin Norm Denetimi Sonucunda Verdiği Kararların Hukuksal Yaptırımı ve Etkisi*, DEÜSBE, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir 2001.

Narin, Serdar, “1982 Anayasası Düzeninde Anayasa Mahkemesi Yargıçlarında Aranılan Nitelikler, Görev Süreleri ve Yargıçları Belirleme Kuralları”, *İzmir Barosu Dergisi*, Sa. 1, İzmir Ocak 2009.

Okur, Nurdan; **Atalay**, Ayşegül, “Yüce Divan Yargılaması”, *Anayasa Yargısı İncelemeleri 1*, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara 2006.

Özay, İlhan, “Yeni Bir Düzendeki Anayasa Mahkemesinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri ile Yargılama Usulleri”, *Anayasa Yargısı*, Sa. 12, Ankara 1995.

Özbudun, Ergun, *Demokrasiye Geçiş Sürecinde Anayasa Yapımı*, Ankara 1993.

Özbudun, Ergun, *Türk Anayasa Hukuku*, Yetkin Yayınları, Ankara 2005.

Özden, “Yekta Güngör, Anayasa Mahkemesi Üyelerinin Hukusal Konumu”, *Bahri Savcı’ya Armağan*, Ankara 1988.

Özdeş, Orhan, “Danıştay ve Tarihi Gelişimi”, *Danıştay Dergisi*, Yıl 1, Sa. 1, Ankara 1971.

Özen, Mustafa, “1982 Anayasası’na Göre Yüce Divan Yargılamasındaki Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, *Terazi Aylık Hukuk Dergisi*, Yıl 3, Sa. 17, Ankara Ocak 2008.

Özön, M. Nihat, *Osmanlıca-Türkçe Sözlük*, İnkılap ve Aka Kitabevleri, 5. Baskı, Ankara 1973.

Öztürk, Bahri, “Bir Ceza Mahkemesi Olarak Anayasa Mahkemesi: Yüce Divan”, *Anayasa Yargısı*, Sa. 12, Ankara 1995.

Öztürk, Bahri; **Erdem**, M. Ruhan, *Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku*, Seçkin Yayıncılık, 9. Baskı, Ankara 2006.

Öztürk, Kazım, *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası*, Türkiye İş Bankası Yayınları, C. 3, Ankara 1966.

Polatcan, İsmet, *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası Gerekçeler Anayasa Mahkemesi Kararları, Bilimsel Görüşler*, İstanbul 1989.

Sağlam, Fazıl, “ Yetki ve İşlev Bağlamında Anayasa Mahkemesi’nin Yasama, Yürütme ve Yargı ile İlişkisi, *Anayasa Yargısı*, C. 13, Ankara 1996.

Sancar, Mithat, “Devlet Akli” *Kıskacında Hukuk Devleti*, İletişim Yayınları, İstanbul 2000.

Selçuk, Sami, “Fransız Adalet Dizgesi” (Rapor), *Adalet Dergisi*, Cilt 18, Sa. 5-6, Ankara 1977.

Soyaslan, Doğan “Anayasanın Ceza Normları Tarafından Korunması Anayasa’nın İhlali TCK. 146”, *Anayasa Yargısı*, Sa. 10, Ankara 1993.

Soysal, Mümtaz, *100 Soruda Anayasanın Anlamı*, 6. Baskı, İstanbul 1986.

Şahin, Ali Oğuz, *Başbakanların ve Bakanların Görevleriyle İlgili Cezai Sorumlulukları*, Palme Yayıncılık, Ankara 1999.

Şahin, Kemal, *Yasamanın Yürütme ve Yargı Üzerindeki Kılıcı-İmpeachment-*, Beta Basım Yayın, İstanbul 2001.

Şan, Ersan, “Anayasa Mahkemesi”, *İstanbul Barosu Dergisi*, C. 79, Sa. 4, İstanbul 2005.

Tanilli, Server, *Devlet ve Demokrasi (Anayasa Hukukuna Giriş)*, 7. Baskı, İstanbul 1993.

Tanör, Bülent, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, Der Yayınları, İstanbul 1995.

Tanör, Bülent; **Yüzbaşıoğlu**, Necmi, *1982 Anayasası’na Göre Türk Anayasa Hukuku*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2002.

Tavaş, İbrahim Halil, “Meclis Soruşturmasında Hukuki Nitelik Sorunu”, *Yasama Dergisi*, S. 3, Ekim-Kasım-Aralık 2006.

Teziç, Erdoğan, *Anayasa Hukuku*, Beta Yayınları, 11. Baskı, İstanbul 2006.

Teziç, Erdoğan, “Cumhurbaşkanı’nın Sorumluluğu”, *Tarık Zafer Tuna’ya Armağan*, İstanbul Barosu Yayını, İstanbul 1992.

Tikveş, Özkan, “Anayasa Yargısı”, *Adalet Dergisi*, C. 63, Sa. 1-4, Ankara 1978.

Tikveş, Özkan, *Teorik ve Pratik Anayasa Hukuku*, İzmir 1982.

Tunç, Hasan, *Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı*, Yetkin Yayınları, Ankara 1997.

Tülen, Hikmet, *Türk Anayasa Hukukunda Bakanların Cezai Sorumluluğu ve Meclis Soruşturması*, Mimoza Yayınları, 1. Baskı, Konya 1999.

Türk, Hikmet Sami, Anayasa Mahkemesi'nin 42. Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu, *Anayasa Yargısı*, C. 21, Ankara 2004.

Ulaş, Bülent, "Anayasa Mahkemesi Üyeliği", *GÜHFD*, C. 9, Sa. 1-2, Ankara 2005.

Yanık, Murat, *Yüce Divan*, Derin Yayınları, İstanbul 2008.

Yanık, Murat, "Kanunların Şekil Yönünden Anayasaya Uygunluğunun Denetimi", E-Akademi, Aralık 2007, <http://www.e-akademi.org/makaleler/myanik-2.htm> (20.07.2011).

Yayla, Yıldızhan, *Milletvekili Dokunulmazlığı, Bakanların Sorumluluğu ve Cumhurbaşkanının Sorumsuzluğu*, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara 2001.

Yüzbaşıoğlu, Necmi, *Anayasallık Bloku*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1993.

Diğer Kaynaklar

Gerekçeli Anayasa Önerisi, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No: 497, Ankara 1982.

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nin Yeni Anayasaya İlişkin Görüş ve Önerileri, İstanbul Üniversitesi Yayınları, No: 646, İstanbul 1982.

[http://www.anayasa.gov.tr.](http://www.anayasa.gov.tr)

[http://ansiklopedika.org.](http://ansiklopedika.org)

[http://www.belgenet.com.](http://www.belgenet.com)

[http://www.constitution.org.](http://www.constitution.org)

[http://www.diaport.com.tr.](http://www.diaport.com.tr)

[http://en.wikipedia.org.](http://en.wikipedia.org)

[http://en.wikisource.org.](http://en.wikisource.org)

[http://tr.wikipedia.org.](http://tr.wikipedia.org)

[http://www.hri.org.](http://www.hri.org)

[http://www.ntvmsnbc.com.](http://www.ntvmsnbc.com)

[http://www.sabah.com.tr.](http://www.sabah.com.tr)

[http://www.servat.unibe.ch.](http://www.servat.unibe.ch)

[http://www.tbmm.gov.tr.](http://www.tbmm.gov.tr)